

**SODAN JA RAUHAN TEEMAT
SUOMENKIELISISSÄ LUTERILAISISSA
JOULULEHDISSÄ 1944–1948**

Anssi Hannula
Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2018

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Kirkkohistoria	
Tekijä – Författare Anssi Hannula			
Työn nimi – Arbetets titel Sodan ja rauhan teemat suomenkielisissä luterilaisissa joululehdissä 1944–1948			
Oppiaine – Läroämne Suomen ja Skandinavian kirkkohistoria			
Työn laji – Arbetets art Pro gradu		Aika – Datum Huhtikuu 2018	Sivumäärä – Sidoantal 90
Tiivistelmä – Referat <p>Käsittelen tutkimuksessani suomalaisia, suomenkielisiä luterilaisia tai yhteiskristillisiä joululehtiä vuosien 1944–1948 välisenä aikana. Selvitän, miten sodan ja rauhan teemoista kirjoitettiin kyseisissä lehdissä. Aineistoni koostuu 17 eri joulujulkaisusta, jotka ilmestyivät tutkimanani ajanjaksona useamman kuin yhden kerran. Poimin lehdistä sotaa ja rauhaa käsittelevät kirjoitukset, jaottelen niitä teemoittain ja analysoin niitä sekä laadullisesti että määrällisesti. Tutkimuskysymyksenäni on, miten sodasta ja rauhasta joululehdissä kirjoitettiin, ja miten kirjoitukset mahdollisesti muuttuivat tai kehittyivät tutkimusajanjaksoni loppua kohden. Vertaan tutkimaani aineistoa ajanjaksoa käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen.</p> <p>Tutkimukseni osoittaa, että kirkollisissa joululehdissä käsiteltiin runsaasti sodan ja rauhan teemoja erityisesti vuonna 1944, maailmansodan ollessa vielä käynnissä. Seuraavina vuosina kirjoitusten määrä väheni, mutta vielä 1947–1948 sodasta kirjoitettiin joululehdissä yllättävän paljon. Sotaa ja rauhaa käsittelevät kirjoitukset lehdissä edustivat erilaisia tekstilajeja ja kirjoitustyyppisiä. Temaattisesti kirjoitukset käsitelivät esimerkiksi sotaa maailmaa kohdanneena tragediana, Suomen kohtaloa osana sotaa, sekä sodan vaikutuksia yksilöiden ja kansan oloihin. Lehdissä esiintyi kertomustyyppisiä, jotka esiintyivät erilaisina muunnelmina. Helsingin ilmapommitukset, sotilaiden dramaattiset kokemukset rintamalla sekä evakkokertomukset toistuivat lehdessä monesti. Evakot saatettiin esittää kertomuksissa ihanteellisina ja hurskaina ihmisinä.</p> <p>Sodan syistä ja seurauksista esiintyi lehdissä erilaisia näkemyksiä. Sota nähtiin usein ihmiskunnan syntisyyden osoituksena tai merkinä ihmisten kykenemättömyydestä selvittää asioita rauhanomaisesti. Suomen tai kirkon toimintaa sodassa ei problematisoitu. Sodan seurauksina lehdissä esitettiin läheisten ihmisten menetyksiä, kodittomuutta, henkisiä ja fyysisiä vammoja, sodan jälkeen villiintynyttä huvielämää, alkoholismia tai avio-ongelmia. Joissakin kirjoituksissa toivottiin ratkaisuja erilaisiin sodanjälkeisiin sosiaalisiin ongelmiin. Rauhasta puhuttiin lehdissä vain harvoin iloiseen sävyyn.</p> <p>Ahkerana joululehtikirjoittajana aineistossa nousee esiin piispa E. G. Gulin, jonka kirjoituksissa toistui toive yksilöiden, kansojen ja väestöryhmien välisestä lähimmäisenrakkaudesta ja sovinnosta. Gulinin mukaan seuraamalla Kristusta vältettäisiin tulevat suursodat. Gulinin lisäksi myös muut piispat kirjoittivat joululehtiin.</p>			
Avainsanat – Nyckelord Joululehdet, lehdistö, vaaran vuodet, sodanjälkeinen aika, kirkko, joulu.			
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia			
Muita tietoja			

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimustehtävä	1
1.2. Suomi, kirkko ja lehdistö jatkosodan päättyessä.....	2
1.3. Joululehdet Suomessa 1900-luvun alkupuolella	5
2. Joululehdet Moskovan välirauhansopimuksen jälkeen 1944.....	12
2.1. Suursota maailmaa kohdanneena tragediana.....	12
2.2. Menneen sodan pohdintaa Suomen olosuhteissa	17
2.3. Rintamalta kotiin jouluksi?	24
2.4. Evakot, Karjala ja rintamasotilaiden hartauselämä	30
3. Joululehdet rauhan vakiintuessa 1945 ja 1946.....	37
3.1. Menneen sodan vaikutukset hahmottuvat	37
3.2. Sodasta valoisampaan tulevaisuuteen?	44
3.3. Vastuu evakoista jatkuu.....	52
3.4. Yksilöiden kokemuksia sodasta ja sen seurauksista	55
4. Sota ja rauha puhuttavat vielä 1947 ja 1948 joululehdissä	61
4.1. Sisäiset ja ulkoiset uhat pysyvän rauhan vaarana	61
4.2. Tarinat kertovat evakkojen ja rintamamiesten kokemuksia 1947 ja 1948.....	69
5. Johtopäätökset	77
Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	81
Painetut lähteet	81
Sanoma- ja aikakauslehdet.....	87
Kirjallisuus.....	88

1. Johdanto

1.1. Tutkimustehtävä

Suomessa julkaistiin 1800-luvun jälkipuoliskolta lähtien kymmeniä erilaisia joululehtiä, joita on suurehkosta lukumäärästä huolimatta tutkittu tieteellisesti vain vähän. Pro gradu -tutkielmani käsittelee Suomessa ilmestyneitä, suomenkielisiä, luterilaisia ja yhteiskristillisiä joululehtiä vuodesta 1944 vuoteen 1948. Tutkimukseni ajanjaksoksi olen valinnut ”vaaran vuosiksi” kutsutut jatkosodan jälkeiset vuodet, jolloin Suomi oli solminut rauhan Venäjän kanssa, mutta kovin varmaa ei vielä välttämättä ollut, kuinka pysyvä rauha tulisi olemaan. Vuoden 1944 syksyllä alkaneiden vaaran vuosien voi ajatella joko päättyneen 1948 Neuvostoliiton kanssa solmittuun YYA-sopimukseen, tai ajanjakson voi nähdä kestäneen vielä 1950-luvun taitteeseen. Helsingin olympialaiset 1952 ja samana vuonna loppuun maksetut Suomen sotakorvaukset Neuvostoliitolle toimivat viimeistään päätepisteenä sodanjälkeisten vuosien ajanjaksolle. Pro gradu -tutkimukselle sopivan aineiston laajuuden vuoksi teen rajauksen vuoteen 1948, vaikka myös esimerkiksi vuosi 1952 voisi puolustella paikkaansa.

Tutkimuskysymyksenä minulla on, miten tutkimani joululehdet puhuvat sodasta ja rauhasta. Kuinka paljon rauhaan ja sotaan liittyvää puhetta lehdissä ylipäättään on? Miten puhe rauhasta mahdollisesti muuttui, kun sodan päättymisestä oli kulunut jo hetken aikaa? Joulu tunnetaan kristillisessä perinteessä rauhan juhlanä, jolloin hiljennytään Jeesus-lapsen seimen äärelle. Toisaalta Jeesuksen uskotaan tuovan ihmisille rauhan, joskaan ei sellaista, jonka maailma antaa. (Joh. 14:27). Oletan löytäväni lehdistä sodan ja rauhan teemoja erilaisia tekstilajeja edustavista kirjoituksista. Tutkin myös sitä, miten sodan ja rauhan teemojen käsittely mahdollisesti vähenee sotavuosien jälkeen. Tutkin sitä, minkälaisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin tai muutoksiin sota ja rauha kirjoituksissa liittyvät. 1940-luvun jälkipuoli toi suomalaiseen yhteiskuntaan muutoksia, kuten erilaisten huvittelumuotojen suosion lisääntymisen. Avioerotkin lisääntyivät. Rintamalta kotiin palanneet miehet kärsivät sotatraumoista, joita saatettiin lääkittää runsaalla alkoholinkäytöllä ja muillakin päihteillä.¹

Luettuani läpi valitsemani joululehdet tarkastelen sotaa ja rauhaa käsitteleviä teemoja. Otan myös huomioon, minkälaisissa tekstilajeissa (runo, pääkirjoitus, tarina jne.) sodan ja rauhan teemat kulloinkin esiintyvät. Olen

¹Kirves et al. 2010, 387–397; Holmila & Mikkonen 2015, 109–119.

kiinnostunut myös kysymyksestä, miksi kukin kirjoittaja kulloinkin käsittelee sotaan ja rauhaan liittyviä teemoja.

Historiantutkijoita yleisesti kiinnostavat kronologiset kehityskulut, ja haluankin tutkimuksessani selvittää, miten yhteiskunnallisten teemojen käsittely lehdissä mahdollisesti muuttuu tai kehittyy vuodesta 1944 vuoteen 1948 mennessä. Se, että lähdemateriaalini ei tule olemaan erityisen suuri ja aikarajauksenikaan ei kovin pitkä, asettanee kuitenkin rajoituksia sille, kuinka vahvoja johtopäätöksiä kronologisesta kehityskulusta uskallan tehdä. Suhteutan materiaalin pohjalta tehdyt kronologiset havainnot aikansa kirkollisten ja yhteiskunnallisten tapahtumien kulkuun käyttäen apuna aikakaudesta kertovaa tutkimuskirjallisuutta. Joskus voi olla vaikea vetää rajaa sille, milloin kyseessä todella on sota ja rauhaa käsittelevä kirjoitus. Joskus joululehtikirjoituksen laatija saattaa mainita sodan ja sitä seuranneen rauhan vain ohimennen käsitellessään jotakin muuta asiaa. En sisällytä tällaisia kirjoituksia tutkimukseeni, vaan pyrin käsittelemään kirjoituksia, joiden kirjoittaja tarkoittaa sodan tai rauhan merkitykselliseksi osaksi kirjoitustaan. Rajauksen suhteen on tärkeintä toimia johdonmukaisesti läpi aineiston.

Rauhan käsittely luterilaisissa joululehdissä 1940- ja 1950-luvun ensimmäisinä rauhan vuosina Suomessa on mielestäni kiinnostavaa, sillä Moskovan rauhansopimuksen myötä 1944 Suomi sai viiden sotaosan vuoden jälkeen rauhan, joka osoittautui pysyväksi. Tosin tämän jälkeen käytiin vielä Lapin sota saksalaisia vastaan kevääseen 1945 saakka. Niinpä puhe rauhasta saattaa olla lehdissä erilaista vuonna 1944 kuin seuraavana vuonna, jolloin Lapin sotakin oli jo ohi. Joulukristillisenä vuotuisjuhlanä taas myös rakentuu osittain rauhanteeman ympärille. Puhe rauhasta aikakauden lehdistössä on sikäläkin kiinnostava aihe, että Suomessa toimi vuosina 1944–1947 valvontakomissio, joka muun muassa tarkkaili mediaa. Siksi on hyvä tarkastella, mitä aikakauden lehdistössä kirjoitettiin, ja mitä taas jätettiin kirjoittamatta tai sanottiin ”rivien välissä”. Tieteellinen tutkimus joululehdistä on ollut vähäistä, eikä kristillisiä lehtiä sodanjälkeisenä aikana ole myöskään tarpeettoman paljoa tutkittu.

1.2. Suomi, kirkko ja lehdistö jatkosodan päättyessä

Suomi oli käynyt jatkosotaa Neuvostoliittoa vastaan vuodesta 1941 lähtien. Vuoden 1944 alkupuolelta lähtien Suomen tilanne sodassa muuttui huonompaan suuntaan. Ensin niin sanottu Leningradin saartorengas murtui ja neuvostosotilaat pääsivät etenemään kohti Suomea pitkien viivytystaistelujen jälkeen.

Rintamalinjat asettuivat lopulta jotakuinkin samoille paikoille kuin talvisodan päättyessäkin. Mannerheim korvasi Risto Rytin presidenttinä, ja Suomi irtautui sotakumppanuudesta Saksan kanssa. Suomi lopetti sotatoimet Venäjää vastaan 4.9.1944. Niin sanottu Moskovan välirauhansopimus astui voimaan. Neuvostoliitto painosti Suomen karkottamaan kuitenkin maahan jääneet saksalaisotilaat. Saksalaisten ajaminen Lapin kautta Suomen rajojen ulkopuolelle, Lapin sota, kesti huhtikuuhun 1945 asti. Välirauhansopimuksessa Suomi velvoitettiin maksamaan raskaat sotavelat Neuvostoliitolle sekä luovuttamaan Porkkalanniemen neuvostoliittolaiseksi sotilastukikohdaksi. Saksalaismieliset ja äärioikeistolaisiksi katsotut järjestöt tuli lakkauttaa ja äärivasemmiston toiminta taas sallia. Neuvostoliitto edellytti Suomelta myös taannehtivien sotasyllisyytlakien säätämistä, joiden nojalla muun muassa entinen presidentti Risto Ryti tuomittiin kuritushuonerangaistukseen. Valvontakomissio ei kuitenkaan valmistellut Suomen sotilaallista miehittämistä tai liittämistä Neuvostoliittoon.²

Sodanjälkeisellä jälleenrakennuskaudella Suomi joutui jälleensijoittamaan Karjalasta ja muilta luovutetuilta alueilta siirretyt evakot. 420 000 siirtolaisen asuttaminen oli jopa sotakorvauksia suurempi ponnistus Suomelle. Sotakorvaukset ja työvoimapula rasittivat Suomen taloutta: elinkustannukset nousivat vuosina 1945–1948 jopa nelinkertaisiksi. Ulkopoliittisista syistä Suomi ei voinut ottaa vastaan Yhdysvalloista tarjottua Marshall-apua.³

Suomen evankelis-luterilainen kirkko jatkoi toimintaansa sodanjälkeisissä oloissa. Suomen kirkko vastaanotti ekumeenisten yhteyksiensä kautta aineellista tukea länsimaiden kirkoilta jopa 2,5 miljoonaa dollaria, enimmänsen osan yhdysvaltalaisilta luterilaisilta kirkoilta.⁴ Suomen kirkon johdossa ei uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa kovin paljoa koettu syyllisyyttä sodanaikaisista tapahtumista. Sotaa edeltänyt ja vielä sodan aikana jatkunut kirkon kansallismielinen suuntaus saatettiin nähdä oikeutettuna, vaikkakin ihmisen yleisestä syyllisyydestä Jumalan edessä puhuttiinkin sodan päätyttyä. Aluemenetykset ja sotakorvausten maksaminen saatettiin nähdä eräänlaisena syntien sovituksena.⁵

² Jussila, Hentilä & Nevakivi 2009, 206–227.

³ Jussila, Hentilä & Nevakivi 2009, 235–239.

⁴ Meriläinen 2009, 277.

⁵ Lauha 1999, 69.

Sodan aikana Suomen ulkopoliittiset suhteet moniin maihin kärsivät. Sotienaikaisesta liittoutumisesta aiheutui myös kirkolle hankaluuksia, sillä suhteet pohjoismaisiin kirkkoihin ja esimerkiksi Englannin kirkkoon kokivat kolauksen Suomen sotiessa jatkosodassa Saksan rinnalla. Arkkipiispa Aleksi Lehtosen strategiana oli vähitellen parantaa kärsineitä suhteita näihin kirkkoihin, samalla pitäen huolen siitä, että suhteet Suomea valvoneeseen Neuvostoliittoon säilyivät kirkonkin tasolla hyvänä. Suomen kirkon ulkomaansuhteissa otettiin sodanjälkeisinä vuosina määrätietoisia askelia tiiviimpien suhteiden luomiseksi Yhdysvaltojen luterilaisiin kirkkoihin. Saksan ollessa sodanjälkeisessä hävityksen tilassa luterilaisen maailman näkyvimmän roolin ottivat kansainvälisesti Yhdysvaltojen ja Pohjoismaiden luterilaiset kirkot. Osaltaan luterilaisten verkostojen tiivistämistä Yhdysvaltoihin päin motivoi Suomessa aineellisen avun saaminen.⁶

Sotien aikana ja sodan jälkeen suomalainen lehdistö toimi jotakuinkin epänormaaleilla ehdoilla. Sensuuri rajoitti sananvapautta, ja myös lehtien vaatima materiaali oli usein säännöstelyn alla. Lehdet kärsivät erilaisten tavaroiden puutteesta. Syksyllä 1939 eduskunta antoi tasavallan suojelulain, jonka nojalla lehdistön vapauksia saatettiin rajoittaa vuoden 1945 loppuun saakka. Sotaoloissa Suomen valtio järjesti muiden valtioiden tapaan Valtion tiedotuslaitoksen kautta sekä sotapropagandaa että sensuuria. Sotasensuuria jatkettiin aina 1947 Pariisin rauhansopimuksen voimaantuloon asti. Näin siis osa tutkimistani joululehdistä on kirjoitettu vielä sotasensuurin alaisuudessa. Neuvostoliiton tarkkaillessa sodan jälkeen Suomen mediaa pääministeri (ja myöhemmin presidentti) Paasikivi puuttui henkilökohtaisesti tiettyihin lehtikirjoituksiin ja otti yhteyttä päätoimittajiin. Rikoslakiin tehtiin vielä vuonna 1948 lisäys, jonka perusteella toimittajia voitiin rangaista Suomen ulkosuhteita vaarantavista kirjoituksista. Lakia ei koskaan kuitenkaan sovellettu toimittajan tuomitsemiseksi.⁷

Sodan aikana ja sodan jälkeen oli puutetta sanomalehtipaperista, ladontavälineistä ja painomusteista. Muut kuin päivälehdet joutuivat supistamaan käyttämänsä paperin määrää 20–30 prosentilla. Paperin säännöstelystä luovuttiin vasta vuonna 1949. Pula-ajan lehdissä pyrittiin myös tiivistämään tekstiä siten, että mahdollisimman suuri määrä kirjoitusta mahtui käytössä olleelle paperille. Paperin säännöstelyyn syinä Suomessa vielä sodan jälkeenkin oli se, että

⁶ Ripatti 1989, 152–153.

⁷ Tommila & Salokangas 1998, 231–239.

myymällä paperia ulkomaille Suomi sai ulkomaista valuuttaa, mikä oli talouden kannalta edullista. Toisaalta sota-aikana kotimainen paperiteollisuus sai tuotettua huomattavasti vähemmän paperia kuin sotaa edeltävinä vuosina. Sotaa edeltäneeseen vuoden 1939 paperintuotantomäärään päästiin uudestaan vasta 1950-luvun alussa.⁸

Suomen uskonnolliset lehdet olivat vuoden 1918 kansalaissodan jäljiltä samastuneet valkoisen Suomen ja kansallisen yhtenäisyyden arvomaailmaan.⁹ Toinen maailmansota muutti kuitenkin tilannetta. Uskonnolliset lehdet eivät esiintyneet enää muuttuneissa poliittisissa olosuhteissa pelkästään valkoisten puolella. Sotavuosina kirkollisessa lehdistössä alkoi kasvaa ajatus kansankirkollisuudesta, jolloin uskonnollisten lehtien teemoiksi nousivat aiempaa useammin esimerkiksi diakonia ja nuorisotyö. Toisaalta uskonnolliset lehdet erikoistuiivat sota-ajasta lähtien entistä enemmän kirkollisiin ja uskonnollisiin erityistehtäviin.¹⁰

Anu Leppäluoma tutki pro gradu -työssään vuonna 2003 kommunismin pelkoa vuosien 1944–1948 kirkollisessa lehdistössä Suomessa. Leppäluoman mukaan kirkollinen lehdistö suhtautui varsin negatiivisesti kommunismiin ja Neuvostoliittoon ennen Moskovan välirauhansopimusta erityisesti sen edustaman uskontokielteisyyden takia. Myös isänmaan vapaus huoletti. Rauhansopimuksen jälkeen huoli kohdistui esimerkiksi uskonnonopetuksen tulevaisuuteen ja sotasyllisyyskysymyksiin kansandemokraattien noustessa merkittäväksi poliittiseksi voimaksi. Toisaalta kirkollinen lehdistö lähentyi sosiaalidemokraatteja kansankirkollisen suuntauksen ansiosta, osittain saadakseen tukea kirkon aseman ja uskonnonopetuksen säilyttämiseksi. 1947 hallituskriisissä kirkollinen lehdistö asettui hallituksen taakse, mutta 1948 Tšekkoslovakian tapahtumat herättivät taas kirkollisessa lehdistössä pelkoa kommunismia kohtaan. Lopulta vuoden 1948 eduskuntavaalit ja uuden suojelupoliisin perustaminen rauhoittivat kommunismipelkoja.¹¹

1.3. Joululehdet Suomessa 1900-luvun alkupuolella

Joululehtiä Suomessa on tutkittu tieteellisesti vain vähän. Hanna Ijäs analysoi vuoden 1987 pro gradu -tutkielmassaan suomenkielisiä joululehtiä 1900-luvun

⁸ Tommila & Salokangas 1998, 239–241.

⁹ Heikkilä 1991, 53.

¹⁰ Heikkilä 1991, 54.

¹¹ Leppäaho 2003, 128–134.

alkupuolella vuoteen 1930 asti. Ijäksen mukaan "joululehtiä ei ole aiemmin tutkittu".¹² Ijäs tarkasteli tutkimuksessaan erityisesti lehtien kirjallis-taiteellista sisältöä sekä lehtien toimittajia sekä heidän asemaansa ajan kirjailija- ja kulttuuripiireissä.

Ijäksen mukaan 1881 ilmestynyt *Joulu ja Tapani – Lukemista Joulupahnoilla* -lehti oli ensimmäinen, vaatimaton yritys suomenkieliseksi joululehdeksi. Tämän kerran ilmestyneen julkaisun jälkeen vasta 1891 julkaistiin lasten joululehti *Joulukuusi* (toimittanut U. J. Silen) joka ilmestyi seuraavanakin vuonna. Varhaisena suomalaisena joululehtenä Ijäs mainitsi myös useampana vuonna 1898–1906 ilmestyneen, kirjailija Teuvo Pakkalan toimittaman *Joulukontti*-lehden.¹³

Tutkimassaan aineistossa Ijäs jakoi joululehdet "Kirjallis-taiteellisiin" joululehtiin, Sanoma- ja aikakauslehtien joulunumeroihin sekä järjestöjen julkaisemiin joululehtiin. Järjestölehdet jaoteltiin tarkemmin vielä viiteen ryhmään: Uskonnollisten järjestöjen joululehtiin, raittiusjärjestöjen joululehtiin, poliittisten järjestöjen joululehtiin, erilaisten vähemmistöjen joululehtiin sekä ammatteja tai harrastuksia edustavien järjestöjen joululehteen. Omaan aineistooni kuuluvista lehdistä Ijäs luokitteli Joulu Ulapoilla ja Kotona -lehden ammattien ja harrastusten järjestölehdiksi, joskin hän mainitsi, että monet tämän kategorian lehdet olisi voitu luokitella myös uskonnollisiin joululehtiin. Kotimaan Joulu -lehden Ijäs sijoitti sanoma- ja aikakauslehtien joulunumeroiden joukkoon. Ijäksen tutkimuksen päähuomio kiinnittyi kuitenkin kirjallis-taiteellisiin suurten kustantajien joululehteen, joiden joukossa ei ollut tutkimiani, luterilaistaustaisia joululehtiä.¹⁴ Ijäksen johtopäätösten mukaan kirjallis-taiteelliset joululehdet ryhmittivät vanhasuomalaisten ja nuorsuomalaisten kirjailijapiirien ympärille, ja niissä julkaistiin myös nuorten kirjailijoiden tekstejä. Nimekkäidenkään kirjailijoiden joululehtiin kirjoittamat tekstit eivät välttämättä löytäneet tietään millekään kyseisten kirjailijoiden myöhemmille kokoomateoksille.¹⁵ (72–73)

Joulukortteja ja joululehtiä sekä erityisesti niiden kuvitusta on esitelty kahdessa populaariteoksessaan Orvo Bogdanoff. Vastoin Ijästä hän kertoi suomalaisten, suomenkielisten joululehtien historian alkavan vuoden 1879 *Betlehemin Tähti* -lehdestä. Jo edellisenä jouluna oli julkaistu ruotsinkielinen

¹² Ijäs 1987, 1.

¹³ Ijäs 1987, 11.

¹⁴ Ijäs 1987, 12–16.

¹⁵ Ijäs 1987, 72–73.

Betlehems Stjerna.¹⁶ Bogdanoff kertoi ruotsalaisten lasten joululehtien tarinan alkaneen jo vuodesta 1840, mutta sielläkin joululehtien suosio alkoi kasvaa toden teolla vasta 1890-luvulla. Ruotsalaisella *Jultomten*-lehdellä saattoi 1890-luvulla olla jo 200 000 kappaleen levikki, mitä avitti kiertelevien koululaisten ahkera lehtimyynti.¹⁷ Bogdanoffin mukaan suomalaisten joululehtien varsinainen voittokulku alkoi kuitenkin vasta 1900-luvun alussa. Erilaiset aatteelliset liikkeet valjastivat joululehdet käyttöönsä. Lehtiä julkaisivat muun muassa erilaiset uskonnolliset tahot, raittiusjärjestöt, ammattiyhdistykset ja poliittiset järjestöt.¹⁸ Juri Nummelin kirjoitti ilmeisesti Bogdanoffia seuraten *Betlehemin Tähdien* olleen ensimmäinen suomalainen joululehti. Hän tosin sekoitti julkaisun myöhempään NNKY:n samannimiseen lehteen (NNKY-toiminta alkoi Suomessa vasta selvästi tätä joululehteä myöhemmin)¹⁹. Nummelin katsoi suomalaisten joululehtien kulta-ajan olleen 1910–1930 -luvuilla, jolloin monet aikansa tunnetut kirjailijat ja kuvataiteilijat osallistuivat lehtien tekemiseen. Nummelinin mukaan myös sota-aiheet näkyivät joululehdissä.²⁰ Myöhemmin palattiin taas lähemmäs joululehtien kulta-ajan tilannetta, kun joululehtiä kustansivat edelleen uskonnolliset järjestöt, mutta maalliset kustantajat alkoivat luopua niistä. 1950- ja 1960-luvuilla joululehtien moniväripainatus ei ollut enää myyntiä edistävä erikoisuus, ja joululehdet joutuivat antamaan tilaa myös uudenlaisille vapaa-ajanviettotavoille sekä viihteelle.²¹ Kartoittaessani tietokantahaulla tutkimani ajankohdan joululehtiä vaikutti uskonnollisten joululehtien osuus olevan suhteellisen suuri, vaikka samoina vuosina ilmestyi myös useiden aatteellisten järjestöjen joululehtiä sekä myös kaupallisten kustantajien lehtiä.

Tuore opinnäytetyö 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun jouluperinteistä Suomessa on Ritva Kukkolan pro gradu -tutkielma vuodelta 2015. Kukkola sivusi työssään hieman joululehtiäkin, mutta tutkielma ei sisältänyt uutta tutkimusta joululehtien osalta.²²

Tutkimustani varten kävin läpi Kansalliskirjaston Fennica-tietokannan vuotuisjuhlalehtikokoelman julkaisut, ja poimin sieltä vuosina 1944–1948

¹⁶ Bogdanoff 2005, 21.

¹⁷ Bogdanoff 2005, 22–23.

¹⁸ Bogdanoff 2011, 150–151.

¹⁹ Antikainen 2006, 7.

²⁰ Nummelin 2012, 8–12.

²¹ Nummelin 2012, 15.

²² Kukkola 2015, 65–67.

julkaistut joululehdet, jotka ilmensivät luterilaista uskonnollista sanomaa.

Tietokanta antoi tiedot julkaisun kaikista ilmestymisvuosista sekä sen, liittyikö joululehti johonkin muuhun julkaisuun. Otin mukaan myös sellaisten yhteiskristillisten järjestöjen lehdet, joissa esiintyi tunnistettavasti luterilaisia kirjoittajia. Jätin tutkimuksestani pois lehdet, jotka olivat selvästi taustaltaan ei-luterilaisen kristillisen yhteisön lehtiä. En myöskään ottanut tutkimukseeni sellaisia lehtiä, jotka ilmestyivät tutkimukseni ajanjaksona vain kerran, sillä tarkoitukseni on selvittää lehtien kirjoitusten historiallista kehitystä. Käytännössä tutkimukseni ulkopuolelle jää vain muutama ortodoksinen tai vapaiden protestanttisten kirkkojen joululehti sekä sellainen julkaisu, joka ilmestyi 1944–1948 välisenä aikana vain kerran.

Yhteensä tutkimukseeni sisältyy 17 joululehteä. Tutkimani lehdet olivat tyypillisesti 15–25 sivun pituisia julkaisuja, joiden koko vaihteli hieman A4-kokoa suuremmasta A5 -kokosiin pienempiin lehtiin. Poikkeuksellisen monisivuinen oli *Kirkkokansan Joulu*, jossa sivuja oli peräti 60. Lehdissä oli yleensä talvi- tai jouluaiheinen, värillinen tai mustavalkoinen kansikuva sekä muuta kuvitusta tai somistusta tekstisivuilla. Tyypillisesti lehdet sisälsivät asia- ja mielipidekirjoituksia, tarinoita, hartauskirjoituksia ja runoja. Joissakin lehdissä oli jopa joululaulu tai -virsi. Osa joululehdistä oli suoraan lapsille suunnattuja, mutta muissakin saattoi olla oma osastonsa nuorille lukijoille.

Betlehemin Tähti oli yhteiskristillisen Nuorten Naisten Kristillisten Yhdistysten Liiton julkaisema. Tämä tutkimani, 1904 ensimmäisen kerran julkaistu helsinkiläinen lehti on eri julkaisu kuin ensimmäinen suomenkielinen joululehti, 1870- ja 1880-luvuilla julkaistu samanniminen *Betlehemin Tähti*. Lehti liittyi NNKY:n aikakauslehteen *Kotia kohti*, jonka joulunumerona *Betlehemin Tähti* sotavuosina 1940–1941 oli ilmestynyt. NNKY-liitto julkaisi myös lapsille suunnattua *Joulukuusi*-lehteä vuodesta 1917 alkaen. Kummankaan NNKY:n joululehden toimittajatietoja ei ole tutkimissani vuosien 1944–1948 lehdissä.

Herättäjän Talvikynttilät oli Herättäjä-Yhdistyksen eli "körttiläisen" herätysliikkeen joululehti. Lapualla julkaistu *Herättäjän Talvikynttilät* oli varsin hartauspainotteinen ja vakava lehti, mutta sisälsi myös yhteiskunnallisesti kantaa ottavaa tekstiä. Lehti aloitti ilmestymisen 1915, mutta sitä oli edeltänyt toinen Herättäjä-Yhdistyksen joululehti. Vuosien 1944–1948 tutkimissani lehdissä ei ole toimittajatietoja.

Joululyhde oli Suomen Luterilaisen Evankeliumiyhdistyksen, toisin sanoen evankelisen herätysliikkeen, lasten joululehti, joka aloitti ilmestymisensä 1913. SLEY julkaisi myös aikuisille suunnattua joululehteä *Talvikukkia*. Vuodesta 1900 lähtien ilmestynyt *Talvikukkia* oli vuonna 1944 Vernerin Niinivaaran ja K. V. Tammisen toimittama. Muutoin SLEY:n julkaisemien joululehtien toimittajatietoja ei ole vuosilta 1944–1948.

Joulurauha oli Kariston kustantama kristillishenkinen joululehti, joka aloitti ilmestymisensä 1930. Kirjoittajien joukossa oli muun muassa luterilaisia pappeja. Lehti oli tarina- ja asiapitoinen sekä sisälsi kuvitusta. Lehden toimittajista 1944–1948 ei ollut tietoja näkyvillä. Toinen tutkimani kaupallisen kustantajan julkaisema joululehti oli *Kirkkokansan Joulu*, joka aloitti Otavan uskonnollisen aikakauslehden *Kirkko ja Kansa* joulunumerona 1924. *Kirkkokansan Joulu* toimittivat 1944 arkkipiispa Erkki Kaila ja Viipurin hiippakunnan (myöhemmin Mikkelin hiippakunta) piispa Ilmari Salomies. 1944 apulaistoimittajana oli lisäksi Aarre Lauha, joka Kailan kuoltua toimitti Salomiehen kanssa *Kirkkokansan Joulu* vuosien 1945–1948 julkaisut. *Kirkkokansan Joulu* oli hyvin asiapitoinen ja pitkiä artikkeleita sisältänyt. Kuvituksena oli esimerkiksi maailmankuuluja uskonnollisia taideteoksia.

Joulutähti oli Suomen Kristillisen Työväen Liiton joululehti. Aiemmin poliittisena puolueenakin toimineen (ja myöhemmin poliittisen toiminnan lopettaneen²³) KrTL:n hieman poliittisuontoinen hengellinen joululehti julkaistiin Tampereella, ja oli ilmestynyt vuodesta 1907 lähtien. Vuosien 1944 ja 1945 toimittajasta ei ole tietoa, mutta 1946–1948 lehteä toimitti Jorma Mäkisalo.

Joulu Ulapoilla ja Kotona oli vuodesta 1922 asti ilmestynyt joululehti, jota julkaisi Suomen Merimieslähetysseura (nykyisin Suomen Merimieskirkko). Suomalaisten merimiesten hengellisiä tarpeita varten perustetun seuran lehti käsitteli luonnollisesti merenkulkuun liittyviä asioita jouluisten teemojen ja hengellisyyden lisäksi. Daniel Orädd toimitti vuoden 1944 lehden. Toimituskuntaan tuli 1945 Oräddin lisäksi Fr. Kankkonen. Vuoden 1946 lehti oli Oräddin ja Toivo Kuusiolan toimittama, 1947 ja 1948 taas Paavo Hytösen ja Reino Lampilan toimitustyön tulosta.

Suomen Valkonauhaliitto julkaisi *Kodin Joululehteä* vuodesta 1939 lähtien. Valkonauhaliiton toiminta keskittyi naisten siveellisyys- ja päihdetyöhön. Liiton

²³ Kristillisen Työväen Liiton poliittisen toiminnan loppumisesta ks. Heikkilä 2017, 102–105.

toimialaan kuuluvia asioita käsiteltiin hieman tässä joululehdessä, mutta se sisälsi myös tavanomaisia hartauskirjoituksia ja joulukertomuksia. Tutkimissani vuosien 1944–1948 lehdissä ei ollut toimitustietoja.

Kotimaan Joulu oli laajalevikkisen kirkollisen viikkolehden *Kotimaan* joulujulkaisu. *Kotimaa*-lehden tarkoitus sitä perustettaessa 1905 oli yhdistää uskovaisia ja auttaa heitä suuntautumaan yhteiskunnallisesti.²⁴ *Kotimaan Joulussa* oli yhteiskunnallista kommentointia keskimääräistä joululehteä enemmän. Lehden toimitustiedot eivät käyneet ilmi *Kotimaan Joulun* vuosien 1944–1948 julkaisuissa.

Tutkimistani joululehdistä kaksi liittyi lestadiolaisen herätysliikkeen haaroihin. Lestadiolaistaustaisen Ylitornion Kristillisen Opiston joulujulkaisu oli nimeltään *Kristityn Joulu* ja sitä julkaistiin vuodesta 1931 lähtien. Lehti ei ilmestynyt sotavuonna 1944, mutta se julkaistiin tätä seuraavina vuosina 1945–1948. *Vartijan Äänen Joulu* taas oli Oulussa julkaistu Laestadiolaisen Lähetysyhdistyksen julkaisu. Suomen Laestadiolainen Lähetysyhdistys edusti lestadiolaisuuden sisällä ns. uusherätystä.²⁵ *Vartijan Äänen Joulu* ilmestyi ensimmäisen kerran 1946. Vuonna 1947 lehti ei ilmestynyt, mutta se julkaistiin taas 1948. Tämä oli lehdistä ainoa, joka ilmestyi tutkimani aikana vain kaksi kertaa. Sen paremmin *Kristityn Joulu* kuin *Vartijan Äänen Joulukaan* ei sisältänyt tietoja lehden toimittajista.

Suomen Evankelis-luterilainen Pyhäkouluyhdistys julkaisi pyhäkoulua käyville lapsille *Lasten Pyhäkoululehteä*. Lehden joulunumerona ilmestyi *Lasten Joulukirkko* -niminen julkaisu. Evankelisen *Joululyhde*-lehden ja NNKY:n *Joulukuusi*-lehden ohella *Lasten Joulukirkko* oli siis suoraan lapsilukijoille suunnattu. Näissä lastenlehdissä oli kuitenkin hieman varttuneemmillekin lukijoille kirjoituksia. *Lasten Joulukirkon* toimituskunnasta ei lehdessä ollut tietoa. Lehti oli ilmestynyt vuodesta 1914 lähtien. Erkki Kansanahon mukaan *Lasten Joulukirkon* painosmäärä sodan jälkeen oli 60 000 kappaletta, joten kyseessä oli kohtalaisen laajalevikkinen julkaisu.²⁶

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suurin lähetystyön järjestö Suomen Lähetysseura julkaisi kahta joululehteä. *Tulkoon valtakuntasi* oli aikuisille suunnattu joululehti. Se sisälsi ymmärrettävästi lähetystyöhön liittyviä kirjoituksia

²⁴ Leino-Kaukiainen 1992, 140.

²⁵ Heino 1997, 52.

²⁶ Kansanaho 1988, 186.

tavanomaisten joululehtikirjoitusten lisäksi. Lehteä toimitti 1944 Toivo Rajalinna ja 1945–1948 Pauli Vaalas. *Tulkoon valtakuntasi* julkaistiin ensimmäisen kerran 1905 ja se muistutti asiapitoisuudessaan *Kotimaan Joulua*. Lähetyseura julkaisi lapsille vuodesta 1920 alkaen joululehteä *Seimen Luokse*. Tämä lehti oli hyvin kuvapitoinen ja näyttää olleen suunnattu nuoremmille lapsilukijoille kuin muut tutkimani lasten joululehdet. Lehdessä oli paljon lähetystyöhön liittyvää aineistoa.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ulkopuolista luterilaisuutta tutkimissani joululehdissä edusti Suomen Vapaan Evankelisluterilaisen Seurakuntaliiton joululehti. Seurakuntaliitto oli evankelisen herätysliikkeen valtauomasta 1920-luvulla omaksi kirkkokunnakseen irronnut yhteisö. Seurakuntaliitto julkaisi joululehteä *Joulujuhla*, joka sisälsi hyvin paljon hartaudellista materiaalia ja lähes pelkästään tekstiä. Lehteä toimittivat 1944–1948 H. J. Pätälä ja Hanna Rauta.²⁷

²⁷ Heino 1997, 87–88.

2. Joululehdet Moskovan välirauhansopimuksen jälkeen 1944

2.1. Suursota maailmaa kohdanneena tragediana

Vuoden 1944 tutkimissani joululehdissä oli yhteensä 55 sotaa ja rauhaa käsittelevää kirjoitusta. Luku on melko suuri siihen nähden, että jotkut lehdet eivät ilmestyneet kyseisenä vuonna. Monissa kirjoituksissa käsiteltiin sotaan ja sen päättymiseen liittyviä teemoja yhteiskunnan ja kristinuskon kannalta. *Betlehemin Tähdessä* ensimmäinen kirjoitus oli eksegetiikan professori E. G. Gulinin ”Ihmisen harha ja Jeesuksen tie”. Kirjoitus käsitteli sitä, kuinka vallassa olevat ihmiset korottavat itseään, kun taas Jeesus alensi itsensä palvellessaan ihmiskuntaa. Gulinin mielestä ihmisillä oli kaksi vaihtoehtoa, ja näistä vaihtoehtoista jokainen tunsi ylöspäin vievän tien houkutuksen. Jeesuksen esimerkin mukainen alatie ei houkutellut ihmisiä, ja itsekorotus olikin ollut ihmiskunnan perussynti. Suuret hallitsijat olivat antaneet palvoa itseään jumalina tai jumalallisina lähetteinä, mutta lopulta heidän valtakuntansa olivat olleet lyhytikäisiä. Toisaalta myöskään ihmisten yhteenliittymät pysyvän rauhan saamiseksi maapallolla eivät olleet kestäneet – ilman Jumalaa. Gulinin mielestä nyt oltiin taas ennennäkemättömän nälän ja sodan kurimuksessa. Kaikki tällaiset epäonnistumiset johtuivat Gulinin mukaan siitä, että ”ihmissydämen asenne Jumalan edessä on ollut väärä.” Raamattu asettaa kaikkina aikoina ihmisille kysymyksen siitä, haluaako tämä palvella vai hallita. Maailman valtakuntien romahtaessa vuoron perään säilyy niiden keskellä järkähtämättä Jeesuksen valtakunta. Tämä johtui siitä, että Jeesuksen valtakunnan perustus oli palvelemisessa ja rakkaudessa. Gulinin mukaan näytti siltä, kuin ihmiskunta pyrki tuhoamaan kaiken, minkä oli luonut. Silti nytkin Jeesus kulki alatietä niin, että kaikille vastaanottavaisille olisi hänen rauhansa tarjolla. Gulin päätti kirjoituksensa toteamalla, että vielä oli tuleva Jumalan valtakunta, joka ei enää perustunut väkivaltaan tai pienempien sortamiseen.²⁸

Porvoon hiippakunnan Piispa Max von Bonsdorff kirjoitti vuoden 1944 *Joulu Ulapoilla ja Kotona* -lehteen. Bonsdorff tarttui Jeesuksen sanontaan siitä,

²⁸ Gulin 1944, 1–3.

että sokeat tulisivat saamaan näkönsä. Bonsdorff katsoi, että maailmassa oli nyt paljon sokeutta. Sota-ajan tapahtumia oli hänen mielestään muutoin vaikea käsittää. Ihmiskunnan tuli von Bonsdorffin mukaan nyt saada näkönsä takaisin ja löytää Vapahtaja. Jeesuksella oli kyky osoittaa ihmisille rakkaus, joka voittaisi vihan ja joka tekisi lopun pahuudesta niin ihmissydämissä kuin kansojen keskenkin. Piispa puhutteli lukijaa ilmaisemalla, että tämän tulisi nähdä, minne elämä ilman Jumalaa johtaa ihmiskuntaa. Sota pohjimmiltaan oli tulosta ihmisen yrityksestä elää ilman Jeesusta.²⁹

Erkki Kurki-Suonio kirjoitti vuoden 1944 *Joulu Ulapoilla ja Kotona* -lehteen pojasta, joka oli hiljattain kysynyt äidiltään, että minkälainen maailma oli silloin kun ei vielä ollut sotaa. Kurki-Suonion mukaan niin sodan kauhuissa varttuneet pienokaiset kuin rakkaistaan eroon joutuneet äidit ja vanhukset tiesivät, mitä on rauhan kaipuu. Hän mainitsi myös sodan luonnottomuudessa ja kärsimyksissä elävät sotilaat, miinojen ja pommien uhkaavat merimiehet, internointileireillä elävät sekä sotavangit. Kaikki ihmiset ikävöivät hänen mukaansa pysyvää rauhaa. Toisaalta yritykset saada aikaan pysyvä rauha kansainvälisten järjestöjen tai etevien valtiomiesten johdolla olivat epäonnistuneet. Edes edellisen maailmansodan jälkeinen toive, että koskaan ei enää tulisi sotaa, ei ollut kestävä. Kurki-Suonion mukaan muutaman ”sotarikollisen” teloituksella ei saataisi pysyvää rauhaa. Ei myöskään muilla inhimillisillä järjestelmillä, sillä kirjoittajan mukaan perimmäinen sotiin johtanut vika löytyi ihmissydäimestä. Kurki-Suonio katsoi, että ihmisyyys ei muuttunut itsessään paremmaksi: ihmissydämen pystyi pysyvästi muuttamaan vain rauhanruhtinas Jeesus. Koska rauhantekijöitä tarvittiin Kurki-Suonion mukaan kipeästi lisää maailmaan, kehotti kirjoittaja erityisesti isiä ja äitejä kasvattamaan lapsiaan tuntemaan Kristuksen. Kurki-Suonion mielestä siellä, missä Jeesuksen sana sai tilaa, rakennettiin rauhan perustusta pysyvästi. Jeesuksen hylkääminen taas johti itsekkyyteen, irstauteen, juoppouteen, ylpeyteen, kateuteen ja kaikenlaiseen syntiin ja jumalattomuuteen. Tällaisessa oli taas uuden sodan ja riidan siemen. Kristillinen kasvatus oli siis Kurki-Suonion mukaan keskeistä, jotta uusi sukupolvi voitaisiin kasvattaa rauhaan.³⁰

Hilding Enqvist kirjoitti vuoden 1944 *Joulu Ulapoilla ja Kotona* -lehteen usean sivun mittaisen kertomuksen ”Muistelmia edellisen maailmansodan ajoilta”.

²⁹ Von Bonsdorff 1944, 3–4.

³⁰ Kurki-Suonio 1944, 4, 6.

Enqvistin mukaan toistuvat uutiset torpedoiduista tai pommitetuista laivoista herättivät muistoja niissä, joille sota-aika merillä oli ollut tuttua jo edellisen maailmansodan aikana. Enqvist kertoi tarinan porvoalaisesta parkkilaivasta Reginasta, joka vuonna 1916 oli joutunut Barcelonan lähellä sukellusvenehyökkäyksen kohteeksi. Reginan miehistö sai seurata pelastusveneistä Porvoon viimeisen purjelaivan tuhoutumista. Miehistö pääsi lopulta Barcelonaan ja sitä kautta turvaan. Kirjoittaja kertoi, että myöhemmin, ollessaan Saksan laivaston palveluksessa syksyllä 1918, tutustui upseeriin, joka oli muiden torpedoimiensa laivojen lisäksi ollut tuhoamassa myös Reginaa. Miehet totesivat maailman olevan pieni. Enqvist päätti kirjoituksensa toteamukseen, että nyt merimiehet vaarallisessa ja vaativassa työssään saivat jo kantaa laivassaan Suomen omaa lippua, mikä vielä edellisen sodan aikaan ei ollut mahdollista.³¹

Lyyli Koskisen kirjoitus ”Oikea Jouluillo” vuoden 1944 *Joulutähdessä* käsitteli samoin ristiriitaa sota-ajan ja jouluilon välillä. Syventymällä jouluevankeliumiin oli mahdollista löytää ilo taistelujen ja vaikeuksienkin keskellä. Kansakuntien huokailu syntiturmeluksen alla kaipasi lupausta: ”Hän on vapahtava kansansa heidän synneistänsä”. Vaikka ihmiset odottivat nyt tulevaisuudelta parempia aineellisia olosuhteita joulun viettoon, niin kurkottamalla syntyneen Vapahtajan puoleen saisi kokea jouluilon, jota ei häiritsisi enää mitkään puutteet.³²

Arvi Kaukomaan kirjoitti *Joulutähden* numeroon 1944 kirjoituksen ”Verraton joululahja”. Aluksi hän totesi, että sotajoulujen aikana lahjat olivat muuttuneet yhä niukemmiksi. Kaukomaan mukaan näin oli ainakin osittain siksi, että ihmisten sydämet kääntyisivät taivaan suurta joululahjaa kohti. Aineellinen köyhyys ja niukat lahjat olivat siten hyväksi Jeesusta kohti käydessä. Kokonaisten kansojenkin tuli nyt nöyrtyä ottamaan Jeesus vastaan, ja näin saataisiin rauha. K. O. Syväntö taas kirjoitti 1944 *Joulutähteen* kirjoituksen ”Minä ilmoitan teille suuren ilon”. Kirjoituksen alussa Syväntö totesi, että nyt oltiin eletty murheellista aikaa. Monet kodit olivat saaneet suruviestejä kaatuneista omaisistaan. Koteja ja omaisuutta oli tuhoutunut. Joidenkin oli pitänyt jättää kotiseutunsa. Monet olivat menettäneet terveytensä ja työkykynsä. Mikä on se suuri ilo, josta joulun evankeliumissa kerrotaan? Vaikka nyt ei kenties ollutkaan ajallisen ilon aiheita,

³¹ Enqvist 1944, 7–8, 13.

³² Koskinen 1944, 6.

niin ulkonaisen koreuden ja loiston sijaan oli mahdollista ottaa Joulun Herra vastaan. Tällöin saisi omakohtaisesti tuntea, mitä Raamatun lupaus suuresta ilosta oli. Samassa lehdessä nimimerkki R. E. maalaili konkreettisempiakin tulevaisuudenkuvia evankeliumin vastaan ottavista, sodassa kärsineistä kansoista: Sota-aseet voitaisiin sulattaa ja metalli käyttää ihmisten tulevaksi hyödyksi.³³

Kirkkokansan joulu -lehdessä vuoden 1944 pääkirjoitus ”Ristiriitojen joulu” käsitteli toista maailmansotaa. Aarre Lauha puhui siinä raadellusta ihmiskunnasta. ”Rauhan ja hyvinvoinnin aika” kotipiirissä omaisten kanssa oli hänen mukaansa lopullisesti ohi. Lauha vertaa kauniita menneiden vuosien joulumuistoja kuin kauniiseen uneen, josta ihmiset ovat havahtuneet ”elämän kauheuteen”. Miten ristiriita ”veren ja raudan aikakauden” ja joulun lämpöisyyden välillä voitiin selittää? Lauha piti joulua ytimeltään ristiriitaisena, mikä näkyi jo Jumalan pojan syntymisessä seimeen. Kuitenkin kyseessä oli vieläkin syvempi ristiriita. Nimittäin joulun ihme oli se, että Jumala onkin ihminen. Lauhan mukaan ihminen normaalitilassaan on yhteydessä Jumalaan. Synti oli kuitenkin tämän yhteyden tuhonnut. Lauha jatkoi, että rauhan aikoina synti oli kenties kuvastunut ihmisille ”yksilöllisenä ja atomistisena”, yksilön erehtymisinä. Sota taas opetti ihmisiä näkemään yhteisvastuullisesti. Synnin yhteinen kirous irrotti kansat ja suvut jumalayhteydestä, joka olisi niiden luonnollinen olotila. Tällöin pelastumiseen tarvittaisiin koko ihmiskunnan asioiden kääntämistä parempaan suuntaan ja suurta korjausliikettä. Lauha näki pelastushistoriallisena välttämättömyytenä, että Kristus saapui synnin pimentämään maailmaan valoksi ja näin päästä ihmisen kanssa sovintoon. Lauhan mielestä joulu kuului erityisesti aikaan, jolloin tiheässä sumussa ja pimeyden keskellä vaeltavat ihmiset voivat kokea Jumalan valon ja pelastavan rakkauden.³⁴

Martti Simojoki kirjoitti pitkäkhön hartauskirjoituksen *Kirkkokansan Jouluun* 1944. Hän totesi kirjoituksessaan että kaikki, mitä vuoden aikana oli tapahtunut, oli tullut Jumalalta. Jumala ei erehtynyt teoissaan, mutta hänen päämääränsä olivat ihmisiltä salattuja. Simojoki kysyi, näimmekö kuluneen vuoden aikana syntejä. Kysymykset jatkuivat: ”olemmeko itse olleet karkureita Kristuksen rintamalla?” Simojoki toi kirjoituksessaan esiin lohdun sanoman: Mikäli ihmisillä oli taivaallinen koti-ikävä, ei lopulta ollut väliä sillä, mitä maailmassa tapahtuisi. Professori Yrjö J. E. Alanen taas katsoi *Kotimaan Joulussa*

³³ Kaukoma 1944, 3, 6; Joulutähti 1944, 7, R. E.: Jeesus rauhan ruhtinas; Syväntö 1944, 8.

³⁴ Lauha 1944, 3–6.

julkaistussa kirjoituksessaan sodan olleen ihmiskunnan suuri kykenemättömyyden osoitus. Kansainväliset suhteet eivät olleet mahdollistaneet pariakymmentä vuotta pidempää rauhantilaa. Eräät kansojen johtajat olivat määrätietoisesti valmistautuneet sotaan. Alasen mukaan nykyaikainen sota tuotti sotilaille niin suuret kärsimykset, ettei ainakaan useimmissa sotilaissa ollut kiivasta taisteluintoa. Sen sijaan välttämättömyys puolustaa omaa olemassaoloaan toimi sotilaiden vaikuttimena. Kansojen väliset konfliktit kuitenkin kertoivat suuresta taitamattomuudesta ylläpitää suhteita.³⁵

Kirkkokansan Jouluun kirjoittanut Martti Simojoki oli ollut jo talvisodassa varusmiespappina. Samassa työssä oli sittemmin myös jatkosodassa. Simojoen mielestä hyvitysota bolševistista Neuvostoliittoa vastaan oli oikeutettua. Ollessaan jatkosodan aikana Itä-Karjalassa suur-Suomi-ideologia alkoi kuitenkin mietityttää Simojokea. Martti Simojoki alkoi hahmotella mielessään kuvaa kansankirkollisuudesta, jossa papiston tehtävänä olisi aktivoida seurakuntalaisia. Simojoki ei ollut ainoa nuoremman polven pappi, joka oli alkanut kannattaa kansankirkollisia ajatuksia. Myöhemmin jatkosodan aikana Simojoki organisoi asevelipappien verkostoa.³⁶ Juha Sepon mukaan sodan jälkeen Simojolle kirkastui, mitä kansankirkollisuus voisi olla: se yhdistäisi henkilökohtaisen Kristus-uskon sosiaaliseen kristinuskoon, jossa yhteiskuntaa rakennetaan oikeudenmukaiseksi ja lähimmäisistä pidetään huolta.³⁷

Majuri A. Rautavaara käsitteli *Kotimaan Joulun* 1944 kirjoituksessa "Tulimyrskyä pahempi – ihanteiden puute" Saksan armeijan ongelmia ensimmäisessä maailmansodassa. Hän listasi kolme sotilaiden heikkoon taistelumoraaliin vaikuttanutta syytä. Ensinnäkin päällystön vastuuttomuus ja elämäntapojen rappeutuminen oli aiheuttanut miehistön ja päällystön välille luottamuspulaa ja miehistön joutumista tuuliajolle. Toiseksi erityisesti laivaston miehistölle kehittyi toimeettomia ja tarpeettomia tuntemuksia, sillä laivasto ei useinkaan päässyt osallistumaan varsinaisiin taistelutapahtumiin. Kolmanneksi Rautavaara mainitsi syvimmän syyn: teollistuminen ja poroporvarillisuus oli johtanut upseeriston materialismiin ja ihanteettomuuteen. Tässä kysymyksessä Rautavaaran mukaan sekä natsi-Saksan johto että Neuvostoliitto olivat pyrkineet parantamaan upseeristoaan, tarjoten heille ja heidän kauttaan myös miehistölle

³⁵ Alanen 1944, 13, 24–25; Simojoki 1944, 58–60.

³⁶ Seppo 2013, 76–79, 90–106.

³⁷ Seppo 2013, 134.

ihanteita. Rautavaaran mielestä tässä voitiin onnistua kuitenkin vain hylkäämällä se ennakkoluulo, että sodan raakuudet edellyttivät sotilailta raakoja luonteenpiirteitä.³⁸

Tulkoon valtakuntasi -lehdessä 1944 oli Uno Paunun kirjoitus ”Älkää peljätkö”. Paunu totesi maailman kansojen olevan ahdistuksen alaisina kuudennen sotajoulun kynnyksellä. Paunu siteerasi jouluevankeliumia, jossa enkeli ilmoitti ihmiskunnalle suuren ilon. Paunun mukaan joulun ilosanoma tahtoi tänäkin jouluna tulla kaiken kansan keskelle, niillekin, jotka ovat kärsineet sodassa ja puutteessa. Jouluiho löytäisi tiensä esimerkiksi sodassa kaatuneiden miesten perheenjäsenten luo. Samoin jouluiho oli tulossa niillekin ihmisille, joilta sota on riistänyt turvallisen vanhuuden. Myös sairastavat, invalidit ja muut kärsivät ja murheelliset voisivat saada enkelin ilmoituksesta lohdun, vaikka ajat olivatkin pelottavat. Seuraavassa kappaleessa Paunu kertoi, että monet tästä huolimatta yrittivät saada muualta apua kärsimyksiinsä, kuten virkistystilaisuuksista tai päihteiden käytöstä. Virkistykseen lisäksi ihmiset saattoivat paeta vaikeuksiaan sinänsä hyviinkin asioihin, kuten työntekoon tai kehittäviin harrastuksiin. Pysyvän rauhan sieluun sai kuitenkin ainoastaan ottamalla Joulun Herran vastaan. Vapahtajan sanoma oli tarkoitettu sekä yksittäisille ihmisille että myös kokonaisille sotiville kansoille.³⁹

Vuoden 1944 joululehdissä maailma näytti raadellulta. Sokeudessaan ihmiset eivät olleet kyenneet estämään toista maailmansotaa. Ihmiset olivat pyrkineet korottamaan itsensä muiden palvelemisen kustannuksella, ja tästä oli seurannut loputtomasti ristiriitoja. Sotaa saatettiin pitää luonnottomana, tai äärimmäisen syntisyyden osoituksena. Ihanteiden puute oli myös vaivannut eri kansojen armeijoita. Toisaalta sodan synnissä eläneet kansatkin huokailivat Jumalaa kohti. Joulun tulisi niillekin, joiden elämä oli ollut sodan seurauksena kaikkein kurjinta.

2.2. Menneen sodan pohdintaa Suomen olosuhteissa

Vuoden 1944 *Herättäjän Talvikynttilöiden* kirjoitus ”Joudu Joulun Suomenmaalle!” oli E. Ponsimaan käsialaa. Ponsimaa tulkitsi Wilhelmi Malmivaaran samoin otsikoitua runoa, jonka Ponsimaa oli lukenut vuoden 1911 *Talvikynttilöistä*. Ponsimaan mukaan runo oli kirjoitettu ”valtiollisesti vaikeana

³⁸ Rautavaara 1944, 18–19.

³⁹ Paunu 1944, 2–3..

aikana”, toisin sanoen ns. toisella sortokaudella, ja tämän takia runo oli sopivaa nytkin tulla esitetyksi. Ponsimaan esittelemässä runon ensimmäisessä säkeistössä kysyttiin, joko Herra heittää Suomen synnin peittämän, mutta armaan isänmaan. Runon toisessa ja kolmannessa säkeistössä taas kuvattiin Jumalan pilkkaamista ja kaikkialla näkyvää synnin saastaa. Ponsimaa kommentoi, että kirjoitusajankohdan kirous oli tosiaan ollut jumalankielteisyys, joka ilmeni pilkkana. Vaikka Ponsimaan mukaan nyt jumalanpilkka oli toistaiseksi vaiennut, oli puhe kaikkialla olevasta synnin saastasta järkyttävällä tavalla totta. Ponsimaa vihjasi synnin riistäytyvän käsistä sota-ajan pakkotilasta päästyään. Runon neljäs ja viides säkeistö kääntyvät kuitenkin optimismiin, ja Ponsimaa totesikin, että armahtavalta Herralta on mahdollisuus saada apu. Ponsimaan mukaan isänmaanrakkaus kietoutui Jumalan armon ympärille, ”luottavasti, toivovasti”. Malmivaaran runon kuudes ja seitsemäs säkeistö olivat rukousta: Jeesusta pyydettiin syntymään Suomenmaan seimeen, sen jouluiloksi. Ponsimaan mukaan oli syytä edelleen kysyä, heittäisikö Herra Suomen hukkumaan, sillä hän kyllä halutessaan siihen kykenisi, ja Suomen syntien mitta oli jo täynnä. Kuitenkin Jumala voi myös armahtaa, ja tällöin Suomen kansalle koittaisi uusi aika. Ponsimaa siis korosti kirjoituksessaan Suomen kansan syntisyyttä, mutta myös sitä, että Jumalassa oli turva vaikeanakin aikana.⁴⁰

Jaakko Ranta kirjoitti seitsensäkeistöisen runon vuoden 1944 *Talvikynttilöihin*. Otsikolla ”Vaivojen alla” kulkeva kirjoitus kertoo vaivoista, tuskista ja yöstä, johon Jeesuksen seimi kuitenkin tuo valon ja helpotuksen. Runossa kansojen vaivoina mainittiin esimerkiksi viha, kosto ja vainot. Tässä ”sydänyössä” kuitenkin Jeesuksen seimi tuo voiton toivon omilleen. Seurakunta odotti vielä vapahtajaansa, mutta runon mukaan Herra on tulossa kunniassaan. Niinpä Kristuksen kansaa kehoitettiin runossa valvomaan. Runon viimeisessä säkeistössä rukoiltiin Herraa tuomaan omalle kansalleen uuden aamun. Hieman samaan tapaan runoili sodan kauhuista myös *Tulkoon Valtakuntasi*-lehdessä Anna-Liisa Ojamies runollaan ”Tule, koitto korkeudesta”, jossa rukoiltiin vapahtajan valoa synkkyyden keskelle.⁴¹

Uuno Kahra kirjoitti sodanjälkeisestä tilanteesta *Herättäjän Talvikynttilöissä* 1944 kirjoituksessa ”Herra tulimuurina”. Kahran mukaan ajatukset kääntyivät helposti

⁴⁰ Ponsimaa 1944, 4–6.

⁴¹ Ojamies 1944, 1; Ranta 1944, 7.

kysymysten muotoon, sillä huoli Suomen kansan tulevaisuudesta oli kova. Joulun sanomakin oli vaarassa peittyä huolen alle. Kahran mukaan viime aikoina oli saatu kokea liikaa ”ihmiskäden voimaa” ja kokea tähän jopa ihastumista, mutta nyt kun kansa oli riisuttu voimasta, tuntui elämä jopa mahdottomalta. Koska silmät olivat maailman sokaisemat, oli vaikea nähdä, että mahdotonkin oli mahdollista, sillä yksinäisyyden kokemuksenkin keskelle oli tarjolla apu ja turva. Eräät rintamaveljet olivat Kahran mukaan sanoneet, että jos olisivat saaneet pitää sen, mikä sodassa oli jo saatu, olisi seurauksena ollut jumalattomuuteen hukkuminen. Kahra viittasi raamatunkohtaan (Sak. 2), jossa Jumala ilmoittaa olevansa tulimuuri Jerusalemin kaupungin ympärillä. Tähän Jumalan lupaukseen voivat Kahran mukaan myös suomalaiset luottaa. Kahran mukaan Herran turva ei ollut siellä, missä ihmiskäsi ja sen tekeleet suojasivat kansaa. Herra on päinvastoin toiminut heikkojen vahvistajana ja suojanut turvattomia. Kahran mukaan menneiden vuosien aikana suomalaiset ovat saaneet kokea niin paljon Herran voimaa, että Herran suojaksi saamisen merkitys oli selvä. Kahra havainnollisti vertauskuvaa Jumalan tulimuurista: se, joka on sen suojassa, on varmassa turvassa, kun taas se, jonka täytyy käydä tulimuurin läpi, palaa väistämättä. Kahran mukaan joulun lapsi pyrki juuri tällaiseksi suojaksi niin suomalaisten koteihin kuin myös laajemmin koko Suomen kansalle. Niinpä joulun lapsen sisään päästäminen edisti ”isänmaamme suurta asiaa”.⁴²

H. K. Erviön kirjoitus *Herättäjän Talvikynttilöissä* 1944 käsitteli Jumalaan turvaamista taisteluvuosien ja kärsimyksen aikana. Suuret kärsimykset ja taakat olivat herättäneet erilaisia kysymyksiä, mutta niihin oli Erviön mukaan turhaan saatu odottaa ”ihmismieltä tyydyttävää” vastausta. Toisaalta kysymysten keskeltä on noussut myös taivasta kohden rukouksia ja huokauksia. Vaikka rukoukset ovat sisältäneet pyyntöjä ja anomuksia, on niissä myös nöyrästi haluttu tyytyä armollisen Jumalan tahtoon. Erviö arvioi, että etenkin taistelujoukoissa määrättyjä tehtäviä suorittavilla ei ole juuri ollutkaan muuta vaihtoehtoa kuin heittäytyä armollisen Jumalan varaan. Erviö ei unohtanut kotirintamaa, sillä hänen mukaansa myöskään kotiseudulla elävät omaiset eivät rukoustaistelussaan ole juuri muuhun voineet tukeutua kuin kantaa rintamalla olevan lähimmäisensä asian Jumalan hoiviin. Samoin ihmiset ovat jättäneet tien rukouksia kuulevan Jumalan luo vielä avoimeksi, kun koko isänmaan kohtalo on näyttänyt olevan synkkien pilvien

⁴² Kahra 1944, 8-9.

peitossa. Erviö katsoi, että Jumalan on täytynyt ikään kuin käydä käsiksi Suomen kansaan, jotta se kykenisi kääntymään pois synneistään ja saisi siten elää. Jumala puhutteli suomalaisia pelastaakseen kansansa iankaikkiselta tuholta. Erviö päätyi samankaltaiseen ajatukseen kuin Ponsimaa lehden aiemmilla sivuilla: Jumalan on sodalla täytynyt herätellä Suomen kansa syntisyydestään.⁴³

Daniel Orädd kirjoitti vuoden 1944 *Joulu Ulapoilla ja Kotona* -lehdessä kirjoituksen ”Jumalan suuri joulukirja”. Orädd kertoi ensimmäisen sotajoulun aatosta, jolloin säteilevän lumen yllä oli kirkas tähtitaivas, ja sotilaat korsuissa lukivat taivasta kuin avointa kirjaa menneisyyden myyttisistä tapahtumista. Myös merenkulkijat turvautuivat tähtien johdatukseen myrskyjen keskelläkin. Oräddin mukaan tällä hetkellä laiva oli vertauskuvasovellisesti vaarallisilla vesillä. Sitä uhkasivat salakarit ja kalliot, laiva oli sodan repimä ja miehistö haavoittunut. Kuitenkin tähtitaivas oli sama kuin ennen, ja nytkin voitiin luottaa psalmin 90 mukaisesti, että Herra on turvana polvesta polveen.⁴⁴

Juho Salokannel runoili *Joululyhteeseen* vuoden 1944 joulun tunnelmia, joihin kuului sekä surua että iloa. Lapsille suunnatussa runossa ”Jouluiloa surun keskellä” todettiin, että joulun sanoman tulosta huolimatta sydämissä oli murhetta, sillä kunnailta oli sodan jälkiä ja vanhemmat olivat menettäneet poikiaan. Rohkeat sankarivainajat olivat saaneet kummuilleen ristin, mutta heidän omaisillaan oli suuri suru. Runon kertoja puhutteli Jeesusta ja sanoi tämän tuoman rauhan olevan nyt tarpeen pelossa vaeltaville ihmisille. Runon viimeisissä säkeistöissä myrsky, rauhattomuus ja menneet melskeet olivat jo takanapäin, ja joulurauhan toi seimen Vapahtaja. Salokannel käsitteli samaa aihepiiriä myös saman vuoden *Joulutähteen* kirjoittamassaan runossa ”Sota-ajan joulu”.⁴⁵

J. V. Kekkonen kirjoitti *Joulutähteen* 1944 kirjoituksen ”Sosiaalinen uudistyö lähiaikoina”, jossa hän käsitteli monia ratkaisua vaativia Suomen sosiaalisia kysymyksiä. Kekkonen mukaan maakysymys tulisi ratkaista niin, että jokaiselle riittäisi sopiva viljelysala ja siten paine kaupunkiin muuttamiseen vähenisi. Suurtiloja pitäisi pilkkoa ja rintamamiehet muistaa maanjaossa. Kekkonen vaati myös sosiaalihuollon parantamista. Sodassa perheenjäseniään menettäneet ja vammautuneet tarvitsivat apua. Kekkonen oli lisäksi huolissaan alkoholikäytön lisääntymisestä, joka näkyi esimerkiksi varusmiesten

⁴³ Erviö 1944, 10–11; Ponsimaa 1944, 4–6.

⁴⁴ Orädd 1944, 5–6.

⁴⁵ Salokannel 1944 a, 3; 1944 b, 23.

keskuudessa. Kekkonen vaati raittiusaatteen tuomista erilaisten harrastusten pariin sekä myös tiukempaa alkoholilainsäädäntöä. Kekkonen mukaan verotusta pitäisi kehittää oikeudenmukaisempaan suuntaan niin, että se kohdistuisi jokaisen maksukyvyyn mukaan. Viimeisenä asiana Kekkonen puuttui sodan ja rauhan kysymykseen. Hänen mukaansa oli mieletöntä, jos vielä ajateltiin sodan olevan jonkinlainen välttämätön paha kansainvälisten kiistakysymysten ratkaisemiseksi. Kekkonen piti luonnollisena elämänjärjestystä sitä, mikä oli evankeliumissa ilmaistu: Jumala oli isä ja ihmiset keskenään veljiä. Rauhanasian kokemien pettymysten ja maailmansodan aiheuttaman verenvuodatuksen jälkeen voitiin uskoa, että kansojen tahto rauhaan tulisi nyt voimakkaasti esiin. Rauhantyöhön tarvittiin tulevaisuudessa kansainvälisyyttä ja erityisesti kristittyjen ja työväen osallistumista. Työläisten olisi tärkeää ymmärtää, kuinka sota hävitti heidän omien kättensä työt. Alistamalla sotateollisuus yleishyödyllisten hyödykkeiden tuotantoon voitaisiin saada aikaan käänne myös sosiaalisissa uudistuksissa.⁴⁶

Alpo Lumme kirjoitti *Joulutähteen* 1944 sodan vaikutuksista nuorisoon otsikolla ”Nuori elämä on myrskyssä” Lumpeen mukaan tuntui siltä, että kärsimyksen mitta alkoi olla sodan johdosta täysi. Rauhan tulo tulisi kuitenkin tuomaan suuria kysymyksiä ratkaistavaksi. Sota oli tehnyt Suomessa monien nuorten tulevaisuudentoiveet tyhjiksi. Muissa maissa, kuten Ranskassa ja Englannissa oli nuorisorikollisuus kasvanut huomattavasti. Ruotsissa taas huoleton sukupuolielämä oli johtanut tautien yleistymiseen nuorison keskuudessa. Yhdysvalloissakin oli nähtävissä rikollisuuden ja siveettömyyden lisääntymistä. Lumme katsoi, että Suomen nuorisosta kyllä monet kulkivat ”sankaripolkua”. Hän mainitsi myös ihmeellisiin tekoihin pystyneen ”talkoonuorison”. Silti suomalaisen nuorison parissa olivat liikkeellä myös pimeyden voimat liikkeellä, eikä pienellä kansalla ollut varaa menettää yksittäisiäkään nuoria. Lumpeen mukaan nuorilla oli vaikeutena ”viettielämän hillittömyys”, jonka korjaamiseen tarvittaisiin oikeanlaisia elämäntovereita ja elämäntehtävää. Nuorison päämäärättömyyteen olivat johtaneet vanhempien poissaolo, koulukauden lyhentyminen, yksipuolinen kasvatus ja liika vapaa-aika. Kotien rikkiäisyydellä, kuten avio-ongelmilla ja alkoholinkäytöllä oli myös vaikutuksensa. Elämä tuntui väliaikaiselta ja mielettömältä. Toisaalta kotien menettäminen, köyhyys, orpous sekä epävarmuus vaikuttivat kaikki negatiivisesti. Toisaalta tukea voitiin saada hyviltä kodeilta,

⁴⁶ Kekkonen 1944, 9, 13.

tovereilta sekä uskonnollisen elämän piiristä. Lumme mainitsi erilaisia eduskunnassa käsiteltyjä ehdotuksia nuorison aseman parantamiseksi. Lumpeen mielestä kotien tarve nuorille oli suuri, ja suunniteltujen kodinperustamislainojen lisäksi tarvittiin Lumpeen mukaan myös yhteiskoteja keskuksiin muuttaville nuorille, jotta he voisivat elää siveellistä elämää. Ennen kaikkea Lumpeen mielestä lapsia ja nuoria ei saanut unohtaa. Heille tuli tarjota työtä ja toimeliaisuutta, uskoa, toivoa ja palvelualltiutta. Piti myös uskoa siihen, että ajat muuttuisivat paremmiksi.⁴⁷

Kodin Joululehdessä 1944 oli ensimmäinen kirjoitus Helmer Virkkusen käsialaa. Otsikkona oli ”Siunattu joulu”. Kirjoitus käsitteli joulun sanomaa ja lähimmäisenrakkautta. Kirjoituksen alussa Virkkunen viittasi käynnissä olleeseen sota-aikaan: ”Keskellä nykyisen maailman järkyttävää murhenäytelmää kristikunta valmistautuu jälleen viettämään pelastushistorian suurinta ihmetapahtumaa”, joka Virkkusen mukaan tarkoitti Vapahtajan syntymistä ihmiseksi ja alentumista syntisten ihmisten veljeksi. Kirjoituksen lopussa Virkkunen ilmaisi, että Suomen kärsineen kansan tulisi antaa kunnia joulun lapselle, sillä Kristuksen rakkaudelle avautumisen seuraus tulisi olemaan ”ennen aavistamaton nousemus kansamme elämässä”. Ester Talvio kehotti samassa lehdessä julkaistussa runossaan lukijaa tarttumaan tuttuun kirjaan ja veisaamaan virren, vaikka maailmassa olikin sota. Talvion runossa Jumala mainittiin voittajista suurimpana, jolle soi kiitosvirsi ”yli murheenkattamien verikenttäin”.⁴⁸

Kirkkokansan Joulussa 1944 kirjoitti otsikolla ”Historian ääni” K. V. L. Jalkanen. Jalkasen runossa todettiin Jumalan puhuvan veren kautta ja tykkien jylinässä ja pohdittiin, oliko Suomi jo tuhoon kypsynyt. Suomen kohtaloa verrattiin Vanhan testamentin vaiheisiin, esimerkiksi kuningas Belsassariin sekä Joonan saarnatoimintaan Ninivessä. Runossa toistui vastakohtaparina Jumalan viha tai koettelu sekä Jumalan armo. Runon henkilö kysyi myös, kuuluukohan taivaalla jo Herran päivien merkkisoitto, mikä viittasi lopun aikoihin. Runon loppuun oli kirjoitettu ”Kesällä 1944.” Se oli siis oletettavasti kirjoitettu ennen Moskovan välirauhansopimuksen astumista voimaan.⁴⁹

Kirkkokansan Joulu 1944 sisälsi myös Viipurin piispan Ilmari Salomiehen kirjoittaman runon ”Rakas äiti”. Kirjoituksessa peräänkuulutettiin kunnioitusta

⁴⁷ Lumme 1944, 12–13.

⁴⁸ Talvio 1944, 7; Virkkunen 1944, 5–6.

⁴⁹ Jalkanen 1944, 7–8.

äitejä kohtaan. Loppupuolella tartuttiin Raamatun käskyyn kunnioittaa isää ja äitiä. Salomies piti vanhempien kunnioittamista terveen kotielämän perustuksena, josta kasvaisi terveitä yksilöitä. Heillä olisi omantunnon rauha rinnassaan ja he saisivat lähteä maailmalle voittajina. Heidän osakseen tulisi myös rikas elämä. Tämän jälkeen Salomies siirsi vanhempien kunnioituksen vaikutuksen koko Suomen kohtalonhetkiin: Hän piti tervettä kotielämää Suomen kansan voiman perustuksena ja parhaana panttina koko kansan menestykseen maassa, jonka Jumala on jo aikojen alussa antanut suomalaisten käyttöön.

E. W. Pakkalan pääkirjoituksessa *Kotimaan Jouluun* 1944 verrattiin Lutherin ”Jumala ompe linnamme” -virren taustaa ja kirjoitusajankohtaa Suomen senhetkiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Pakkalan mukaan sota-ajan keskelläkin uutta syntyi ja Jumala oli omilleen läsnä, vaikkei sitä olekaan helppoa nähdä tai ymmärtää. Pakkala selitti, että Jeesuksen nimenä käytetty Immanuel, ”Jumala kanssamme”, on se, mihin Herran kansa uskoo tänäkin jouluna, vaikka muuten tapahtuisikin mitä. Pakkala jatkoi, että Jeesus ei ole suinkaan irtisanonut sopimustaan: ”Katso, minä olen teidän kansanne joka päivä.”⁵⁰

Vuoden 1944 *Talvikukia* -lehdessä oli kirkkoherra Eeli J. Hakalan kirjoitus ”Kristus tyhjensi itsensä”, joka kertoi Kristuksen uhrikuolemasta ja sen merkityksestä sota-ajan ihmisille. Koska Kristukselle ei ollut mikään uhri liian suuri ihmiskunnan pelastamiseksi, ei Hakalan mielestä nytkään ihmisten pitänyt ajatella sodassa annettuja uhrauksia isänmaalle ja Jumalan valtakunnalle liian suuriksi. Hakala totesi, etteivät monet sankarit ehtineet palvella muulla tavalla kuin isänmaan puolesta annetulla nuorella elämällä. Katsomalla uskoen Kristukseen ihmisillä oli mahdollisuus saada toisia palveleva uhrimieli.⁵¹

Aila Lauhan mukaan Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ei juuri näkynyt merkkejä sodanjälkeisinä vuosina siitä, että kirkonmiehet olisivat kokeneet olevansa syyllisiä liialliseen natsimielisyyteen tai kansallismielisyyteen jatkosodan aikana, jolloin kirkko tuki aktiivisesti taistelua Saksan rinnalla Neuvostoliittoa vastaan. Lauha huomioi kuitenkin, että sodanjälkeisissä kirjoituksissa sinänsä puhuttiin kyllä syyllisyydestä. Kyse oli kuitenkin siitä, että Suomen kansa oli syntinen ja syyllinen ”Jumalan edessä”, ei niinkään

⁵⁰ Pakkala 1944, 4.

⁵¹ Hakala 1944, (numeroimaton sivu ennen sivua 1).

sotasyllinen. Toisaalta Suomen aluemenetykset ja suuret sotakorvaukset saatettiin nähdä syntien sovituksena.⁵²

Lauhan kuvailema syyllisyys Jumalan edessä näkyi tutkimissani joululehdissä jo vuodesta 1944 lähtien. Lehdissä voitiin nähdä asia niin, että Suomen kansa oli herätetty synneistään. Jumala voisi hukuttaa Suomen kansan halutessaan, sillä syntien mitta oli jo tullut täyteen. Vain kääntymys ja Jumalaan turvautuminen auttaisivat. Tuli olla varuillaan, ettei Suomessa sodan jälkeen synti ja jumalanpilkka riistäytyisi käsistä. Toisaalta joululehtien lukijoita neuvottiin muuhunkin: Piti pitää huolta, että nuoriso pysyisi kunnollisena. Sosiaaliset kysymykset kaipasivat myös sodan jälkeen ratkaisua. Saattoipa vanhempien kunnioituskin olla ensiarvoisen tärkeää, jotta Suomi voisi sodan jälkeen nousta.

2.3. Rintamalta kotiin jouluksi?

Vuoden 1944 joululehdissä oli kymmenen kirjoitusta, joissa teemana oli sotilaiden rintamalta kotiin pääseminen, sodan vaikutus perheisiin tai kodin yhteinen joulunvietto sodan jälkeen. *Herättäjän Talvikynttilöissä* Väinö Malmivaara kirjoitti kuulleen puhuttavan, että jouluna 1944 on ”taivas pilvessä ja mieli matalana”. Kuitenkin Vapahtaja oli syntynyt, ja Malmivaara kehotti nostamaan katseen taivaalliseen kirkkauteen. Kirjoituksen lopuksi Malmivaara puhui sotilaan pääsystä kotiin joulunviettoon: Monet tulilinjilla taistelleet sotilaat ovat päässeet kotoisen joulukuusen ja rakkaiden ihmisten luo joulua viettämään. Malmivaaran mukaan sotilaat olivat usein tehneet lupauksen, että mikäli pääsevät vielä palaamaan kotiin, he silloin kiittäisivät Herraa koko sydämestään. Malmivaara kehotti täten veisaamaan ”korkein äänin”. Kirjoituksen alapuolelle oli sijoitettu jouluvirsi.⁵³

Pentti Pyy kertoi *Herättäjän Talvikynttilöissä* 1944 olleensa eräässä "rajaseudun kirkossa", jonka alttaritaulu oli riisuttu ja pakattu kuljettamista varten. Vaikka kirkko ilman alttaritaulua tuntuikin oudolta, sanoi Pyy, että ihmiskäden rakentamaa voitiin riisua ja muuttaa. Kuitenkaan Herraa ei ihmiskäsin voi poistaa tai muuttaa, sillä Kristus on sama eilen, tänään ja iankaikkisesti. Pyy puhutteli kirjoituksessaan rintamamiestä: Jumala on ollut tälle hyvä silloinkin, kun suruttomaksi elämänsä kokenut sotilas ei rojhennut tehdä vaatimuksia Jumalalle. Nyt kotiin pääsy rintamalta painoi miehen nöyrään kiitokseen. Herännyt kotikin

⁵² Lauha 1999, 67–69.

⁵³ Malmivaara 1944, 1–3.

oli pysynyt saman Kristuksen varjeluksessa. Koti oli kenties muuttunut, eivätkä kaikki perheenjäsenet enää päässeet sen suojaan joulujuhlaan. Tulevaisuuden huolien vaivaama herännyt kotikin sai luottaa Jumalan sanan vakuutukseen siitä, että Kristus oli yhä sama. Pyy päätti kirjoituksensa toteamukseen, että vaikka sota oli hävittänyt ja riisunut Jumalan huoneita, ei se voinut Kristuksen kuvasta riisua piirrettäkään pois. Juho Rintasaari käsitteli samassa julkaisussa joulukynttilöitä, jotka symboloivat Kristuksen valon syttymistä maailmaan. Rintasaaren mukaan ajatukset suuntautuivat helposti aiempiin jouluihin, joissa kynttilöitä oli sytytetty läheisten ihmisen kanssa yhdessä. Kynttilät syttyivät jouluaattona myös läheisten haudoille. Rintasaaren mukaan jouluku 1944 oli erilainen. Tänä jouluna ei ollut mahdollisuutta hankkia kynttilöitä, ja pulaa oli monesta muustakin tarvikkeesta. Rintasaari lopetti kirjoituksensa muistuttamalla, että Vapahtaja saattoi lopulta viedä jokaisen sinne, missä edesmenneet rakkaat jo ovat ja jossa kynttilöitä ja valoa oli ikuisesti.⁵⁴

Aino Jauhiainen laati *Joulukuusi*-lehden 1944 ensimmäisen kirjoituksen. Kirjoituksessa mainittiin monet kodittomat ihmiset ja Jeesus, joka itsekin oli ollut koditon. Jauhiainen kertoi, että tänä vuonna ei monien mielestä joulua ollutkaan, sillä oli huolta, hätää, vaikeuksia ja murhetta. Jauhiaisen mukaan jouluku tuli kuitenkin sinne, missä otettiin Jeesus sydämeen. Anni Siimes kirjoitti samaan *Joulukuusi*-lehden kertomuksen ”Jouluksi kotiin”, missä pikkutyttö oli jäänyt sotaorvoksi, mutta sai jouluku kodin uuden perheen luota.⁵⁵

Ellen Ojala kirjoitti vuoden 1944 *Joululyhteeseen* tarinan ”Kirkkomatka”. Tarinassa Pekka-poika matkasi jouluaamun kirkkoon äitinsä kanssa hevosreellä. He keskustelivat siitä, olisiko perheen isällä, joka oli kaatunut sodassa, jouluku taivaassa. Äiti vakuutti Pekalle, että taivaassa oli ikuinen jouluku. Kun matkalaiset saapuivat kirkon pihalle, siellä näkyi sankarihautojen ristejä. Kirjoittaja jatkoi kuvailemalla surussaan olevia vainajien omaisia rukoilemassa ristien luona. Pekka sai sytyttää äitinsä kanssa kynttilän isänsä haudalle.⁵⁶

Kodin Joululehdessä 1944 oli Axel Hambraeuksen kirjoitus ”Sotamies Janhunen joululomalla”. Kertomuksessa nuori sotilas Erkki saapui linja-autolla joululomalle kotiinsa. Janhunen oli kuitenkin jo linja-autossa humalassa ja käyttäytyi sopimattomasti. Sotamiehen äiti ja kihlattu tulivat tätä vastaan, mutta

⁵⁴ Pyy 1944, 20–22; Rintasaari 1944, 19.

⁵⁵ Jauhiainen 1944 b, 3; Siimes 1944 a, 4–6.

⁵⁶ Ellen Ojala 1944, 8.

tyrmistyivät tämän humalatilasta. Kun myöhemmin selvittyään Erkki aloitti keskustelun kihlattunsa Inkin kanssa, kävi ilmi, että Erkki oli ollut Inkille uskonon. Erkki ja Inki olivat suunnitelleet häitä, mutta pettäminen ja humalassa esiintyminen uhkasivat muuttaa kaiken. Rukouksen ja synnintunnon avulla Erkki ymmärsi kuitenkin katumukseen, ja Inkikin lopulta näki pariskunnan tulevaisuudella vielä toivoa.⁵⁷

Kapteeni Jussi Saukkonen kirjoitti *Kotimaan Jouluun* 1944 sodan uhrien auttamisesta. Saukkosen mukaan vapaa Suomi oli noussut sodasta, mutta ei ilman uhria. Työnsä ääreen uupuneet ja sodassa kaatuneet sankarit ovat ”tulevaisuutta lupaava osuutemme” Suomen kansan elämässä. Saukkosen mukaan kaatuneiden näkeminen pelkäänsä kollektiivisena sodan uhrina voi olla omiaan kuitenkin turruttamaan ihmisten mielet. Oli parempi syventyä ajattelemaan läheisensä menettäneiden ihmisten kohtaloa. Esimerkiksi sodassa kuolleen perheenisän poismeno kosketti perhettä monin tavoin sekä aineellisesti että henkisesti. Perheen poikalapsi menetti miehen mallin, samoin tytär miehisen ihailun kohteen. Lapset menettivät sankarivainajassa kasvattajan. Varttuneempaa sotaorpoa vaivasi murhe perheen tulevaisuudensuunnitelmien kaatumisesta.

Sodassa kuolleen puoliso oli menettänyt elämäntoverin, jonka kanssa oli tarkoitus elää yhteinen elämä. Leskeltä puuttui tukija vaikeuksien keskellä sekä kumppani lasten kasvatuksessa. Toimeentulokin saattoi olla epävarmaa. Epävarmaa oli myös, tuliko hankkia uusi kumppani vai jäädä vaalimaan kaatuneen muistoa. Sodassa kuolleen vanhemmat taas menettivät taloudellisen turvan oman elämänsä iltana ja kantoivat suuren surun lapsensa kuolemasta. Tällöin voimaa antoi vain turvautuminen Jumalaan. Kirjoituksensa loppuksi Saukkonen kertasi vielä, että sodassa läheisensä menettäneiden kohtalo oli kansan yhteinen kohtalo. Sodassa oli annettu uhri, jotta kokonaisella kansalla olisi mahdollisuus elää. Jokaisen suomalaisen tuli henkilökohtaisesti eläytyä niihin vaikeuksiin, joita läheisensä menettäneet olivat kokeneet. Oman itsekkyyden tilalle tarvittiin uhrimieltä. Kirjoitus päättyi toteamukseen, että joulun sanomaa rauhasta ja rakkaudesta toteuttaisi parhaiten nimenomaan rakastava huolenpito, joita sodan uhreja kohtaan osoitetaan.⁵⁸

Unto Karhumäen kirjoitus ”Jouluksi kotiin” *Kotimaan Joulussa* 1944 kertoi tarinan sota-aikana kotia kohti joululomalle hiihtäneestä miehestä, jonka

⁵⁷ Hambræus 1944, 12–14.

⁵⁸ Saukkonen 1944, 9–10.

perheenjäsenet ihmetyksekseen saivat miehen jouluksi kotiin. Tarinan lopussa iloinen mummo totesi itsekseen: ”Minä ilmoitan teille suuren ilon... Maassa rauha... Poikani on tullut jouluksi kotiin!” *Kotimaan Joulussa* 1944 oli kuvaus myös päinvastaisesta tilanteesta: Rovasti K. V. Tammisen lapsille suunnattu kirjoitus kertoi suruviesteistä. Kirjoituksensa alussa Tamminen kertoi tarinan ystävästään, joka joutui viemään suruviestin ystävästään, hukkuneesta merikapteenista tämän perheelle. Odottamattoman suruviestin kertominen oli vaikeaa perheelle, jossa äiti ja lapset vaikuttivat hyvin onnellisilta. Tamminen jatkoi sitten, että kesän 1944 aikana monella pastorilla on ollut ”...tällainen vaikea tehtävä. On täytynyt viedä surusanoma koteihin.” Tammisen mukaan monissa kodeissa aavistettiin pahaa, kun nähtiin tutun kirkkoherran kävelevän kohti heidän taloaan. Tamminen puhutteli sitten lapsia kehottaen kuvittelemaan tilanne, jossa valkopukuinen enkeli tulisikin kotiin ilmoittamaan suuren surun. Lapsi saattaisi olla tällöin kauhuissaan.⁵⁹

Ensio Porio kirjoitti vuoden 1944 *Lasten Joulukirkkoon* tarinan otsikolla ”Invaliidin joulu”. Tarina kertoi Alpo-pojasta, joka oli vuoteen omana, koska oli joutunut kauppamatkalla pommituksen uhriksi, ja ”pommin sirpaleen tekemä repeämä sääressä märkii ja jomottaa yhä hyvästä hoidosta huolimatta”. Kuukausien sairaalajakson jälkeen Alpo oli päässyt kotiinsa toipumaan. Alpo päätti maalata joululahjaksi raamatunlausetauluja ja kävi myös isänsä kanssa keskustelua uskonnollisista asioista. Alpon isä kertoi, ettei Raamatussa ollut sellaista sanaa kuin tuuri, vaan siinä puhuttiin Jumalan varjeluksesta, jonka Alpo ymmärsi tulleen omaksi osakseen. Kun Alpo kysyi isältään, antoiko Jumala Alpolle jotakin silloinkin, kun salli pommin haavoittaa häntä, ja isä vastasi, että Jumala antoi silloin Alpolle hiljaisuutta mietiskelyyn ja sisäiseen kypsymiseen. Kertomuksen lopussa juhlittiin jo joulua. Vaikka kynttilät, joulukinkku ja joulupuuro uupuivatkin, oli kuitenkin jouluiloa. Paljon riemua Alpon perhe oli saanut pienistä lahjoista ja hyvästä tahdosta, jolla lahjat oli saatu aikaan.⁶⁰

Liisa Vuorinen kirjoitti *Talvikukkiin* 1944 yli kaksi sivua pitkän tarinan ”Neljä adventtia”. Kertomuksissa esiintyvät kuvitteellisella paikkakunnalla varttuneet Anja ja Usko, joiden elämän neljään käännteentekevään adventtiin kertomus liittyi. Ensimmäisenä kuvattuna adventtina heidät molemmat kastettiin. Kuudentoista vuoden päästä koitti toinen. Viisi vuotta nuorten konfirmaation

⁵⁹ Karhumäki 1944, 6–8, 24–25; Tamminen 1944a, 22, 24.

⁶⁰ Porio 1944, 10–11.

jälkeen tuli kuitenkin sota-aika, ja Anja komennettiin töihin kenttäsairaalaan. Kuultuaan yksikön pastorin vaikuttavan puheen Vapahtajan tulosta ja siihen liittyvästä uskon autuudesta Anja sai tehtävän vastaanottaa sodassa haavoittuneita. Anja tapasikin sodassa haavoittuneen Uskon, jota hän ei ollut kolmeen vuoteen nähnyt. Yllättäen Usko kysyikin vakavasti haavoittuneena Anjalta, uskoiko tämä syntien anteeksiantamukseen. Oli taas adventti. Anja vastasi myöntävästi ja jatkoi itsensä ja Uskon saaneen osansa Kasteen puhdistavasta voimasta 21 vuotta aiemmin. Anja jatkoi, että vaikka hänellä itsellään oli jo konfirmaatiopäivänä omakohtainen Vapahtaja, oli Uskolla tällöin vasta ”meidän Vapahtajamme”. Nyt kuitenkin Uskokin oli saanut henkilökohtaisen Vapahtajan. Sittenkin Usko ja Anja menivät naimisiin ja saivat pian lapsen. Murheena kuitenkin olivat Uskon vanhemmat, jotka eivät eläneet omakohtaisessa uskossa Vapahtajaan. Tuulikki-Lapsen vaikea keuhkokuume saa kuitenkin Uskon vanhemmat kääntymään Vapahtajan puoleen, sairaan pikkulapsen tähän kehottaen. Isovanhempien kääntymyksen jälkeen Tuulikki alkaa adventin aikaan parantua, ja kertomuksen lopussa koko perhe on onnellinen turvatessaan Vapahtajaan. Vuorisen tarina, jossa henkilökohtaisella kääntymyksellä ja Vapahtajaan turvaamisella oli vaikutuksensa dramaattisten tapahtumien keskellä, poikkasi lehden muista kirjoituksista. Se kuitenkin lienee heijastellut evankelista käsitystä uskonvarmuudesta ja ilosta, joka liittyy henkilökohtaiseen vapahtajan puoleen kääntymiseen.⁶¹

Samalla sivulla Vuorisen kertomuksen kanssa oli myös Esteri Ojalan kirjoittama runo ”Aamu eräässä sotasairaalassa” Kahdeksan säkeistön mittainen runo kertoi työnsä sairaalassa aloittavasta henkilöstä, joka teki aamutoimensa ja rukoili Jumalaa työpäivänsä aluksi. Runon minäkertoja suuntasi vielä sairaalan seurusteluhuoneeseen kuuntelemaan radion aamuhartautta. Kertoja tuli kuitenkin surulliseksi huomattessaan, että kukaan muu ei kiinnittänyt hartauteen huomiota. Jumalan sanaa ei siis pidetty sairaalassa arvossaan. Sairaускаan ei vienyt ajatuksia pois maailmallisista asioista. Kertojan mukaan Suomen kansa kaivoi omaa hautaansa, jos ei se turvannut Auttajaansa edes hädän hetkellä. Runon minäkertoja rukoili Jumalaa antamaan itselleen voimaa, jotta voisi heijastaa Jumalan valoa toisille ja auttaa uskon tunnustamisessa silloinkin, kun siitä seuraisi pilkkaa. Kertoja pyysi Jumalaa johdattamaan kansan kääntymään puoleensa ja nöyrytymään

⁶¹ Vuorinen 1944, 18–20.

Jumalan edessä. Runo heijasteli selvää toivetta suomalaisten henkilökohtaisesta kääntymyksestä Jumalaa ja Vapahtajaa kohti, jotta kansa pelastuisi.⁶²

Vuoden 1944 *Tulkoon valtakuntasi* -lehdessä oli Saara Lehtolan tarina ”Jumalan kutsu.” Kertomuksessa juuri sodassa miehensä menettänyt Kaarina keskusteli isoäitinsä kanssa ja kertoi, ettei hänellä oikein joulua ollutkaan surunsa johdosta. Hänen mieltään painoi kuitenkin erityisesti se asia, ettei hän ollut miehensä kanssa lähtenyt lähetystyöhön, vaikka hänen edesmennyt miehensä olikin tämän kokenut kutsumukseksi. Kaarina koki Jumalan rankaisseen nuorta pariskuntaa Kaarinan tottelemattomuuden tähden. Isoäiti oli hyvillään siitä, että Kaarina nyt nöyrytyi Jumalan edessä ja oli valmis palvelemaan häntä. Kaarina sai lopulta joulun sydämeensä.⁶³

Syksyllä 1944 monet rintamamiehet siirtyivät työelämään. Toisaalta taas monet naiset siirtyivät palkkatöistä kotiäideiksi. Saksan-suhteiden katkeaminen johti pulaan monista tarvikkeista, ja mustan pörssin kauppa kävi kuumana. Miesten palatessa kotiin monet vasta näkivät, millaiseksi arki muodostuisi. Jatkosodan joukot kotiutettiin loka–marraskuussa 1944. Kotiinpaluu ei todennäköisesti ollut riehakas, vaan ennemminkin väsynyt. Pitkän sodan lisäksi myös kotiutumismatka junalla oli useimmille raskas. Paluu saattoi tuntua arkiselta tai pettymykseltä, eikä mahdollisuuksia tunteiden käsittelyyn juuri ollut. Puolisot olivat saattaneet etäännyttyä toisistaan sodan aikana, ja lapset olivat kenties ihmeissään isän saapumisesta. Syntyvyystilastoissa näkyi vuonna 1945 selvä nousu loppusyksyn 1944 kotiinpaluun johdosta.⁶⁴

Joululehdissäkään paluu rintamalta ei ollut riehakas. Iloisia kirjoituksia hädin tuskin löytyi. Ilmapiiiriä kuvailtiin masentuneeksi, tosin rintamalla olo oli saattanut vahvistaa uskonnollista vakaumusta. Sodista palaavilla ihmisillä oli monia ongelmia, tarvikkepulasta ja alkoholinkäytön lieveilmiöistä kodittomuuteen. Papit olivat joutuneet kertoman kuluneena vuonna monia suruviestejä, läheisten kuoleman ohella vammautuminen oli läsnä elämässä. Uskonnollisen nöyrytyksen ohella ihmisiä kehoitettiin joululehtien sivuilla muistamaan sodassa läheisensä menettäneitä.

⁶² Esteri Ojala 1944, 20.

⁶³ Lehtola 1944, 4–5.

⁶⁴ Meinander 2009, 341–357.

2.4. Evakot, Karjala ja rintamasotilaiden hartauselämä

Evakkojen kohtalo ja sotatapahtumat Karjalassa muodostivat selvän teeman vuoden 1944 joululehdissä. Anni Siimes kirjoitti *Betlehemin Tähteen* vuonna 1944 kertomuksen ”Kaksi karjalaisvanhusta”. Kertomuksessa käsiteltiin vanhan karjalaispariskunnan ainoan pojan kaatumista sodassa ja myöhemmin seurannutta vanhusten evakkotietä luovutettavilta alueilta. Tarinan kertojan mukaan ihmisten tulisi epätoivoisessakin tilanteessa tukea toisiaan, vaikka kertomuksen naisvanhusta pyörrytti ajatus evakkomatkalta lähtemisestä ja suru kalvoi lapsen menettämisestä. Kertojan mukaan ei kuitenkaan kulunut enää kauaa, kun heidät kutsuttaisiin ”kotiin, mistä ei enää evakuoida”, mikäli he turvaisivat Herraan. Lopuksi kirjoittaja totesi, ettei voinut muuta kuin uskoa karjalaisten kohtalot ja surut Lohduttajan huomaan.⁶⁵

Lempi Jääskeläinen kirjoitti *Joulurauha*-lehteen 1944 kertomuksen ”Jouluyö tsasounassa”. Kertomuksessa nuori sotilaspastori oli jouluaaton illan hiihtomatkillaan eksynyt ja havainnut ortodoksiseen tsasounan, jonne käveli sisään. Sisältä löytyi lampulla valaistu jumalanäidin ikoni sekä ruokakori. Tsasounaan sai lämpöä hiilillä varustetulla kivivadilla. Kaikki oli kuin vierasta varten laitettua. Pastori nukahti ja heräsi taas, kun tsasounaan kävi sisään itäkarjalainen mummo ja nuori lotta. Hieman keskusteltuaan he lukivat yhdessä jouluevankeliumin ja söivät sitten ruokakorista löytyneen jouluaterian. Mummo kertoi omasta kohtalostaan. Pastori ajatteli, että oli johdatusta, että he olivat jouluyöksi tulleet tähän samaan paikkaan.⁶⁶

Aino Jauhiainen kirjoitti evakkojen uudelleen asuttamista ja lähimmäisenrakkautta käsittelevän kirjoituksen ”Kun suljettu aukenee” *Kodin Joululehden* vuoden 1944 numeroon. Kertomuksessa esiintyi vauraan maatilan emäntä Hanna, joka ei olisi halunnut ottaa tilalleen siirtoväkeä. Tilan vanhaemäntä taas ajatteli, ettei tällainen armottomuus lähimmäisiä kohtaan ollut oikein. Vanhaemäntä hakikin lohtua ja selvyyttä Raamatusta. Kesän kallistuttua syksyksi oli tilalle kuitenkin saapunut viranomaisten määräyksestä evakkoperhe. Hanna-emäntä suhtautui tylästi tulokkaisiin, eikä esimerkiksi suostunut myymään näille leipää. Vanhaemäntä kuitenkin toi evakoille leipää omasta puolestaan. Hannan suhtautuminen lähimmäisiin kuitenkin muuttui, kun hän sai tietää poikansa kaatuneen sodassa. Käytyään vanhaemännän kanssa uskonnollisen

⁶⁵ Siimes 1944 b, 14–15.

⁶⁶ Jääskeläinen 1944 (ei sivunumerointia).

keskustelun hän päätti muuttaa suhtautumistaan ja alkoi huolehtia evakkoperheen aineellisesta hyvinvoinnista, ymmärtäen, että evakkoperheellä oli lopulta ollut raskaampaa kuin Hannan perheellä. Talon isäntä ja vanhaemäntä olivat mielissään Hannan muutoksesta. Isäntä toivoi, että ”Jospa se eläisi koko kansamme sydämässäkkin, sanoi isäntä miettien, uusi jumalanpelko ja keskinäisen auttamisen tahto ja rakkaudenmieli”. Jauhiainen tarinoi evakkojen ikävästä myös kertomuksessaan inhimillistetyistä evakkokoirasta Hurrissa *Joulukuusessa*.⁶⁷

Lauri Pohjanpää Kirjoitti 1944 *Kirkkokansan Jouluun* runon ”Kesäkuu 1944”. Runossa kerrottiin evakkojen matkasta Karjalasta kesäyönä. Evakkokaravaania verrattiin hautajaissaattoon. He ovat joutuneet jättämään taakseen ”tallatut pellot” ja ”poltetut kylät”. Iskut saanut menetetty maa oli silti isänmaalle entistäkin rakkaampi. Lopussa runossa mainittiin Jumalan siunaus sekä uusi, nouseva maa ja aurinko.⁶⁸

Sotilaspastori Erkki Kansanaho kirjoitti *Kotimaan Jouluun* 1944 otsikolla ”Muuan kevätunnuntai Vepsän rannoilla. Muistelma Itä-Karjalasta”. Tositapahtumat sijoittuivat Mäen koululle, pienelle vepsäläiskylälle Äänisjärven rannalla. Tapahtuma-aikana oli kevätpäivä, jolloin tuomenkukat kukkivat. Kansanaho piti vepsäläisiä ”itäisenä suomalaisheimona”, joiden kylät ovat viehättäviä. Kirjoituksen tapahtumat sijoittuvat lähimenneisyyteen, sillä Kansanaho kertoi, että Itä-Karjalan uudet kärsimykset olivat tuolloin jo lähellä, ja että monille tuo kevätpäivä jäi suorastaan jäähyväisjuhlaksi niille, jotka sittemmin joutuisivat jättämään alueen. Koululla järjestetyssä juhlassa oli mukana suomalaisia kansakoulunopettajia, lääkintähenkilökuntaa, viisi sotilaspastoria sekä sotilaita. Kansanahon mukaan paikalle tuli kuitenkin myös vepsäläistä väestöä. Kansanahon mukaan inkeriläisvaimoja oli saapunut pitkienkin matkojen takaa. Näiden oletettavasti luterilaisten sanankuulijoiden lisäksi paikalle oli saapunut vepsäläistä ”rahvasta”, joille jumalanpalvelusmuoto oli vieras, mutta jotka kuuntelivat jumalanpalvelusta tarkkaavaisina. Kansanaho kirjoitti tässä yhteydessä että ”Miten suuri Jumalan lahja olisikaan, jos joku sana itäisi vielä vepsäläisen kansan sydämissä.” Tilaisuuden ohjelmaan kuului Kansanahon mukaan jumalanpalvelus, päiväseurat sekä illalla ”herran ehtoollisen vietto”.⁶⁹

⁶⁷ Jauhiainen 1944 a, 13–15; 1944 c, 15–17.

⁶⁸ Pohjanpää 1944, 27–28.

⁶⁹ Kansanaho 1944, 16.

Irja Kilpeläinen kirjoitti *Kotimaan Joulussa* 1944 tarinan ”Ethän toki ole tänä jouluna yksin” joulunvietosta evakkojen kanssa. Parin sivun mittainen kirjoitus käsitteli (ilmeisen fiktiivisen) Pelkalahden kartanon vanhan emännän sotajoulua. Rouva, jonka mies oli kuollut jo toistakymmentä vuotta sitten, koki olonsa jouluna suuressa kartanossa yksinäiseksi, vaikka kartanon tiluksille olikin sijoitettu karjalaisevakkoja. Rouvan kaksi palvelijataria oli lähtenyt jouluaterian tarjoiltuaan lähtenyt rengin rakennukseen viettämään joulua evakkoperheen kanssa, jättäen rouvan omiin ajatuksiinsa. Rouvan kerrotaan olleen oikeuden ihminen, joka oli suhtautunut järkevästi sota-ajan säännöstelyyn. Palvelijattarien lähdettyä rouva otti esille poikansa rintamalla kirjoittaman kirjeen, jossa poika toivoi äitinsä viettävän joulua kartanon uusien asukkaiden seurassa. Poika toivoi, että olisi itsekin voinut olla mukana järjestämässä iloista joulua kartanon asukkaille. Poika kertoi kirjeessään, että hänellä tulisi olemaan varmasti hyvä joulu, vaikkakin ajatus joulusta tuntui etäiseltä rintamaolosuhteissa, joissa oli tullut koettua ja nähtyä kaikenlaista. Poika kysyi, joskohan ”Joulun Lapsi sulattaa kovankin”. Pojan kirjeen siteeraamisen jälkeen teksti siirtyi taas äidin ajatuksiin: hän muisteli, kuinka Pertti-poika ainoallaan kotilomalla rintamalta oli heti tutustunut siirtoväkeen ja viettänyt heidän kanssaan jutellen paljon aikaa. Myös evakkolapset olivat olleet Pertti-pojasta hyvin mielissään. Kartanonrouva pohti mielessään sitä, kuinka hän toisaalta halusi olla riippumaton ja pitää etäisyyttä. Toisaalta rouva tunsu itsensä yksinäiseksi. Toisaalta hänen omalletunnolleen kävi pojan vanha toteamus siitä, kuinka karjalaiset aina ovat olleet palveluvalttiita ja valmiita kestitsemään.⁷⁰

Moskovan välirauhan ahdistunut tunnelma ilmeni E. W. Pakkalan kirjoittamassa pääkirjoituksessa *Lasten joulukirkkoon* 1944. Pakkala kertoi kirjoittavansa kirjoitustaan syksyllä 1944 päivänä, jolloin ”julkaistiin välirauhan ankarat ehdot”. Pakkala kertoi tämän jälkeen hieman aiemmasta, kesäisestä muistosta, jossa Pakkala oli kirkon puistossa kohdannut surupukuisen äidin tyttäreineen. Tyttö oli alkanut syöttää puistossa olleita puluja, ja Pakkala kertoi kehottaneensa tyttöä huomioimaan heikommat ja pienemmät pulut, jotta heillekin riittäisi syötävää, eikä kaikki ruoka menisi voimakkaimpien ja isoimpien pulujen suihin. Tässä Pakkalan maininnassa voisi nähdä allegorian kuluneen toisen maailmansodan tapahtumiin suomalaisten näkökulmasta. Myöhemmin samassa

⁷⁰ Kilpeläinen 1944, 17, 23.

kirjoituksessa Pakkala totesi, että vaikka maailman olot vaihtuisivat paljonkin, ihmisten onni ja myös isänmaan asia oli lopulta Jumalan kädessä, ei omissa käsissä eikä vihamiesten käsissä.⁷¹

Rovasti K. V. Tamminen kirjoitti *Talvikukkien* vuoden 1944 numerossa otsikolla ”Saavutettu tavoite”. Kirjoituksen ensimmäisessä kappaleessa kuvattiin omakohtaista kokemusta, jossa kesäkuun yhdeksäntenä päivänä 1944 junassa matkustanut Tamminen sai tiedon neuvostoarmeijan suurhyökkäyksestä Kannaksella. Junavaunussa alkoi tällöin keskustelu siitä, mikä vihollisen tavoite oli: jonkinlainen paikallinen Karjalaan liittyvä tavoite, koko Suomen miehitys vai esimerkiksi Itämeren laivaväylien turvaaminen neuvostoaluksille? Tamminen mukaan suuren valtakunnan joukkojen liikekannalle panolla oli oltava jokin varma tavoite. Tällaiseen varmaan tavoitteeseen Tamminen vertasi myös Jeesuksen toimintaa maan päällä ihmiskunnan hyväksi.⁷²

Lauri Rauhalan sivun mittainen kirjoitus *Talvikukkia*-lehdessä, ”Risti Kannaksella”, käsitteli hartauselämää Karjalan kannaksen rintamalla. Kirjoittaja kuvasi omaa sodanaikaista pataljoonaansa heinäkuuisena sunnuntaiamuna, eli jatkosodan viimeisinä aikoina. Rauhala kuvasi kaunista luonnonpaikkaa, johon oli rakennettu risti ja alttari hartauselämän viettoa varten. Kirjoituksessa asetettiin vastakkain luonnon rauha ja ihmisen sodassa aiheuttamat äänet ja kauheudet. Sodan keskellä koetussa ihmisen pienuudessa syntien anteeksiantamus ja Kristuksen sovitus saivat erityisen merkityksen. Rauhalan mukaan Golgatalla lävistetyt kädet johdattavat kuitenkin Suomen kansan sodan kauheuksien ja kuoleman läpi. Kädet kannattavat Suomen, Karjalan ja Inkerin kansoja. Risti kenttähartaudessa toimi symbolina suomen kansan uskosta.⁷³

Suomen asema jatkosodassa heikkeni kesäkuussa 1944, kun neuvostojoukot olivat vallanneet Viipurin. Rauhalan kuvaaman Kannaksen hartauspaikan suomalaiset sotilaat olivat kenties jo tappiomielialalla. Suomalaisia kaatui paljon rintamalla juuri kesällä 1944. Oli epäselvää, kuinka pitkälle neuvostojoukot pääsisivät vielä etenemään. Lopulta Kannaksen hyökkäys jatkui heinäkuun 12. päivään saakka, jolloin Stalin käski keskeyttää hyökkäyksen aloittaakseen rauhanneuvottelut.⁷⁴

⁷¹ Pakkala 1944 a, 2–3.

⁷² Tamminen 1944 b, 2.

⁷³ Rauhala 1944, 10.

⁷⁴ Meinander 2009, 180–219.

Lääninrovasti A. I. Hanhinen otti *Talvikukkien* kirjoituksessa ”Jeesus kärsivien auttaja” puheeksi hyviä ominaisuuksia, joita kulunut sota oli suomalaisissa tuonut esiin. Hanhinen näki Suomen kansan eheytyneen sotaa edeltäneestä rikkiinäisyydestä. Tämä eheytyminen oli antanut voimaa sen taistellessa ”perivihollista” vastaan. Hanhinen katsoi edelleen, että kansan yksimielisyys oli sodassa hurskautta, erimielisyys taas syntiä. Toisena ”jalona tuotteena” kansassa oli ilmennyt keskinäistä avunantoa ja toisten tukemista. Hanhisen mukaan Suomen kansa oli nyt saanut taas Saarijärven Paavon mieltä ja oli tinkinyt omasta itsekkyydestään. Tätä tarvittiinkin Hanhisen mukaan tilanteessa, jossa piti huolehtia Karjalan heimon väestöstä. Vertailukohdaksi Hanhinen otti alkukristityt, jotka erotuksena ympäröivistä pakanakansoista rakastivat toisiaan.⁷⁵

Hartauselämä rintamalla ja sotilaiden kääntymiskokemukset kävivät ilmi muutamissa vuoden 1944 joululehdissä. *Talvikukkia*-lehdessä julkaistiin vuonna 1944 Elli-Marja Ilkan tarina ”Teidän edestänne annettu”. Jatkosodan vetäytymisvaiheeseen sopiva kirjoitus kertoi kahdesta haavoittuneesta sotilaasta, jotka eivät loukkaannuttuaan päässeet vetäytymään vihollisen tieltä. Henkilöistä toisella, nuorella korpraalilla Jyrkillä, oli murskautuneet jalat, ja kun häntä hoitamaan tuli lääkintämies Iiska, tämä sai kuolettavan luodin vatsaansa ja jäi makaamaan Jyrkin viereen. Jyrki ja Iiska olivat kirjoituksessa jo toista päivää haavoittuneina. Kertomuksessa Iiska kääntyi Kristuksen puoleen juuri ennen kuolemaansa: hän nimittäin muisti kenttäehtoisella kuulemansa papin sanat ”Teidän edestänne annettu ja vuodatettu”. Iiska kuoli pian tämän jälkeen ja Jyrki suuntasi ajatuksensa rukouksiin. Hän kiitti erityisesti äidistään, jolta oli saanut vahvan uskon Jeesukseen ja siihen, että hänkin oli lunastettu. Jyrki ajatteli, että haavoittuneena sodan keskellä lunastuksen ymmärsi paremmin, sillä olivathan sotilaatkin kärsimyksensä ja verensä kautta lunastamassa oman kansansa oikeutta vapauteen. Mutta toisin kuin sotilaat, Jeesus oli kulkenut kärsimystiensä loppuun vapaaehtoisesti, ilman pakkoa. Sitten Jyrkin ajatukset kääntyivät unessa kotiin ja siellä odottaviin rakkaisiin ihmisiin. Herätessään taas Jyrki mietti, miten maansa nyt käy. Samalla hän kääntyi taas rukoukseen, jossa oli vielä yksi tärkeä pyyntö. Jyrki nimittäin rukoili, että hänen ruumiinsa voitaisiin tuoda kotipaikkakunnalle. Sitten, lyhyen hiljaisuuden jälkeen, tietoisuuden rajamailla, Jyrki huomasi, että

⁷⁵ Hanhinen 1944, 8.

hän­tä tulivat omat joukot hakemaan. Jyrkin myö­hempi kohtalo jäi tarinan lopussa auki.⁷⁶

Evankelinen piirisihteeri Taavi Harju kirjoitti vuoden 1944 *Talvikukkiin* kokemuksistaan kirjeenvaihdosta rintamalla olevien sotilaiden kanssa. "Sotilaitten kirjeistä poimittua" Harju kertoi tutustuneensa tällä tavoin sekä sotilaiden ulkoiseen että sisäiseen elämään ja myös heidän uskonnolliseen ajatteluunsa. Harjun mielestä kirjeissä tunnustettiin lähes aina Jumalan varjelus, joka oli koettu sodan taistelujen keskellä. Monissa kirjeissä näkyi myös järkähtämätön varmuus Jumalan johdatukseen sekä uskon varmuuteen, mikä sopiikin evankelisen liikkeen teologisiin painotuksiin. Jumalalla on kyky kantaa ihmiset läpi maallisten pahuuksien. Toisaalta kirjeissä näkyi myös sotilaiden taistelu oman uskon ylläpitämiseksi vaikeissa ja ”syntisissä” olosuhteissa. Uskonnollinen puhe saattoi aiheuttaa rintamalla esimerkiksi pilkkaa. Kirjeissä saattoi nähdä myös kokemuksia sotilaiden omasta syntiinlankeemuksesta ja uskon umpikujasta. Tällöin ajatus Jeesuksen sovittamista synneistä ja rukous saattoivat kuitenkin tuoda helpotuksen.⁷⁷

Myös Isänmaan asia näkyi sotilaiden lähettämässä kirjeissä. Kansan jumalattomuus ja toisaalta uskovien suomalaisten rukoukset saatettiin nähdä ratkaisevina Suomen sotamenestyksen kannalta, sillä kaikki oli lopulta Jumalan käsissä. Mikäli kansassa ei tapahtunut parannusta, näytti tulevaisuus synkältä. Toisaalta Jumalan sana saatettiin kokea rauhoittavana ja lohduttavana myös epätoivoisessa sotatilanteessa. Harju kehotti lukijoita kirjoituksensa loppuksi rukoilemaan uskovien sotilaiden puolesta heidän uskossa ja sanassa pysymisessään. Näin Harjun mielestä annettiin tuki heille, jotka puolustivat maansa vapautta sekä kaikkea pyhää ja kallista.⁷⁸

Talvikukissa 1944 rovasti Martti Savelainen kirjoitti sotilaiden rintamalla kokemista vaikeuksista ja kivuista. "Suomalaisen sotilaan vaivoja" Savelaisen mukaan kotirintamalla ei täysin ymmärretty sotilaiden raskaita vaivoja. Syynä oli osittain se, että sotilaiden vaikeudet olivat tabu josta ei juuri puhuttu. Kotirintaman ihmiset osoittivat kyllä kunnioitusta sankarivainajille, mutta kosketusta rintamasotilaiden moniin vaikeuksiin ei välttämättä ollut. Savelainen havainnollisti sotilaiden kohtaamia vaivoja erään tuntemansa kersantin

⁷⁶ Ilkka 1944, 6–7.

⁷⁷ Harju 1944, 11.

⁷⁸ Harju 1944, 11.

kokemuksilla. Kersantti oli siviilissä kanttori. Kersantti oli kokenut sodan vaikeuksia Teikarin saarella Viipurinlahdella. Vihollisen suurhyökkäyksissä. Vihollinen yritti toistuvasti maihinnousua saarelle. Lopulta suomalaiset perääntyivät uimalla, ja monet kuolivat joko luoteihin tai voimien ehtymiseen. Kersantin omasta ryhmästä valtaosa menehtyi. Savelaisen mukaan sotilaat joutuivat kokemaan kovia silloinkin kun oma henki säilyi. Savelainen moitti kirjoituksessaan kotirintamaa: sotilaiden uhrausten ja kärsimysten rinnalla kotiväen kiinnittyminen esimerkiksi tavaraan ja omaan hyvinvointiin estivät huomioimasta rintamalla olevia, joskin Savelaisen mukaan myös kotirintamalta löytyi joitakin sankareita. Savelaisen mukaan esimerkkinä mainittu kersantti kiitti Jumalaa omasta pelastumisestaan. Kirjoittaja näki Jumalan valmistaneen kersanttia sodan kärsimyksillä kanttorin toimeen, joka alkaisi sodan päätyttyä. Kirjoituksensa lopuksi Savelainen pyysi Jumalalta varjelusta rintamalla oleville. Hän rukoili myös, etteivät ”hyvät vaikutukset” päättyisi sotaan, vaan että sotilaat saisivat koko elämänsä olla uskossa Jumalan Poikaan ja että he kestäisivät kohtaamansa vaivat.⁷⁹

Joululehtien Karjalaa ja evakkoja koskeva kirjoittelu vuoden 1944 joululehdissä näyttäytyi tuoreiden silminnäkihavaintojen ja muistiin kirjoittamisen omaiselta. Monet kirjoittajat varmasti kirjoittivatkin tuntojaan ylös vielä jatkosodan kuluessa ja evakkomatkan aikana. Karjalan menetykseen liittyi surua ja kaihoa. Kirjoituksissa näkyi myötätunto kaikkensa menettäneitä evakkoja kohtaan. Kertomukset rintamakokemuksista olivat tyyliltään konkreettisia, osin toteavia. Sotilaiden vaikeudet ja heidän kokemansa kauheudet, samoin myös heidän uskonnollinen elämänsä, olivat kirjoituksissa läsnä. Yhteiset sotaponnistelut olivat tuoneet sotilaissa esiin myös positiivisia puolia.

⁷⁹ Savelainen 1944, 12.

3. Joululehdet rauhan vakiintuessa 1945 ja 1946

3.1. *Menneen sodan vaikutukset hahmottuvat*

Vuonna 1945 sotaa ja rauhaa käsitteleviä kirjoituksia oli alle puolet vuoden 1944 määrästä, 24 kappaletta. Väheneminen jatkui vuonna 1946, jolloin kirjoituksia oli yhteensä 18. *Herättäjän Talvikynttilöiden* vuoden 1945 julkaisussa käsiteltiin sitä, miten mennyt sota vaikutti ihmisten mielissä. J. K. Kuoppala kirjoitti raja-aidoista, joita ihmiset saattoivat pystyttää rauhan tulemisen tielle. Kuoppala muistutti, että myös ensimmäinen joulukuukausi Kristuksen syntymävuonna oli tapahtunut rauhattomassa maailmassa. Kuoppala vertasi tätä kirjoituksensa ajankohtaan, jolloin maita miehittiin, asunnot olivat ahtaita, kansat vaelsivat ja ihmisten mielissä oli yleistä katkeruutta. Tämä ei kuitenkaan tukkinut tietä joulun siunaukselta. Kuitenkin joulun tulolle saattoi asettaa estettä silloinkin, jos sulkeutui maailman menolta, sillä joulun enkeli oli aikoinaan puhunut kaikille kansoille tulevasta ilosta. Eino Ojajärvi kirjoitti vuoden 1945 *Herättäjän Talvikynttilöihin* aiheesta "Kullakin haavansa". Ojajärvi kertoi rovastista, joka sotarintaman korsuissa vietettyjen seurojen jälkeen oli saanut neuvon, ettei rintamamiehistä saanut ajatella liian huonoa, olihan heillä kaikilla omat haavansa. Sodan aikana haavoja saattoi Ojajärven mukaan aiheuttaa rintamakavereiden kaatuminen, koti-ikävä tai omat pikkurikkeet. Voitiin jopa sanoa, että suomalaiset olivat sodan vuoksi sydämeen haavoitettuja. Haavoja saattoi kuitenkin tuntee myös nyt toisen rauhan joulun aikaan, ja osa haavoista oli ihmisten itse itselleen aiheuttamia. Haavoilla saattoi olla kuitenkin sellainen vaikutus, että ne sitoivat ihmisen Kristukseen, itsekin haavoitettuun joulun lapseen.⁸⁰

Jatkosodan päättyminen oli aiheuttanut sekä toivoa että pelkoja, kun rintamamiehet pääsivät syksyllä 1944 takaisin kotiin. Sota-aikana avioliittoja oli solmittu lyhyen tuttavuuden jälkeen, ja rintamalla olo oli saattanut muuttaa miestä, johon puoliso oli mahdollisesti saanut tutustua vain lyhyiden rintamakomennukselta saatujen lomien ajan. Sotarintamalla oli läsnä kuolemanpelko. Väkivaltaa näkyi koko ajan. Myös korsuelämän miehiset aktiviteetit olivat erilaisia kuin elämä kotona. Toisaalta naiset olivat sodan aikana tottuneet pärjäämään kotona itsekseen. Yhteiselämässä sodan jälkeen oli siis haastetta. Runsas alkoholinkäyttö, yleinen ongelma, ei helpottanut tilannetta. henkisiä haavoja kotiin palanneet sotilaat saattoivat hoitaa alkoholilla. Traumat

⁸⁰ Kuoppala 1945, 5–6; Ojajärvi 1945, 16–17.

saattoivat olla syynä epävakaaseen tunnekontrolliin ja arvaamattomuuteen. Osa rintamamiehistä oli sekä fyysisesti että henkisesti rikki palatessaan kotiin.⁸¹

Joululehdissä sodassa saadut henkiset ja fyysiset haavat saivat jonkin verran palstatilaa, mutta kenties aika ei ollut vielä kypsä sotilaiden tunne-elämän ja traumojen käsittelyyn laajemmin. Lehdissä näkyi kyllä rintamalta palanneiden alkoholinkäyttö, avio-ongelmat ja sulkeutuneisuus. Niiden syihin ei kuitenkaan pureuduttu useinkaan sen syvällisemmin.

Jaakko Ranta kirjoitti vuoden 1946 *Herättäjän Talvikynttilöihin* myös runon ”Synkät pilvet maan...”. Rannan runossa oli kolme säkeistöä. Ensimmäisessä säkeistössä tuskan ja vaivan täyttämät kansat kaipasivat vapahdusta murheisiin ja uupumuksiin. Vuosisatojen työ oli valunut hukkaan, unelmat ja toiveet olivat särkyneet. Sotaan viittasivat säkeet, joissa viha ja kosto saivat valtaa ja veli riisti rauhan veljeltään. Toisessa säkeistössä valhe ja synty toivat tuomion. Säkeistön lopussa vedottiin Herraan, herättämään ”kansa penseä” ja tuomaan aamun. Kolmannessa säkeistössä puhuttiin joulusta. Tuhansien vuosien joulutähtönen loisti kuitenkin vielä synnin maille sekä ohjasi ristin ja seimen luo. Tuomitut ja ahdistuneet saivat lopulta armahduksen.⁸²

Vuoden 1946 *Herättäjän Talvikynttilöiden* lopussa on laulu ”Kärsivä maa” sanoineen ja nuotteineen. Sävellys oli Yrjö Ketolan tekemä ja sanat oli kirjoittanut Antti Pukkila. Tämä laulu sisälsi sodan ja kärsimyksen tematiikkaa, ja sanat puhuttelivat isänmaata. Laulussa oli kaksi säkeistöä. Ensimmäisessä kerrottiin maan historiasta, jossa riitti murhetta, kärsimystä ja kyyneleitä. Sotaan viittasi kohta, jossa maa sulki multaiseen syliinsä ”urhot kaatuneet”. Toisessa säkeistössä Suomea kuitenkin kehoitettiin katsomaan Herraa kohti. Odottaen ja valvoen edessä olisi lopulta aamu. Vaikka Suomi oli lehden julkaisuhetkellä ollut rauhan ajassa yli vuoden, näkyi tässä laulussa toivottomuus ja se, että päivänpaistetta ja uutta toivoa vasta odotettiin.⁸³

Suomen Kristillisen työväenliiton julkaisema *Joulutähti* sisälsi vuosien 1945–1948 säännöllisesti kirjoituksia sodasta ja rauhasta. Kirjoituksissa oli leimallista sodanvastainen sävy ja sen korostaminen, että vain Kristus tuo pysyvän rauhan maan päälle. Alpo Lumme kirjoitti 1945 *Joulutähdessä* otsikolla ”Kestämmekö ajan murroksessa?” Lumme selvitti sodanjälkeisiä sosiaalisia

⁸¹ Kivimäki 2010, 187–198.

⁸² Ranta 1946, 19.

⁸³ Pukkila 1946, 24.

ongelmia sekä luetteloi sodan konkreettisia seurauksia. Lumpeen mukaan takana oli kamala, koko maailman suurpalo, jossa suuri määrä ihmisiä oli menettänyt kotinsa, omaisuutensa ja mahdollisesti elämänsäkin. Sota oli vaatinut kymmeniä miljoonia kuolonuhreja, ja yhteenlaskettujen sotakustannusten hinta oli käsittämättömän suuri. Lumpeen mukaan näillä suurilla uhrauksilla ei ollut kuitenkaan voitettu mitään. Hävitys, nälkä ja puute nimittäin vallitsivat jopa sodan voittajien keskuudessa alkavan talven kynnyksellä. Lumpeen mukaan sota oli kirottu ja sen syyttäjät olivat saaneet "voimansa helvetin vihan uumenista ja kirous heidän jälkiään seuraa". Lumpeen mukaan tästä seurasi kysymys, kestääkö ihmiskunta kaiken tämän ja voisiko maailma ilman uusia sotia olla mahdollinen. Tämän jälkeen Lumme kertasi sodan uhrimääriä Suomessa: kymmeniä tuhansia kaatuneita ja invalidisoituneita. Myös sotaorpoja ja sotaleskiä oli kymmeniä tuhansia. Menetettyjen elämien lisäksi myös lähes puoli miljoonaa ihmistä oli joutunut muuttamaan luovutetuilta alueilta, jättäen rakkaan kotiseutunsa. Lumpeen mukaan särkynyttä oli paljon, eikä kaikkea voinut enää uudestaan rakentaa.⁸⁴

Lumme kertoi kirjoituksessaan myös valtion suuresta velkataakasta, joka niin ikään oli sodan seurausta. Suuret sotakorvaukset ja jälleenrakennusmahdollisuuksien hidas palaaminen sekä nälkä ja puute vaivasivat Suomea. Lumme toisti kysymyksensä, kestävätkö ihmiset kaiken tämän. Lumpeen mukaan vain Jumalan siunaus, epäitsekkyyys, muilta saatu apu ja sitkeä työnteko voisivat tuoda helpotuksen. Lumme kertoi tämän jälkeen, miten sodan seuraukset näkyivät aikansa nuorisossa. Tanssihuvitusten, alkoholin, sukupuolitautilien ja avioerojen aiheuttamat ongelmat olivat Lumpeen mielestä selvästi nähtävillä. Toisaalta Suomen poliittinen johto oli joutunut uuteen tilanteeseen, ja ratkaisuksi kävi vain pyrkimys hyvien suhteiden luomiseen kaikkialle, sillä Suomen kaltaisella pienellä maalla ei ollut varaa toimia riidanrakentajana. Oli myös monia sisäpoliittisia haasteita, kuten rauhaosan, perustarpeet täyttävän elämän turvaaminen ja nuorison moraalisesta ryhdikkyuden tukeminen. Lumpeen mielestä paluuta vanhaan, kevyempään elämään ei enää ollut. Lumpeen mukaan ajan murrokset oli mahdollista kestää, mikäli kristillisyyttä siirtyisi sanoista tekoihin ja kristittyjen elämään tulisi "lähimmäismieltä ja luomistahtoa". Tulisi toistuvasti kysellä, mitä Kristus kulloisessakin tilanteessa tekisi. Tähän saadun vastauksen

⁸⁴ Lumme 1945, 12–13.

kirkastuessa ja voimien vahvistuessa kestävyys ajan murroksessa vahvistuisi ja joulun tunnusmerkit, rauha ja hyvä tahto, saapuisivat.⁸⁵

Jorma Mäkisalo kirjoitti vuoden 1946 *Joulutähteen* otsikolla ”Kristitty ja atomipommi”. Mäkisalon artikkeli käsitteli uutta, tuhoavaa keksintöä, atomipommia, Raamatun, maailman tapahtumien ja tieteen valossa. Mäkisalo löysi viittauksen atomipommiin Johanneksen ilmestyksen luvusta 16, jossa neljännen enkelin kerrottiin tyhjentäneen maljansa aurinkoon, ja tämän seurauksena aurinko pääsi korventamaan ihmisiä. Yli 300 000 ihmishenkeä menetettiin, kun nämä ”auringon voimat” Mäkisalon mukaan ensimmäisen kerran päästettiin Nagasakissa valloilleen. Mäkisalo katsoi, että atomipommeja oli kuitenkin tämän jälkeen kehitetty tehokkaammiksi, eikä atomista toiseen leviävää, kaiken tuhoavaa ketjureaktiotakaan pidetty tiedemiesten keskuudessa mahdottomana. Mäkisalo viittasi myös Raamattuun (2. Piet. 3:10). Mäkisalon tulkinnan mukaan Herran päivän koittaessa alkuaineet hajoavat, taivaat katoavat ja maa palaa. Mäkisalon mielestä Raamattu osoitti, että tuli tulee tuhoamaan lopulta nykyiset taivaat ja maat. Sen sijaan Jumalan valtakunta säilyisi ikuisesti. Kirjoittajan näkemys oli, että kristityn tulisi pitää painopisteenään Jumalan valtakuntaa. Tällöin näkyvän maailman tuho ei pelottaisi. Mäkisalo päätyi siis kirjoituksissaan melko apokalyptisiin kuviin vääjäämättömästä maailmanlopusta, jonka raamatullisiin kuvauksiin sopisi hyvin myös atomipommien tuho. Huomionarvoista on, että kirjoituksessaan Mäkisalo ei puhunut taistelusta esimerkiksi atomipommien leviämisestä vastaan tai vaikuttamisesta poliittisiin päättäjiin atomiaseuhan lieventämiseksi.⁸⁶

Vuoden 1945 *Kodin Joululehden* ensimmäisenä kirjoituksena oli Martti Simojoen ”Rauhan jouluna”. Simojoki kertoi heti kirjoituksensa alussa, että nyt ihmissuku valmistautui pitkän sodan päätyttyä ensimmäistä kertaa jouluun rauhan vallitessa. Simojoki painotti kirjoituksessaan, että rauha ei ollut sama asia kuin rauhallinen tai hyvä mieliala. Simojoen mielestä ihmisillä oli todella rauha silloin, kun asiat olivat hyvin ja vihollinen ei ollut vaarassa hyökätä. Usko oli Simojoen mukaan tie rauhaan, ja rauhan tilassa Jeesus oli kristittyjen lauman voitollinen paimen.⁸⁷

⁸⁵ Lumme 1945, 12–13.

⁸⁶ Mäkisalo 1946, 21–22.

⁸⁷ Simojoki 1945, 5.

Kirkkokansan Joulun pääkirjoituksessa 1945 piispa Ilmari Salomies kirjoitti, kuinka kysymys voimasta oli ajan suurimpia kysymyksiä. Päättyneessä toisessa maailmansodassa kukin valtio oli pannut alttiiksi kaikki voimansa parhaansa mukaan. Voittajiksi nousivat ne, joiden voimavarat riittivät pisimpään. Myös rauhan aikana voiman kasvava käyttö oli johtanut monenlaisiin saavutuksiin, esimerkiksi energiataloudessa. Salomiehen mukaan kuitenkin ihmistä väkevämpi oli pahan valta. Tekniikkaa ei ollut käytetty kansojen kukoistuksen nostattamiseen, vaan ”sodan kuolemaa kuljettavien vankkureiden eteen”. Salomies mainitsi raunioilla liikkuvilla ihmisillä olevan Kainin merkki otsassaan. Joulun sanoma oli kuitenkin sanomaa ”hänestä, joka on kaikkein väkevin”. Uskon silmin kärsivän ja vaatimattoman elämän elänyt Jeesus olikin kaikista väkevin Kristus. Salomies päätti kirjoituksensa tulevaisuuden näkymiin, joissa usko tuntee ”Kristuksen voiman ihmeet”, ja näistä erityisesti uudestisyntymisen. Kaikki asiat olisivat maailmassa lopulta Messiaan käsissä, ja hänen valtakuntansa tulisi kulkemaan voittoihin eri maallisten valtojen keskellä. Lopulta kaikki kansat tulisivat tunnustamaan Kristuksen herraksi.⁸⁸

Tohtori Martti Kaila kirjoitti *Kotimaan Joulussa* 1945 parin sivun mittaisen kirjoituksen, joka käsitteli perhe-elämän ja avioliiton vaikeuksia ja joka oli otsikoitu ”Mistä johtuu hyvän tahdon puute perhe-elämässämme”. Kirjoitus sisälsi ingressin, jossa todettiin avioerojen lisääntyneen huimaa vauhtia 1940-luvulla. Samalla todettiin eräiden muidenkin yhteiskunnallisten ilmiöiden olevan muutoksessa, mistä kertoo esimerkiksi itsemurhien samanaikainen kasvu. Kirjoituksensa alussa Kaila pitää avioliittoa yhteiskunnan kulmakivenä ja kodin perustana. Niinpä rikkinäiset kodit hänen mukaansa aiheuttavat erilaisia lasten ja nuorten ”sosiaalisia harhautumia. Rikkinäiset kodit voivat olla seurausta esimerkiksi toisen puolison kuolemasta, mutta Kailan mukaan yhtä suurelta osin myös avioeroista, kotielämän riittaisuudesta tai vanhemman, erityisesti isän, juopottelusta. Kaila jatkoi, että mitään biologista syytä, joka selittäisi ihmissuvun huononemisen, ei ollut löydettävissä. Syyt yhä huononevaan kotielämään löytyivät sen sijaan ihmisten elämäntavoissa ja asenteissa. Teollistuminen on kyllä kohottanut ihmisten elintasoja aineellisesti, joiltain osin myös henkisesti. Kaila piti kuitenkin teollistumisen mukanaan tuomana ongelmana eräänlaista henkisen elämän latteutta. Teollistuneessa yhteiskunnassa ihminen ponnisteli aineellisesti

⁸⁸ Salomies 1945, 3–5.

paljon, mutta henkinen ponnistelu saattoi jäädä vaillinaiseksi. Niinpä henkinen virkistyminen haettiin esimerkiksi elokuvien katselusta, jolloin Kaila näki ongelmana sen, että niissä tieto tarjoiltiin liaksi valmiiksi pureksittuna. Kailan mielestä henkisen elämän latteus ja turvautuminen erilaisiin pinnallisiin huveihin ja ajanvietteisiin vaikuttivat negatiivisesti yhdessä vietettyyn aikaan, samoin puolisoiden vallanhimo.⁸⁹

Kirkkoherra O. Perko kirjoitti *Talvikukkiin* 1945 otsikolla "Armo on ilmestynyt". Perko mainitsi, että lähes kuusi vuotta vallinneen sodan aikana kaivattiin kovasti rauhaa. Nyt miesten ei tarvinnut enää kaatua rintamalla, ja rauha oli saavutettu. Sotilaat olivat saaneet palata rakkaittensa luo, mutta oliko Jumalaa muistettu kiittää? Perkon mukaan rauhan tultuakin oli vaikea olla tyytyväinen, sillä "isänmaan vaikea asema huolestuttaa yhä", ja puutetta oli monesta joulunviettoon liittyvästä asiasta. Kuitenkaan ihminen ei ollut tyytyväinen silloinkaan, kun kaikki asiat olivat hyvin. Jumalan armosta oli syytä tuntea kiitollisuutta puutteen keskelläkin.⁹⁰

Karl-Erik Forssell kirjoitti vuoden 1946 *Joulu Ulapoilla ja Kotona* -lehdessä hartauskirjoituksen otsikolla "Reimari", pohjustaen sen raamatunkohdalla (Matt. 7:13–14), jossa Jeesus puhui ahtaasta portista sisälle menemisestä. Forssell kertoi tämän jälkeen kuvaannollisesti merimerkistä, matalikosta ja kulkuväylästä ihmisen elämässä. Forssell vertasi matalikkoa itserakkauteen ja itsekeskeisyyteen, jota kulkevan ei tarvinnut välittää muista ihmisistä. Mutta itsekkyyden tie vei Forssellin mukaan kadotukseen. Itsekkään henkilön perhe kärsii, mutta lopulta itsekkyyden levitessä koko kansakunta sortuu. Forssell katsoi, että itsekkyyden johti vihaan ja epäluuloon, mikä taas johti sodan, nälänhädän ja tautien kaltaisiin katastrofeihin. Reimari taas oli kuin Golgatan risti, joka johti merenkävijän oikealle kulkuväylälle. Kapea, mutta hyvä väylä vei Jumalan toivomaan suuntaan. Tämä kulkuväylä kutsui ihmistä unohtamaan itsensä ja palvelemaan kaikin tavoin lähimmäisiä.⁹¹

Kotimaan Joulun 1946 ensimmäinen kirjoitus oli Lauri Pohjanpään runo "Paimenet", jonka yläpuolella oli kuva Jeesuksen syntymäyöstä. Pohjanpään runo kertoi Beethleheimin paimenista, mutta paimenten puheessa kuului vihan, murheen ja synnin kaltaisia sanoja, joiden voi ajatella viitanneen kirjoitusajankohtana

⁸⁹ Kaila 1945, 22–25.

⁹⁰ Perko 1945, 8, 23.

⁹¹ Forssell 1946, 17.

kirjoittajan mielessä olleeseen sotaan ja kurjuuteen. Eräässä runon säkeistössä paimen sanoi, että oikeus on lyöty maahan ja väkivalta hallitsee. Tämän jälkeen seurasi kehotus palata Herran luo. Paimenten kumarrettua Jeesus-lastaa runon viimeisissä säkeistöissä kurjuus poistuu ja yö korvautuu taivaallisella kirkkaudella, jota riemulaulu säestää.⁹²

Professori Aimo Nikolainen kirjoitti *Kotimaan Joulun* vuoden 1946 lehteen kirjoituksen ”Joulun ilo”, jossa hän kartoitti kristinuskon suhdetta ihmisen iloon. Lähtökohtana kirjoituksessa oli Luukkaan jouluevankeliumin kohta, jossa enkeli ilmoitti paimenille suuren ilon. Nikolaisen mukaan Jumala on luonut ihmisen perusluonteeltaan iloiseksi, ja ihminen myös tunnistaa ilon sielunsa terveeksi tilaksi. Ahdistukset ja vaikeudet vaikuttavat kuitenkin niin, että ilon tunteet vallitsevat ihmisessä vain hetkittäin. Toisaalta Nikolainen kirjoitti, että ajalle ominaista oli ”hillitön ilojen etsintä”, joka kuitenkin kuvasti yleistä ilojen puutetta ihmisten elämässä. Samalla puhdas ilo oli käynyt yhä harvinaisemmaksi. Nikolaisen mukaan joulukuukausi oli kuitenkin syvimmän ilon lähde kaikille ihmisille. Tällöin synkkänäkin ajankohtana saatiin elää uutta aikaa. Kirjoituksensa loppuun Nikolainen viittasi jo lopun aikoihin. Hän painotti, että Jumala tulisi kerran päättämään sen työn, jonka aloitti ensimmäisenä joulukuukausena. Jeesus tulee kirkkaudessa rauhanruhtinaana ja lopettaa sodat. Jumalan rauhanvaltakunnasta voi saada esimakua kuitenkin jo sovinnossa ja rauhassa lähimmäisten kanssa.⁹³

Kirjailijatar Martta Haatanen kirjoitti vuoden 1946 *Kotimaan Jouluun* kertomuksen ”Pisara saviruukussa”, joka oli hieman yli sivun pituinen. Kertomuksessa oli kaksi henkilöä, vanha naisopettaja sekä sairas vanhus, opettajan vanha ystävä, jonka kanssa hän oli jouluisin aterioinut yhdessä. Vanhan opettajan mieltä vaivasi se, että hänen maailmankuvansa tuntui muuttuneen ajan pyörteissä. Nykyisessä ajassa oli juoppoutta, varkautta ja huoruutta, ja ennen innostaneet asiat vaikuttivat yhteiskunnassa arvottomilta. Hyvyys näytti kadonneen maan päältä. Opettajan ystävä, sairas vanhus taas rauhoitteli ystävänsä: Ihmissielu on aina samanlainen, vaikka elämän ulkonaiset asiat muuttuisivatkin. Vanhus kehotti opettajaa auttamaan omia ja vieraitakin nuoria, sillä he joutuvat elämään kaiken vaikean keskellä. Tämän jälkeen opettaja ajatteli omia lapsiaan, joiden kuulumisia oli odottanut. Opettaja mietti lastensa sota-aikaisia avioliittoja, joihin liittyi juopottelun ja riitojen kaltaisia ongelmia. Sota oli

⁹² Pohjanpää 1946 b, 3.

⁹³ Nikolainen 1946, 18.

myös jättänyt jälkensä miehiin ja vieraannuttanut puolisoita toisistaan. Opettaja ajatteli sitten, että ihminen oli kuin saviruukku, jossa oli pisara vettä, ihmisen sielu kuin vesipisara. Joskus pisara saattoi heijastaa taivaan ja auringon valoa, kun valonsäde sattui kohdalle. Samalla opettaja ymmärsi tehtävänsä. Hänen tulisi kääntää eräitä saviastioita niin, että valo pääsisi pisaroihin asti. Niinpä hän kirjoittikin sekä omilleen että ystävänsä lapsille kirjeet, joissa kertoi ihmisen voiman näkyvän silloin, kun ristiriidoista selvittää, vaikka tilanne olisi näyttänekin toivottamalta. Käytettyään jouluyön kirjeiden kirjoittamiseen opettaja lähti jouluaamuna ystävänsä luo lukeakseen tämän lapsille tarkoitetut kirjeet. Hän oli nyt vapautuneella mielellä. Perillä hän kuuli vanhan ystävänsä kuitenkin kuolleen. Hän kiitti vainajaa ja kirjoitti tämän lapsille vielä heidän äitinsä kuolemasta.⁹⁴

Joululehdissä vuosina 1945–1946 hahmoteltiin menneen sodan vaikutuksia. Yleisvaikutelmana näkyi väsymys sodan aiheuttamiin tuhoihin ja kuolemaan. Rauhasta ei juuri kuitenkaan iloittu, vaan tulevaisuus nähtiin edelleen epävarmana. Sodassa oli särkynyt paljon ja menetetty paljon. Kaikkea ei saataisi enää ehjäksi. Rintamalla olon negatiiviset vaikutukset sotilaiden mielen ja ruumiin terveyteen kävivät lehdistä ilmi. Uusien sotien uhkaa pidettiin lehdissä ainakin mahdollisena. Eräänä pelottavana asiana nähtiin atomipommit, joiden seurauksena voisi olla vaikka koko maailman tuhoava sota. Kääntymisellä Jumalan puoleen voisi olla lehtikirjoitusten mukaan se vaikutus, että maailman kansat voisivat keskenään saavuttaa rauhan.

3.2. Sodasta valoisampaan tulevaisuuteen?

Jaakko Lammi kiinnitti vuoden 1946 *Herättäjän Talvikynttilöiden* kirjoituksessa huomionsa Suomen nuorisoon. Lammin mukaan nuorista toivottiin ”tähän silvottuun isänmaahamme” kansaa, joka turvasi Jumalaan pelossa ja rakkaudessa. Toiveissa oli nuoriso, joka ei pakoilisi työtä ja velvollisuuksia, vaan osoitti vastuuntuntoa vanhempiakin polvia kohtaan. Samaten toivottiin, että nuoret hakeutuisivat vanhempien, uskovien ihmisten seuraan sekä Raamatun äärelle. Lammin mukaan tuli kuitenkin huomata, että Jumala oli kuitenkin myös nykyajan Jumala, jonka luomistyö jatkui yhä. Suomalaisten tulisi Lammin mukaan havaita erityisesti Jumalan vaikutus ”ajatellessamme oman kansamme kohtalokkaita

⁹⁴ Haatanen 1946, 22.

vaiheita äskeisiltä sota-ajan vuosilta”. Jumala puhui niille, joilla on murhetta, kuten hän oli puhunut edellisillekin sukupolville.⁹⁵

Piispa E. G. Gulin laati vuosien 1945 ja 1946 tutkimiini joululehtiin kolme kirjoitusta sodasta ja rauhasta. *Kirkkokansan Joulussa* 1945 hän käsitteli pahan ongelmaa ja sen suhdetta rakastavaan, kaikkivaltiaaseen Jumalaan. Gulin nimitti Jeesuksen evankeliumia vallankumoukselliseksi, ja purki kirjoituksessaan Jeesuksen vuorisaarnassa antamaa käskyä vihollisten rakastamisesta. Veriset ja katkerat kansakunnat kaipasivat Kristuksen rakkautta elämänsä pohjaksi. Gulin jatkoi, ettei sota missään nimessä ollut Jumalan tahto, vaan sota johtui Jumalalle selkensä kääntäneestä ihmisestä. Erityisesti kansojen johtajat olivat irtisanoutuneet Jumalasta ja täten johdattaneet kansansa saatanan syleiltäviksi. Niinpä sodassa ei ollutkaan toteutunut Jumalan tahto, vaan saatanan. Gulinin mielestä kristinoppi kuitenkin kertoi, että vaikka Jumala voi salliakin pahan, hän asettaa sille rajat, ja käyttää pahaa lopulta hyvien tarkoitustensa välikappaleena. Gulinin mielestä pasifismi ja aseistakieltäytyminen olivat kuitenkin väärä ja suorastaan epäraamatullinen vakaumus. Gulin peräänkuulutti kuuliaisuutta esivallalle silloinkin, jos se Jumalan käskystä asetti alamaisensa kantamaan asetta. Evankeliumien perusteella Gulinin katsoi, että Jeesus suhtautui sotilaisiin samalla tavalla kuin muihinkin ihmisiin. Samoin Paavali Gulinin mukaan antoi arvon miekkaakin kantavalle esivallalle. Tämän jälkeen Gulin vetosi vielä Lutheriinkin.⁹⁶

Gulinin mukaan Jeesuksen rajattoman rakkauden vaikutukset voi nähdä jo hänen opetuslastensa keskuudessa. Raamatussa kuvatuista opetuslapsista Leevi ja Simon Kiivailija edustivat poliittisesti ja aatteellisesti hyvin erilaisia ryhmiä, mutta onnistuivat omistautumaan yhdessä yhteiselle asialle, Jeesuksen evankeliumille. Samaten Paavali kykeni evankeliumin kuultuaan suhtautumaan kaikkiin kohtaamiinsa kansoihin rakkaudella ja viemään niiden edustajille evankeliumin ilosanomaa. Gulin kertoi vielä kahdesta oman aikansa ihmisestä, jotka kuuleman mukaan olivat ilosanoman kuultuaan katuneet entistä vihaansa ja kääntyneet rakastamaan myös niitä ihmisiä, joiden kanssa oli ollut ristiriitoja. Gulin kehotti lukijaa miettimään, kuka on se henkilö, johon lukija kohdisti

⁹⁵ Lammi 1946, 6–7.

⁹⁶ Gulin 1945b, 10–16.

rakkaudettomuutensa. Jos välit olivat selvittämättä jonkun lähimmäisen kanssa, tuli kuunnella Jumalaa ja hänen johdatustaan.⁹⁷

Gulin kirjoitti vuonna 1945 myös *Joulu Ulapoilla ja Kotona* -lehteen, jossa käsitteli ihmisten välistä sopua ja rakkautta. Koska Kristuksen rakkaus antoi jokaiselle ihmiselle äärettömän ihmisarvon, tuli maailman ihmisten elää kuin yhtenä perheenä. Ihmisen tuli Jumalan tahdon mukaisesti oppia elämään sovussa ja auttamaan toisiaan niin kotipiirissä kuin kansainvälisissä suhteissa.

Atomipommien tulo ihmisten keskuuteen Gulinin mukaan suorastaan pakotti yhteiselämän ja rakkauden vaalimiseen.⁹⁸

Gulin jatkoi rauhan ja rakkauden teemojen käsittelyä *Joulutähti*-lehdessä vuonna 1946. Tässä kirjoituksessaan Gulin katsoi, että rakkauden tuli ohjata kirkon toimintaa. Gulin kertoi tavanneensa hiljattain norjalaisen papin, jonka nenän asentoa Gulin piti erikoisena. Pappi oli palannut Saksasta, jossa hän oli joutunut virumaan kuukausien ajan keskitysleirillä. Pappi oli sittemmin valmistautunut lähtemään takaisin Saksaan tehdäkseen siellä jälleenrakennustyötä. Myöhemmin Gulin oli kuullut norjalaispapin nenän kärsineen keskitysleirillä saksalaisten kiduttajien pahoinpitelyjen seurauksena. Gulin kertoi käsittäneensä, että norjalaispapissa Jeesuksen Henki oli saanut vallan. Gulin tähdensi, että riitatilanteissa ei tullut kysyä, kumpi osapuoli on oikeassa, vaan mikä on oikein ja Jumalan tahdon mukaista. Kristus kyllä ilmaisisi ihmisille Jumalan tahdon kulloisessakin tilanteessa. Gulinin mukaan kappale Jumalan valtakuntaa tulee pysyvästi niiden ihmisten, keskelle, jotka taipuvat noudattamaan Jumalan tahtoa anteeksi saamisessa ja anteeksi antamisessa.⁹⁹

Tutkimissani joululehdissä oli yksi kirjoittaja, jolla oli selvästi suurempi sotaa ja rauhaa käsittelevä tekstin kokonaismäärä kuin muilla. Henkilö oli E. G. Gulin, joka kesällä 1945 nimitettiin Tampereen hiippakunnan piispaksi. Tässä tehtävässä hän toimi vuoteen 1966 asti. Ennen piispaksi tuloa Gulin toimi Helsingin yliopiston eksegetiikan professorina.¹⁰⁰

Gulin oli jo nuoresta asti mukana yhteiskristillisessä ja ekumeenisessa toiminnassa. Teologian opiskelijana hän osallistui Suomen Kristillisen Ylioppilasliiton toimintaan, ja tutustui sitä kautta myös Ylioppilaiden Kristilliseen

⁹⁷ Gulin 1945b, 10–16.

⁹⁸ Gulin 1945a, 3–4.

⁹⁹ Gulin 1946, 4.

¹⁰⁰ Nieminen 2011, 79–80.

Maailmanliittoon.¹⁰¹ Gulin suuntautui 1930-luvulla kansainvälisiin suhteisiin erikoistuneeksi teologiksi, ja hän osallistui esimerkiksi kirkkoneuvotteluihin Englannin anglikaanisen kirkon kanssa. Talvisodan aikana Gulin käytti kansainvälisiä suhteita hyödykseen taatakseen Suomen ja luterilaisen kirkon vapauden. Jatkosodan aikana Gulin joutui tasapainoilemaan pohjoismaisten yhteyksien ja asevelimaa Saksan välillä, suhtautuen jokseenkin myönteisesti Saksaan. Sodan jälkeen Gulin selvitteli pohjoismaisten luterilaisten kirkkojen kesken välirikkoja, jotka olivat aiheutuneet natsi-Saksan miehityksestä Tanskassa ja Norjassa.¹⁰² Gulinin ekumeeninen ajattelu painotti käytännöllistä yhteistyötä eri kirkkojen ja eri maiden kristittyjen välillä. Piispaksi tulonsa jälkeen Gulin jatkoi ekumeenisia aktiviteetteja 1940-luvun jälkipuoliskolla muun muassa Suomen NMKY-liikkeen johdossa ja olemalla mukana Kirkkojen Maailmanneuvoston perustamiseen liittyvissä järjestelyissä. Suomen kirkon johdossa allianssiekumeeninen Gulin ei kuitenkaan nauttinut varauksetonta luottamusta, ja arkkipiispa Aleksi Lehtonen ei antanut Gulinin osallistua Amsterdamissa 1948 järjestettyyn KMN:n perustamiskokoukseen.¹⁰³

Joululehdissä julkaisemissaan kirjoituksissa Gulin otti voimakkaasti kantaa kansainvälisten rauhanpyrkimysten puolesta. Kirjoitusten perusteella voi olettaa, että Gulin pelkäsi uuden ydinsodan syttyvän maailmassa. Kansojen ja poliittisten johtajien nouseminen toisiaan vastaan huoletti Gulinia, mutta myös Suomen sisäinen väestöryhmien eripura aiheutti huolta. Ilmeisesti Gulin piti ensiarvoisen tärkeänä, ettei Suomessa tapahtuisi laajaa työläisten ja ylempiluokkaisten ihmisten välistä konfliktia. Sillanrakennustyö ja eri kansanryhmien sovinto kuvastuivat Gulinin *Joulutähti*-lehteen kirjoittamassaan tervehdyksessä Suomen kristilliselle työväelle.¹⁰⁴

Gulinin ohella voidaan todeta, että muutkin piispat olivat ahkeria kirjoittajia joululehdissä. Tutkimissani lehdissä oli Mikkelin piispan Ilmari Salomiehen, Porvoon piispan Max von Bonsdorffin, Kuopion piispa Eino Sormusen ja Oulun piispa Väinö Malmivaaran kirjoituksia. Joululehtikirjoittajat Martti Simojoki, Erkki Kansanaho ja Aarre Lauha taas tulisivat nousemaan tutkimusajankohdan jälkeen piispoiksi. Muutenkin joululehtiin saattoivat kirjoittaa varsin arvovaltaiset henkilöt, kuten professorit ja ylemmän tason upseerit.

¹⁰¹ Krapu 2009, 29–31.

¹⁰² Krapu 2009, 73–121.

¹⁰³ Krapu 2009, 121–141.

¹⁰⁴ Gulin 1946, 4.

Nimimerkki V. F–m totesi *Joulutähden* 1945 numerossa kirjoituksessaan "Meidän on tulevaisuus", että koko maailman kannettavana oli nyt mitä raskaimmat taakat. Takana olivat vielä nähtävissä "mitä synkimmät sodan kauhut, sanomattoman kauheat tuskat ja maahan masentavan epätoivon". Menneet vuodet olivat jättäneet jälkeensä muistot, jotka kouraisivat sydäntä. Kirjoittaja keskittyi kuitenkin kirjoituksessaan uuden, toiveikkaan tulevaisuuden hahmottamiseen. Kirjoittajan mukaan samanarvoisuus ihmisten keskuudessa oli sekä "Raamatun kristillisyyden syvin sisältö" että myös "köyhälistöliikkeen" korkeimpana päämääränä. Tasa-arvon ja sosialististen ihanteiden mukainen tulevaisuus oli välttämätöntä, sillä kirjoittajan mielestä enää ei ollut paluuta "kapitalismin ja militarismin" aikaan.¹⁰⁵

Vuoden 1945 *Joulutähdessä* J. Moilanen käsitteli kirjoituksessaan "Puolueeton Jeesus" Rauhan Ruhtinasta, jonka eräs rooli oli olla kansojen liitosaine ja kulmakivi. Rauhan Ruhtinasta vastaan Moilanen asetti kirjoituksessaan ihmisten pahat aivoitukset, jotka sisälsivät kiihkoisänmaallisuutta, kansallisvihaa, perittyä sotataittoa sekä kunniantuntoa. Toisaalta Moilanen näki oman aikansa vaatimuksena, että uskonto tulisi syrjäyttää ja sen tilalle tuoda siveysoppia. Tällainen korvikeoppi ei Moilasan mielestä ollut riittävä, sillä Kristus toisi oikeamielisyyttä kaikille kansoille ja eri yhteiskuntaluokissa eläville. Kristusta kuitenkin Moilasan mukaan työnsivät pois sortajat röyhkeydellään, sorretut taas omalla katkeruudellaan. Näin jatkuivat hyökkäykset ja epäsope ihmisten kesken. Tästä seurasi hyökkäyksien ja vastaiskujen kierre. Moilanen katsoi joulun Herran tuoneen ikuisen, kaikkia kansoja koskevan "veljeysopin". Koska Jumala oli kaikkien luotujen ihmisten isä, tuli isän kaikkien lasten olla keskenään sisaria ja veljiä. Moilanen havainnollisti sovussa elämisen pyrkimyksiä mainitessaan tuntemiaan henkilöitä, jotka eivät käytyä halventavaa "ryssä-sanaa" kaikesta menettämästään huolimatta.¹⁰⁶

J. Moilanen painotti myös seuraavan vuoden 1946 *Joulutähdessä*, että vain Kristus saattoi tuoda maailmaan pysyvän ja todellisen rauhan. Moilasan mukaan sekä yksilöiden että kansojen tähtäimessä olivat sivistys, maine, rikkaus ja valta, ja näihin päämääriin pyrittiin pääsemään keinoja kaihtelematta. Leskien ja orpojen ääni ei kuulunut, kun kansojen johtajat suosivat sotavarustelua. Kansoja oli myös tuuditeltu paikkaansa pitämättömillä iskulauseilla, joiden mukaan sotaan

¹⁰⁵ Joulutähti 1945, 11, 15, V. F–m: Meidän on tulevaisuus.

¹⁰⁶ Moilanen 1945, 7.

varustautuminen oli paras rauhan tae. Jos tällaiset väitteet olisivat olleet oikeasti totta, kansat olisivat eläneet kaikki rauhantahtoista ja onnellista elämää. Mutta Moilasan mukaan jopa Pariisin rauhankonferenssissa osapuolet haastoivat toisiaan kaksintaisteluun. Resepti todelliseen rauhaan pyrkimiseksi oli Moilasan mielestä selvä: atomipommit ja aluelajennukset eivät olleet tie rauhaan, vaan tien rauhaan johdatti Kristus, Rauhan Ruhtinas. Kirjoituksensa lopuksi Moilanen kehotti kaikkien maiden työläisiä ryhtymään käytännön rauhantekoihin: Murha-aseita ei tullut valmistaa vaan ennemmin vaikka lakkoilla. Vuorisaarnan oppien mukaisessa rauhantyössä kunnia kuului Jumalalle, maassa oli rauha ja läsnä oli todellinen jouluku. ¹⁰⁷

Kuopion piispa Eino Sormunen kirjoitti vuoden 1946 *Lasten Joulukirkon* ensimmäisen kirjoituksen ”Tervehdys Suomen pyhäkoululaisille”. Kirjoitus alkoi sitaatilla vanhasta pyhäkoululaulusta ”Tuolla keinuu pieni pursi, vasten tuulta ponnistaa. Merimiesten mielen mursi myrsky, joka raivoaa.” Sormusen mukaan tämä tuttu laulu sopi hyvin kuvaamaan Suomen kohtaloita silloisen maailman myrskyissä. Sormunen osoitti kirjoituksensa pyhäkoululapsille, ja vakuutti heille, että he ovat turvassa, sillä Jeesus oli heidän purreksaan mukana. Sormusen puhuttelemilla lapsilla oli hänen mukaansa tulevaisuus, ja kansa oli elossa. Tulevilla polvilla oli mahdollisuus palvella Jumalaa sen keskellä ja työskennellä sen hyväksi. Sormunen muistutti, että Jeesus oli ottanut jokaisen lapsen syliinsä jo kasteen hetkellä.

Professori Pentti Kaitera käsitteli *Kotimaan Joulun* artikkelissaan ”Jälleenrakennustyömme” Suomen jälleenrakennustyötä sodanjälkeisenä aikana usealta kannalta. Kaiteran mukaan edellisvuosien sotakokemukset olivat osoittaneet sen, että mahdollisuudet selvitä hyvin laajamittaisista kansallisista tehtävistä olivat riippuvaisia kansan yhtenäisestä ja lujasta tahdosta. Ilman tätä tahtoa ja yksimielisyyttä olisivat tulevat ponnistelut esimerkiksi sotakorvausten, uusien kotien rakentamisen ja peltojen raivaamisen osalta ylivoimaisen suuria. Myös pula raaka-aineista ja elintarvikkeista aiheutti huomattavia haasteita. Kaiteran mukaan Suomessa oli kuitenkin ennenkin jouduttu jälleenrakentamaan raunioiden keskellä maata. Samalla oli nöyrytetty tunnustamaan, että herra koettelee, mutta ei hylkää. Kaiteran mielestä jälleenrakennuksen vaatimat ponnistelut oli mahdollista toteuttaa, sillä ulkomaansuhteissa itsenäisyyden

¹⁰⁷ Moilanen 1946, 11.

aikaisempina vuosina hankittu luottamus mahdollisti nyt sellaisen tekniikan hankkimisen, jolla rakentaminen onnistui huomattavasti lyhemmässä ajassa. Kuitenkaan tekniset kysymykset eivät Kaiteran mukaan olleet kriittisimpiä, vaan kysymys oli ennen kaikkea kansan tahdosta ja moraalista. Kriittisiä ongelmia voitiin nähdä inflaation nousussa, työtehon laskussa ja rikollisuuden lisääntymisessä. Demokraattiset vapaudet uhkasivat tehdä näiden osalta suurempaa tuhoa kuin sota-aika. Kun rauhan tultua tarvikkeista ei ollut enää yhtä kovaa pulaa kuin aiemmin, voi toivoa, että keinottelu vähenisi, kunhan työn normaali arvostus pysyisi, ja kaikki osallistuisivat yhteisiin ponnistuksiin. Tässä suhteessa tarvittiin yksimielisyyttä työnteon suhteen. Itsekkyteen ja vain omaan ryhmään kohdistuvan rakkauden sijaan tarvittiin Jumalalta voimansa saavaa, epäitsekästä ja kaikkia hyödyttävää lähimmäisenrakkautta.

Majuri A. Rautavaara kirjoitti vuoden 1945 *Kotimaan Jouluun* artikkelin ”Sodan salamoiden jäljet maanosamme kansoissa”. Kahden sivun pituisessa artikkelissaan Rautavaara analysoi kirjoitushetkeä edeltäneiden sotavuosien kulkua ja vaikutusta Euroopan maissa. Rautavaara perusteli artikkelinsa tärkeyttä sodan kokeneiden ihmisten kaipuulla saada ”selventäviä näkymiä” tapahtumista voidakseen suunnistaa elämässä eteenpäin. Kirjoituksessaan Rautavaara esitteli erityisesti väestönkehitykseen liittyviä tilastoja ja huolia Euroopan maissa.¹⁰⁸

Rautavaara kertoi artikkelinsa alussa, että yhtenä pulmana muiden joukossa sodan päätyttyä on kysymys sodan ihmishuhrien määrästä sekä se, oliko tulevilla sukupolvilla mahdollisuus korvata väestönkasvulla sodassa koetut tappiot. Rautavaaran mukaan sotia edeltänyt syntyvyyden lisääntyminen ei vielä riittäisi sodanaikaisten tappioiden korvaamiseen tulevaisuudessa, vaan tarvittaisiin vielä nopeampaa väestönkasvua. Niinpä Rautavaaran mukaan voitaisiin päätellä joidenkin eurooppalaisten valtioiden joutuvan väestön pienenemisen tielle jo vuonna 1950. Rautavaara viittasi yhdysvaltalaisen Frank W. Notensteinin tutkimuksiin länsimaiden väkiluvun kehityksestä, joiden mukaan 1960–1970-luvuilta lähtien väestö mahdollisesti kasvaisi enää vain itä- ja etelä-Euroopassa. Ennustus pohjautui samanaikaiseen kuolleisuuden vähenemiseen sekä syntyvyyden vähenemiseen. Rautavaara totesi, että tällaisen ennusteen pohjalta Euroopan väestö lisääntyisi jatkossa eniten Neuvostoliiton alueella. Toisaalta Rautavaara huomautti, että edellisvuosina oli erityisesti ns. akselivaltojen maissa

¹⁰⁸ Rautavaara 1945, 18–19.

tehty sotipoliittisesti motivoituja syntyvyyden lisäämiseen tähtääviä kampanjoita.¹⁰⁹

Seuraavaksi Rautavaara otti tarkasteluun sodanaikaiset tilastot syntyvyydestä. Hän totesi sodan syttymisellä olleen hyvin tuhoisa vaikutus vuoden 1940–1941 syntyvyystilastoihin. Mutta sodan edetessä oli kuitenkin tapahtunut jotakin odottamatonta: Syntyvyys lisääntyi seuraavina sotavuosina selvästi muualla paitsi Saksassa. Rautavaaran mukaan tämä näkyi erityisen selvästi puolueettomissa ja miehitetyissä maissa. Rautavaara kuvailee tätä käännettä ikään kuin sodan järjettömyyden keskellä tapahtuneeksi luonnon terveeksi reaktioksi. Rautavaara piti mahdollisena sodan lopullisina väestötappioina Euroopassa jopa 50 miljoonan kokoista vähennystä väestömäärään, verrattuna siihen, millainen väestön lukumäärä olisi ollut ilman sotaa. Rautavaaran mukaan ainakaan keski- ja länsi-Eurooppa eivät tällaista tappiota pystyisi kattamaan sodanjälkeisen syntyvyyden avulla. Johtopäätöksenä Rautavaara piti kehitystä, jossa etenkin slaavilaisten kansojen osuus Euroopan sisällä kasvaisi huomattavasti, samalla kun läntisen Euroopan väestö suhteellisesti vähenisi. Rautavaaran mielestä tämä vääjäämättä vaikuttaisi ”kulttuurien välisiin voimasuhteisiin” keski-Euroopan ja Neuvostoliiton välillä. Rautavaaran tulkinnan mukaan voitiin puhua jopa keski-Euroopan vuotamisesta kuiviin, samalla kun Neuvostoliiton moninaiset voimavarat vain lisääntyisivät. Lopuksi Rautavaara totesi, että Suomen asema idän ja lännen välimaastossa, nousun ja laskun rajalla, oli mielenkiintoinen. Rautavaaran mielestä murskatun läntisen Euroopan arvotyhjiöön tulisi väistämättä uusia vaikutteita idästä, ja ne virtaisivat myös Suomen ylitse. Vaikka suomalaiset tulisivat kokemaan monia uusia ja outojakin asioita, se ei välttämättä merkinnyt onnettomuutta. Tällaisen uskon esimerkkinä Rautavaara piti sodan jälkeen alkanutta syntyvyyden lisääntymistä Suomessa. Rautavaaran mukaan suurentunut syntyvyys saattoi kuvastaa optimismia tai tervettä itsesäilytysvaistoa.¹¹⁰

Suomen tilanne sekä sisäisesti että kansainvälisesti näyttäytyi vuoden 1945–1946 joululehdissä epäselvänä. Huolta aiheuttivat suurvaltojen väliset jännitteet ja Suomen asema maailman myllerryksessä. Yksimielisyyttä peräänkuulutettiin joululehtien palstoilla sekä Suomen nostamiseksi sodanjälkeisestä kurjuuden tilasta, että myös kansainvälisen rauhan ja yhteistyön edistämiseksi.

¹⁰⁹ Rautavaara 1945, 18–19.

¹¹⁰ Rautavaara 1945, 18–19.

Kansanryhmien välinen vihanpito välittyi lehdissä asiana, jonka tulisi jo riittää, ja vastakkainasettelun sijaan tulisi rakentaa yhteistä tulevaisuutta. Voisi ajatella, että Neuvostoliiton vahva asema Suomessa 1945–1946 olisi yksi syy sille, miksi yhteistyötä ja kansanryhmien välisten ristiriitojen liennyttämistä pidettiin tärkeänä.

3.3. Vastuu evakoista jatkuu

Suomen NNKY-liiton lasten joululehdessä *Joulukuusi* Anni Siimes kirjoitti vuoden 1945 numeron ensimmäisessä kirjoituksessa ”Minä ilmoitan teille suuren ilon” jouluevankeliumin tapahtumista. Siimes kuitenkin pohjusti kertomusta lapsia puhutellen, mainiten, että tämä joulukuusi tulisi olemaan aineellisesti kenties köyhempi kuin jotkin aikaisemmat. Joulutoiveiden toteuttaminen oli entistä vaikeampaa ”puuttuvien pisteiden ja kauppojen tyhjien hyllyjen tähden”, mutta Siimes toivoi, etteivät lapset antaisi tämän häiritä. Siimes muistutti lapsia siitä, että monet siirtolaislapset viettäisivät nyt ensimmäistä kertaa joulua uudessa paikassa ja ikävöisivät vanhaan kotiinsa. Siimes myös kehotti muistamaan, että monien suomalaislasten läheinen oli nyt sankarihaudassa. *Kristityn joulu* -lehdessä Paavo Leppäsaajo mainitsi kirjoituksessaan ”Joulun sanoma” ajan olevan ”kärsimystäyteinen, ankara ja valoton”. Monet olivat Leppäsaajon mukaan nyt kodittomia tai asuvan yhteismajoituspaikoissa.¹¹¹

Vuoden 1945 *Joulutähdessä* oli tarina ”Isäntä Matikkakin murtuu”, jonka oli kirjoittanut Erkki W. Mohell. Tarina kertoi suurikokoisesta maatilan isännästä Hannes Matikasta, joka herätti naapurustossa pelkoa ja kunnioitusta. Matikka kohteli tilansa alaisia tylysti, eivätkä hänen poikansakaan seurustelleet köyhempiensä kanssa. Sodan tultua Matikka menetti ensin yhden ja sitten toisenkin poikansa. Nuoremman pojan kaatuminen rintamalla pehmitti vanhan isännän sydämen. Vaikka aiemmin Matikka oli kieltänyt Karjalan evakkoja majoittumaan maillaan tai vuokraamaan häneltä maita, muuttui Matikan suhtautuminen sodan jälkeen, ja Kuolemanjärveltä saapunut evakko sai lopulta kuulla Matikalta iloisen uutisen: Matikka luovuttaisi maita enemmän kuin oli vaadittu, kokonaisen 20 hehtaarin alueen. Matikka tarjosi lisäksi talliaan ja navettaansa evakon käyttöön, samoin torppaa, jonka Matikka lupasi rakennuttaa

¹¹¹ Siimes 1945 a, 2–3; Leppäsaajo 1945, 5.

suuremmaksi. Sodassa koetut uhraukset siis avasivat Matikan sydämen toisten ihmisten hädälle.¹¹²

Kirkkoherra Toivo Rapeli kirjoitti *Kotimaan Jouluun* 1945 otsikolla "Siirtolaisen mietteitä". Rapelin mukaan jokaisen siirtolaisen mieli herkistyi joulun aikaan muistellessa vanhaa kotiseutuaan. Rapeli kertoi, että Karjalan evakoilta oli kyselty, miksi he välirauhan aikana olivat palanneet kotiseuduilleen. Materiaalisten syiden takia, kuten elintarvikehuollon, lisäksi paluuseen oli vaikuttanut se, että Karjalassa oli ollut kaikki, mikä omaan elämänpäiiriin oli aiemmin kuulunut. Sydän oli käskenyt palata, ja Karjalassa oli taas hyvä olla. Kaiken hävityksen ja tykkien jylinän keskelläkin oli voimaa tehdä työtä ja rakentaa. Jumalan tahto oli kuitenkin lopulta se, että taas piti lähteä evakkoon. Uusi siirtolaisuus tuntui kuitenkin raskaalta. "Menetykset, järkytykset ja erilaiset kauhunkuvat pakkautuivat sydämeen." Evakkopaikkakunnan muut asukkaat saattoivat vetäytyä ja tuntua välinpitämättömiltä. Siirtolaisista leviteltiin erilaisia juoruja. Rapelin mukaan siirtolaisia ei ymmärretty, ja kylmyys ja rakkaudettomuus tuntuivat pahalta. Rapelin mielestä "kodittomuuden kirot" vaikuttivat nuoriin kaikkein rankimmin. Käytös oli muuttunut varmaksi ja vapaaksi, ajanvietteinä olivat nyt tanssit ja elokuvat kirkossakäynnin sijaan. Rapeli rukoili Jumalaa auttamaan nuorisoa, jolla ei ollut kodin antamaa tukea. Rapeli rukoili evakoiden saavan uuden kodin, sillä "ilman omia koteja Karjalan kansa ei jaksa". Rapeli rukoili myös puutteenalaisille leipää ja maattomille maata sekä sydämiin joulurauhaa.¹¹³

Kristityn Joulussa 1946 oli Veikko Kerolan kirjoitus "Kairalan väen evakkotiellä". Tässä tarinassa perhe päätyi evakkomatkan päätteeksi Ruotsiin. Perheeltä oli kuollut sodassa jo kaksi poikaa, kaksi oli "siellä jossain", perheen vaari oli sairas. Evakkomatalle lähdettäessä perhe mietti, mitä Jumala tarkoitti kaikella tällä. Muita evakkoja perhe kohtasi matkalla satamäärin. Perhe kohtasi matkalla sekä iloja että suruja: kaksi perheen sotilasta tulivat elävinä vastaan, toisaalta taas perheen vaari kuoli ja pantiin multiin Ruotsissa. Evakkomatalla perheellä oli aiempaa enemmän aikaa keskittyä hengellisiin asioihin, erityisesti kun Suomesta tuli pappeja ja maallikoita pitämään seuroja. Lopulta Kairalan

¹¹² Mohell 1945, 20–21.

¹¹³ Rapeli 1945, 10–11.

perhe pääsi palaamaan kotiseudulleen takaisin Ruotsista, hävitettyjen alueiden läpi.¹¹⁴

Evakkojen kärsimä puute kuvastui vuoden 1946 *Lasten Joulukirkossa*, Nimimerkki E. K:n tarinassa ”Ruskeat kengät”. Tarinassa kerrotaan kahdesta koulutyöstä, joista toinen on juuri kotiutunut Ruotsista, toinen taas oli evakuoitu luovutetulta alueelta. Annukka-niminen evakkotyttö oli saanut opettajaltaan silkkikankaan. Kankaasta ommeltaisiin leninki, jotta Annukka voisi osallistua koulun joulujuhlan kuvaelmaan. Mutta koska Annukalla oli kenkinä vain kuluneet lapikkaat, ei niillä voinut osallistua kuvaelmaan. Surullinen Annukka saikin yllättäen ruotsista tulleen Ritvan äidiltä Ritvalta ylimääräisiksi jääneet, uudet kengät, ja molemmat tytöt pääsivät lopulta joulukuvaelmaan.¹¹⁵

Elias Sarkia kirjoitti *Talvikukkiin* 1946 tarinan ”Siitä tuli käänteentekevä juhla”. Sarkian kirjoitus kertoi menestyneestä maatilän isännästä, joka varallisuuden lisääntyessä oli tullut ahneeksi ja kylmäksi toisten hädälle. Maatilalle asutettiin sodan jälkeen siirtolaisia, ja isäntään teki vaikutuksen kaikkensa menettäneiden evakkojen usko Jumalaan. Tämä johti isännän kääntymykseen, ja kirjoituksen lopussa talon väki yhdessä evakkojen kanssa jo veisasi kiitosvirttä käytyään yhdessä joulukirkossa.¹¹⁶

Suomen valtio alkoi pian Moskovan rauhansopimuksen syntymisen jälkeen syyskuussa 1944 valmistella maanhankintalakia luovutetuilta alueilta siirretyille evakoille. Laki hyväksyttiin eduskunnassa huhtikuussa 1945. Luovutetuilta alueilta tuleville siirtolaisille päätettiin uudet sijoituspaikat vuoden 1945 kesällä. Satojentuhansien siirtolaisten asuttaminen oli iso urakka, eikä onnistunut poliittisesti kitkatta, ja sen vaikutukset olivat moninaiset. Suomi säilyi pidempään maatalousvaltaisena maana, etenkin, kun sodan aikana oli nähty laajamittaisen elintarviketuonnin epävarmuustekijät. Suomen yhteenlaskettu peltopinta-ala kasvoi, kun uusia peltoja raivattiin.¹¹⁷ Hannes Sihvon mielestä karjalaisten historiassa voi nähdä heimoeepoksen aineksia. Vuosien mittaan evakoista syntyi merkittävä määrä tarinoita ja kirjallisuutta. Evakkojen tarinaa on raamatullisesti nimitetty korpivaellukseksi.¹¹⁸ Myös tutkimissani joululehdissä karjalaisten kohtaloita käsiteltiin suorastaan raamatullisella dramatiikalla. Evakkotarinoihin

¹¹⁴ Kerola 1946, 13–14.

¹¹⁵ Lasten Joulukirkko 1946, 7, E. K.: Ruskeat kengät.

¹¹⁶ Sarkia 1946, 9–10.

¹¹⁷ Meinander 2012, 272–275.

¹¹⁸ Sihvo 1995, 13–14.

saattoi liittyä moraalinen opetus. Esimerkiksi useaan kertaan toistuva tarina oli sellainen, jossa alueen kantaväestön asukas suhtautui evakkoihin vihamielisesti tai ainakin epäluuloisesti. Uskonnollinen kääntymys sai kuitenkin aikaan myötätuntoisen heräämisen lähelle muuttaneen evakon kovaan kohtaloon. Evakot saatiin joululehdissä esitellä myös muita uskonnollisesti aktiivisempina ihmisinä, jotka kotinsa hävityksen ja pakkosiirron aikana eivät menettäneet toivoaan, sillä he luottivat Jumalaan. Evakot saattoivat myös herätellä sijoituspaikkakunnillaan alueen alkuperäisiäkin asukkaita hartauselämän piiriin.

Tarja Ranisen mukaan luterilaisten evakkojen sopeutuminen sujui ortodokseja helpommin. Evankelisluterilaiset evakot saattoivat osallistua innokkaasti uuden seurakuntansa toimintaan. Heihin ei myöskään kohdistunut samanlaisia yhdenmukaistumispaineita kuin ortodokseihin. Siirtolaisia oli mukana myös herätysliikkeiden toiminnassa. Sodanjälkeisessä evankelisen liikkeen kasvussa oli mukana siirtokarjalaisten panosta.¹¹⁹

3.4. Yksilöiden kokemuksia sodasta ja sen seurauksista

Nimimerkki Merimies X kirjoitti vuoden 1945 *Joulu Ulapoilla ja Kotona* -lehteen kertomuksen "Joululahja" sotavammassairaalan potilaasta Osmo Väliniemestä, joka oli vanha merimies, mutta nyt hän oli sairaalassa kädettyä ja liikuntakyvyttömänä. Osmo muisti monet joulut, jotka hän oli viettänyt merillä, mutta myös viime vuosien joulut, jotka olivat kuluneet juoksuhaidoissa, ja jotka olivat johtaneet hänen vammautumiseensa. Nyt sairaalassa oli joulujuhla, ja mukana oli myös pastori. Osmo ripittäytyi pastorille ja kertoi nuoruuden muistostaan, jossa toinen pastori oli kehottanut tätä Jumalan tahdon mukaiseen elämään. Merimiesten seura ja kiusaukset satamissa olivat kuitenkin vieneet voiton Osmon elämässä, tielle huonona Jumalan palvelijana. Osmo halusi nyt tehdä parannuksen, ja koki saaneensa näin suuren joululahjan. Pastori lupasi tulla useasti Osmaa tervehtimään.¹²⁰

Kenraali K. Wilkaman kirjoituksessa ”Sattuma vaiko Jumalan johto” *Kirkkokansan Joulussa* 1945 kerrottiin Wilkaman omasta tiestä sotilasuralle. Sota ja Jumalan osuus siihen mainittiin kirjoituksessa, mutta rauhasta ei puhuttu sen enempää. *Kristityn Joulun* vuoden 1946 numerossa taas oli Kaino Pentikäisen kirjoitus ”Kuin tähdenlento”, jossa nuori mies kuoli sankarivainajana, mutta oli

¹¹⁹ Raninen 1995, 319.

¹²⁰ Joulu Ulapoilla ja Kotona 1945, 11–12, Merimies X: Joululahja.

kuitenkin ehtinyt tehdä elämässään kääntymyksen Kristusta kohti jonkin aikaa ennen menehtymistään. Näissä molemmissa kirjoituksissa käsiteltiin yksilön kohtaloa ja oman tahdon suhdetta siihen.¹²¹

Anni Siimes kirjoitti vuoden 1945 *Joulukuusi*-lehteen kertomuksen ”Raitiovaunussa”, jossa esiintyi pieni, sotaorvoksi jäänyt poika ja tämän mummo. Pojan sodassa kuollut isä oli ollut raitiovaunukuljettaja, ja mummonsa kanssa matkustanut poika halusi nytkin kuljettajan paikalle ”ohjaamaan” raitiovaunua, kuten hän oli isänsä kanssa tehnyt. Raitiovaunukuljettaja antoi Reino-pojan olla mukana ohjaamossa, ja Reino mietti mielessään, että aikuisena hän ajaa yksin raitiovaunua, ja silloin palkasta riittäisi myös äidin ja mummon tarpeiksi. Siimes kuvasi tarinassa Reinon äidin työpäiviä pitkiksi, jotta tämä pystyi elättämään myös Reinon.¹²²

Lauri Pohjanpää kirjoitti tarinan ”Totuus, joka kestää” *Kirkkokansan Jouluun* 1945. Se kertoi nuoresta yliopistossa opiskelevasta naisesta, joka Helsingin ilmapommitusten aikaan jäi pimeään raitiovaunuun vain muutaman muun ihmisen kanssa. Pelko valtasi naisen, ja hän alkoi miettiä, joko nyt hänen elämänsä päättyy. Sitten hän kiinnitti huomionsa takanaan istuvien mummojen rauhalliseen ja seesteiseen puheeseen, jonka aiheena oli rukoilu. Nainen vertasi omaa ”totuuttaan” mummojen totuuteen, jonka hän totesi vanhoilla naisilla olevan kestävä ja ikuinen. Ilmahälytyksen päättyessä nainen lähti raitiovaunusta tähden johdattamana, ja totesi mummojen edustavan ”edellisten polvien Suomea”, joka kuitenkin aina seisoo kalliolla ja kestää. Lauri Pohjanpää jatkoi saman teeman käsittelyä *Kirkkokansan Joulussa* 1946 kirjoituksella ”Ihme”. Tarina kertoi Markkulan perheestä, jota kohtasi suuri tragedia sodan aikana. Virkamiesperheen koti Helsingissä pommitettiin rikki, tämän jälkeen toinen perheen pojista katosi rintamalle ja toinen kaatui. Perheen isän sydän petti ja hän kuoli. Perheen tyttären Helenan sulhanen, Aulis, sai kranaatinsirpaleita kasvoillensa, ja kasvot menivät muodottomaksi ja näkö lähti. Aulista ahdisti näkökyvyn menettäminen, vaikka sen lopullisuus ei olutkaan varmaa. Aulis ei kestänyt kuulla morsiamelta kommentteja näön palautumisesta tai tulevasta väitöskirjansa viimeistelystä. Hermoraunio Aulis ajoi Helenan kerran sairausvuoteen ääreltä pois, eikä tämä sen jälkeen vähään aikaan tullutkaan sulhasensa vuoteen ääreen, vaan kyseli miehen kuulumiset sairaalan aulasta. Kun Helena kerran tuli takaisin, Aulis oli nöyrä ja

¹²¹ Wilkama 1945, 23–27; Pentikäinen 1946, 10–11.

¹²² Siimes 1945 b, 4–6.

kiitollinen. Sitten Auliksen silmät leikattiin, eikä näkö heti palannut. Hän vaipui epätoivoon ja aikoi purkaa kihlauksen Helenaan. Helena ei ollut kuitenkaan valmis päästämään irti miehestään, vaan päätti rakastaa tämän terveeksi. Lopulta Aulis kuitenkin sai kuin saikin näkönsä takaisin, ja suuteli vuoteellaan Helenan kättä.¹²³

Joululehdissä oli vuodesta 1945 lähtien useita kirjoituksia, jotka käsittelivät kevättalven 1944 ilmapommituksia Helsingissä. Neuvostoliitto suoritti helmikuussa 1944 kolme suurta ilmapommitusta, jotka Suomen ilmatorjunta onnistui kuitenkin torjumaan melko hyvin. Kuolleiden määrä, samoin kuin rakennusten tuhot, jäivät kohtalaisen pieniksi. Stalin keskeytti ilmapommitukset maaliskuun alussa taivutellakseen suomalaiset rauhansopimukseen. Pommitukset johtivat suureen muisteluiden ja tarinoiden määrään muuallakin kuin joululehdissä.¹²⁴

Nimimerkki E. O. kirjoitti *Talvikukkiin* 1945 runon "Päivänsäde sankarihaudoilla". 13-säkeistöisessä runossa kaatuneen sankarivainajan leski suri ristin juurella. Pienet lapset olivat jääneet ilman isää, ja tuntui kuin Jumalakin olisi hylännyt. Armonauringon säde kuitenkin paistoi leskelle, ja hän rukoili lapsilleen siunausta. Vaikka läheisten sodassa kaatumista ja siihen liittyvää surua käsiteltiin useammassakin joululehdessä, oli E. O:n tarina erityisen tunteellinen.¹²⁵

Suomen luterilaisen evankeliumiyhdistyksen lasten joululehdessä *Joululyhteessä* julkaistiin vuoden 1945 numerossa Artturi Karénin kirjoitus ”Hopearisti”. Kirjoituksessa kerrottiin pienistä hopearisteistä, joita evankeliumiyhdistyksen lähetit olivat tuoneet japanilaisille papeille 1920-luvulla. Eräs japanilainen pikkupoika oli myöhemmin kääntynyt kristityksi nähtyään opettajallaan samanlaisen pienen hopearistin. Kirjoitus kääntyi kuitenkin toisen maailmansodan teemoihin, kun Karén kertoi, että kellonperissä käytettyjen ristien kantaminen loppui sodan aikana. ”Ne oli luovutettava sodan jumalille tai sitten pantava piiloon, ettei osattu niiden olemassaoloa aavistaa.” Karénin mukaan muutkin ristit pyrittiin hävittämään, sillä epäuskoiset ihmiset niin kristittyjen kuin pakanakansojenkin keskuudessa pitivät ristiä suorastaan loukkauksena. Myös Japanin kirkoista poistettiin ristejä, ja mainitsipa kirjoittaja esimerkin, jossa ”koko kirkkorakennus joutui lopulta joksikin sotatehtaaksi.” Karén päätti kirjoituksensa

¹²³ Pohjanpää 1945, 17–21; 1946 a, 13–19.

¹²⁴ Meinander 2009, 45–70.

¹²⁵ Talvikukkiä 1945, 13 E. O.: Päivänsäde sankarihaudoilla.

vetoomukseen, ettei saarna kristuksesta saisi lakata, eikä lukijakaan saisi hävetä ”koroittaa ristinlippua sekä sanoin että töin.” Karén kirjoitti toiseenkin evankelisen herätysliikkeen joululehteen, aikuisille suunnattuun *Talvikukkiin* vuonna 1945 Japanin viime vuosien joulunvietosta, jota sotatoimet, joulun sekulaari viettäminen ja ja nationalismi olivat häirinneet.¹²⁶

Vuoden 1946 *Joulu Ulapoilla ja Kotona* -lehdessä oli Daniel Oräddin kirjoitus ”Joulukirje meripojilleni”. Kirjoituksensa alussa ilmaisi toivovansa, että kirjoitus tavoittaisi mahdollisimman monta merimiestä eri puolilta maailmaa. Orädd kertoi olevansa tietoinen siitä, että monet lukijat olivat vielä vangittuina Euroopan tai Aasian maissa. Oräddin mukaan myös kymmenet suomalaiset odottelivat nyt kotimatkaa Kiinan satamissa. Orädd osoitti kirjeensä myös niille sadoille, jotka olivat sairaaloissa maailman eri kolkilla. Orädd sanoi heidän olevan kuitenkin onnekkaampia kuin ne, jotka sairaana ja uupuneinaan eivät olleet vielä päässeet sairaalaan. Orädd osoitti joulutervehdyksensä myös niille, jotka jo vapaina matkasivat ulkomaisten tai suomalaisten laivojen kyydissä. Tervehdyksensä loppuosassa Orädd toi lukijoille joulutunnelmaa kertomalla, miten hän kirkkoherrana oli viettänyt joulujumalanpalveluksia kotiseurakunnassaan.¹²⁷

Suomalaisia merimiehiä oli joutunut internointileireille jo aiemmissa sodissa, kuten Krimin sodassa ja ensimmäisessä maailmansodassa. Toisen maailmansodan aikana suomalaisia merimiehiä joutui sekä saksalaisten että liittoutuneiden vangiksi. Oräddin kirjoituksen aikaan Saksa oli jo hävinnyt sodan ja oletettavasti merimiehet siis olivat liittoutuneiden vankina. Sven-Erik Nylund listasi artikkelissaan eri internointileirejä, joilla suomalaisia oli. Näitä sijaitsi esimerkiksi Man-saarella ja Australiassa.¹²⁸ Pitkän poliittisen keskustelun jälkeen sadoille suomalaisille merimiehille maksettiin Suomen valtion toimesta korvauksia internoinnista vuonna 1957.¹²⁹

Irja Kilpeläinen kirjoitti *Kotimaan Jouluun* 1946 kahden sivun artikkelin ”Jumalan vanki ihmisten vankina” norjalaisesta teologian professorista Ole Hallesbystä ja tämän vaiheista natsi-Saksan miehittämässä sodanaikaisessa Norjassa. Kilpeläisen mukaan Hallesby oli laatinut vakuuttavan, suomeksikin julkaistun kirjasen ”Kristitty koti”. Kilpeläinen kertoi Hallesbyn vaimon olleen

¹²⁶ Karén 1945 a, 7; 1945 b, 15.

¹²⁷ Orädd 1946, 9–10.

¹²⁸ Nylund 2008, 430–450.

¹²⁹ Soukola 2010, 362–369.

kodin vaalija, joka kuitenkin otti osaa myös miehensä työhön ja joka nautti kristillisissä piireissä suurta arvostusta. Kilpeläinen kuvasi sitten Hallesbyn perheen huvilaa Oslon esikaupungissa, josta nyt oli jo osa aikuisista lapsista muuttanut pois. Tämän jälkeen Kilpeläinen kuvaili saksalaismiehityksen vaikutuksia: ensin miehittäjät olivat tehneet tarkastuksia Hallesbyn huvilalla, mutta vuonna 1942 koti jouduttiin luovuttamaan saksalaisille, ja kaikki kodin tavaratkin piti luetteloida. Seuraavaksi Kilpeläinen kertoi 1943 tammikuussa ”kaikissa kirkoissa” luetusta Hallesbyn ja Hopen julistuksesta, jolla vanhempia kehoitettiin estämään lastensa joutuminen natsikasvatuksen kohteeksi. Kilpeläinen kertoi sitten, että julistuksen antaneet miehet kertoivat Norjaa silloin hallinneelle Vidkun Quislingille erinäisistä miehityksen aikana tapahtuneista laittomuuksista, mikä johti Hallesbyn ja Hopen vangitsemiseen. Kilpeläinen kirjoitti ”quislingin” tahallaan pienellä alkukirjaimella ja totesi, että niin tulee kirjoittaa. Tästä vankeudesta alkoi Kilpeläisen mukaan Hallesbyn perheen elämässä raskas ajanjakso. Perheenjäsenet pelkäsivät, että Hallesby ja Hope joutuvat Saksaan, mutta lopulta Hallesby pysyikin Oslon lähettyvillä sijaitsevalla vankileirillä. Omaiset pääsivät häntä katsomaan, ja Hallesby myös kirjoitti kirjeitä perheenjäsenilleen. Hallesbyn olemuksessa näkyi omaisten mukaan vankeusaikanakin varmuus ja valoisuus, vaikka olot vankileirillä olivat niin huonot, että monia kuoli. Hallesby kiitti Jumalaa sisäisestä rauhastaan. Kun sotaonni myöhemmin kääntyi saksalaisten tappioksi, Hallesbyn perhe sai lopulta huvilansa takaisin, ja myös Ole Hallesby pääsi vankilasta vuoden 1945 toukokuussa. Hallesbyn selviämistä vankilassa saattoi pitää ihmeenä, sillä leirillä kärsittiin nälästä, kylmyydestä ja vieläpä mm. saksalaisten järjestämistä yöllisistä hälytyksistä, jotka olivat ”hermosotaa”. Työtä Hallesbyllä oli leirillä paljon, sillä hän toimi sen sielunhoitajana, ja vangit kävivät usein hänen luonaan saamassa lohdutusta. Kilpeläisen mukaan miehittäjät saattoivat pitää Hallesbytä leirin vaarallisimpana miehenä. Kilpeläinen käänsi vankiasetelman toisen päin: Hallesby olikin todellisuudessa ”Jumalan vanki”, jolla oli mahdollisuus tehdä suurta palvelusta ihmisieluille. Kilpeläinen kertoi lopuksi Hallesbyn huvilasta, että siellä kävijää hämmästytti se, miten menetysten jäljet nyt näyttävät kadonneen sieltä. Perheen ystävät ovat saaneet paljon aikaan esimerkiksi kadonneiden tavatoiden löytämiseksi. Kilpeläisen mukaan usko, kiitollisuus ja onni huokuivat rakennuksesta. Kävijä koki vahvistuvansa siellä, kun kuuli

kerrottavan kodin vaiheista. Tällaisten tapahtumien kautta saa oppitunnin Jumalasta, joka kaikkivaltiaana kyllä kuuntelee ihmisten rukouksia.¹³⁰

Suomen kirkko oli jatkosodan aikana ollut ystävällisissä väleissä natsi-Saksan kirkon kanssa. Kuitenkin Norjan kirkkotaistelu herätti jo vuonna 1942 epäluuloja suomalaisissa kirkonmiehissä siitä, suojelisiko natsiaate kristinuskoa. Myöhemmin Saksan huononeva menestys ja toisaalta taas kommunistisen Neuvostoliiton tiukentuva ote jatkosodassa aiheuttivat Suomen kirkossa päänvaivaa siitä, tulisiko erillisrauhaan suostua. Lopulta Suomen hakeutuessa rauhaan Neuvostoliiton kanssa suhteet Saksan kirkkoon purettiin.¹³¹ Sodanjälkeisessä poliittisessä tilanteessa Irja Kilpeläisellä oli otollinen tilanne kirjoittaa natsihallinnon kirkonvastaisesta toiminnasta Norjassa.

¹³⁰ Kilpeläinen 1946, 8–9.

¹³¹ Ripatti 1989, 51–53.

4. Sota ja rauha puhuttavat vielä 1947 ja 1948 joululehdissä

4.1. Sisäiset ja ulkoiset uhat pysyvän rauhan vaarana

Ilkka Lehdon pro gradu -tutkielmassa vuodelta 1999 selvitettiin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon avautumista vuonna 1948. Lehdon mukaan asevelipappien kansankirkollinen ajattelu vaikutti voimakkaasti kirkolliseen elämään sodanjälkeisinä vuosina. Kansanedustajina toimineiden pappien oikeistosuuntaus murtui ja papisto siirtyi kohti poliittista keskustaa. Vaikka sodanjälkeisissä poliitikoissa oli sosiaalidemokraattisia pappeja, kirkko piti yhä kiinni kommunisminvastaisuudestaan. Niinpä kirkollisessa lehdistössä saatettiin kertoa kommunismin huonoista vaikutuksista maailman kirkkoihin. Kansankirkollisen suuntauksen mukaisesti entiset asevelipapit osallistuivat kirkon uuden työmuodon, avioliittoneuvonnan lanseeraamiseen. Samalla papisto kuitenkin piti kiinni perinteisestä seksuaali- ja avioliittoetiikastaan. Kirkko avarui myös kansainvälisten suhteiden ja ekumenian osalta. Lisääntyneet ulkomaankontaktit ehkäisivät kirkon eristymistä läntisestä kristikunnasta aikana, jolloin Suomen asema suurvaltojen etupiirijattelussa ei ollut selvä. Kaiken kaikkiaan Lehto näki kirkon muuttuneen aiempaa palvelevammaksi Sodan jälkeisenä aikana.¹³²

Vuosien 1947–1948 joululehdissä väheni edelleen sotaa ja rauhaa koskevien kirjoitusten määrä. Vuonna 1947 kirjoituksia löytyi lehdestä 14 kappaletta ja vuonna 1948 16 kappaletta. Määrä väheni, mutta ei enää dramaattisesti edellisen vuoden 1946 kappalemäärästä 1918. Vaikka Suomi kulki jouluna 1948 jo kohti rauhallisempia ja vakiintuneempia oloja, oli joululehdistä vaikea löytää uudenlaista puhetta rauhasta, ja rauhattomuus sekä levottomat ajat selvästi kuvastuivat vielä vuosien 1947 ja 1948 joululehdissä. Tässä yhteydessä voi todeta, että julkaisuista *Joulujuhla* ja *Seimen luokse* ei löytynyt vuosina 1944–1948 ainuttakaan sotaa ja rauhaa käsittelevää kirjoitusta. Kaikista muista tutkimistani lehdistä löytyi 1944–1948 vähintään yksi kirjoitus.

Jaakko Ranta kirjoitti vuoden 1947 *Herättäjän Talvikynttilöihin* otsikolla “Maassa rauha...” Hänen mukaansa ihmiset kuuluivat nyt joulu-evankeliumin kohdassa “Kunnia olkoon Jumalalle korkeudessa ja maassa rauha, ihmisillä hyvä tahto” “vain valhetta”. Rannan mukaan suuri rauhattomuus oli vallannut

¹³² Lehto 1999, 116–119.

ihmiselämän. Vahvemmat hallitsivat heikompiin, ja valtakuntien väliset kireät suhteet antoivat viitteitä siitä, että entistäkin hirvittävämpi verilöyly saattaisi alkaa minä hetkenä hyvänsä. Rannan mukaan Jumala kuitenkin johdattaisi kansansa rauhan ja ilon luo, tuskan ja verenkin läpi.¹³³ Rannan kuvaama rauhattomuus Suomessa oli sisä- ja ulkopoliittisesti vielä 1947 tosiasia. Helmikuussa 1947 allekirjoitettiin Pariisin rauhansopimus, joka periaatteessa takasi Suomen itsenäisyyden. Tämän jälkeisenä syksynä valvontakomissio poistui Suomesta. Rauhattomuuden tunnetta aiheuttivat kuitenkin esimerkiksi kommunistien lakot. Vasta kesän 1948 eduskuntavaalit ja kommunistien kannatuksen lasku lievensivät jännitystä.¹³⁴

Joulutähti-lehdessä vuonna 1947 Oli K. A. Kalliolahden kirjoitus ”Etsikää ensin Jumalan Valtakuntaa”. Kalliolahden mukaan Suomen Kristillisen Työväen Liitto olikin ottanut otsikossa kuvatun Kristuksen kehotuksen erääksi keskeiseksi tunnustukseksi. Kalliolahti kehotti lukijoita aktiiviseen elämään Jumalan valtakunnan rakentamiseksi. Kalliolahden näkemyksen mukaan ei olisi ”kymmeniä keskenään riiteleviä puolueita” tai valtakuntien rajoja, mikäli ihmiset toteuttaisivat tätä Jeesuksen kehotusta. Rajavalvontaa ei tarvittaisi, eikä liioin ”murha-aseitten käyttöä” vuodesta toiseen harjoittelevia sotilaita, vaan kaikki ihmiset voisivat tehdä ”hyödyllistä työtä”, mikäli Jeesuksen sanoja toteltaisiin. Ihmisryhmien sorto ja jakaminen päättyisivät, mikäli ihmiset päättäväisesti etsisivät Jumalan valtakuntaa. Kalliolahden mukaan ihmiskunnan kaukaisuus Kristus-valosta teki mielen surulliseksi. Kirjoituksensa loppuosassa kirjoittaja kehotti aktiiviseen työhön Jumalan tahdon mukaisen yhteiselämän eteen. Kalliolahden kirjoituksessa välittyi kuva ihannemaailmasta, josta sota, valtakuntien rajat ja ihmisten keskinäiset jakolinjat häviäisivät, mikäli yhdessä etsittäisiin Jumalan valtakuntaa. Kirjoituksen tyyli oli joululehdelle harvinaisen utopistinen.¹³⁵

1947 *Kodin Joululehdessä* Yrjö Karilas kirjoitti otsikolla ”Kohotetut kädet”. Karilas kuvasi Suomen kansan tilaa siten, että sitä uhkasivat hyökyaallot. Vaikka monet ihmiset ajattelivat, että Suomessa oli asiat niin kuin piti, ja asiat olivat kehittymässä parempaan päin, yhä suurempaa turvallisuutta ja rauhaa kohti. Karilaan mielestä kaikkien suomalaisten tuli kuitenkin huolehtia kansansa

¹³³ Ranta 1947, 13–14.

¹³⁴ Holmila & Mikkonen 2015, 191–193.

¹³⁵ Kalliolahti 1947, 6–6.

kohtalosta. Karilaan mukaan yhteiskuntaa uhkasivat sisäiset vaarat. Karilas katsoi, että kuitenkin entisiinäkin aikoina oli ollut isänmaanystäviä, jotka kohottivat käsivartensa apua kohti. Tällaista valvomista tarvittiin Karilaan mukaan nyt, kun Suomea uhkasivat jumalattomuus, rikollisuuden lisääntyminen, kotien särkyminen, alkoholijuomien aiheuttama turmelus ja keskinäinen eripura. Karilaan mielestä lohdullista oli kuitenkin se, että kansa ei voinut tuhoutua silloin, kun se turvasi Jumalaan.¹³⁶

Kotimaan Joulun vuoden 1947 lehden ensimmäinen kirjoitus oli Toivo Rapelin ”Joulumietteitä”. Siinä Rapeli kävi läpi jouluevankeliumia ja sen suhdetta erilaisiin ihmisten kohtaamiin ongelmiin ja vaikeaan yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Rapeli totesi, että mikäli korostetaan liiaksi iloa, kirkkautta, rauhaa ja valoa joulun sanomana, voi olla, että huolien keskellä elävät ihmiset eivät löytäisi yhteyttä joulun sanoman ja heidän oman elämänsä välillä. Rapelin mukaan jouluevankeliumiin liittyi kansallista levottomuutta. Keisari oli määrännyt kansat verolle, eivätkä ihmiset tienneet, merkitsikö väenlaskenta esimerkiksi tulossa olevaa sotaa. Rapeli näki tässä vertailukohdan kirjoituksensa ajankohtaan: Nykyinen kansojen levottomuus ja kansanryhmien asettuminen toisiaan vastaan sisälsi samanlaisia piirteitä kuin Jeesuksen lapsuuden lähi-idän poliittiset käänteet.

Rapeli totesi myös, että myös ihmisyyksilön ”sydämen tuskaa” löytyy myös jouluevankeliumissa. Joosef mietti raskaaksi tulleen kihlattunsa hylkäämistä, ja myös sodanjälkeisessä Suomessa aviopuolisoilla oli sisäisiä taakkoja, joista toinen puoliso ei ollut tietoinen. Pulaa oli luottamuksesta, eikä parisuhteen onni kukoistanut aina alkua pidemmälle. Monella oli nytkin ajatus hylätä kumppaninsa. Sydämen tuska oli tavallista myös 1940-luvulla sikäläkin, että kodeissa saattoi ulkoisesti olla kaikki hyvin, mutta synnin tuoma pirstaleisuus ja rauhattomuus aiheuttivat sen, että sydämessä oli joulun kirkkauden sijaan pimeys. Rapeli näki Kodittomuuden teeman yhdistävän Raamatun kuvausta ja nykyaikaa. Tilanahtauden vuoksi Maria ja Joosef joutuivat yöpymään vastasyntyneen pojan kanssa eläintallassa. Rapelin mukaan nytkin eli miljoonia ihmisiä iman kotia ympäri maailman. Kotimaassakin moni koki yhä tuskaa kaivatusta, menetetyistä kodista, erityisesti jouluna. Rapelin mukaan ihmisen ei tässä tarvinnut ajatella olevansa yksin, olihan Jeesus itsekin koditon. Evankeliumin ahdistusta kuvaavista kohdista huolimatta se Rapelin mukaan sisälsi kauttaaltaan kuitenkin rauhaa ja

¹³⁶ Karilas 1947, 6.

iloa. Raamattu haluaa juuri tuoda ihmisen tuskan ja ahdistuksen keskelle Jeesuksen, joka itse oli kokenut ihmiselämän tuskat.¹³⁷

Ester Ahokaisen kertomus ”Joululahjakerho” vuoden 1947 *Lasten Joulukirkossa* havainnollisti sosiaalista vastuuta ja antoi esimerkin siitä, miten lapset saattoivat tuoda jouluiloa niille, joilla oli vähemmän. Kertomuksen alussa koulutyötövertailivat marjanpoiminnalla saatuja tienestejään. Muiden auttamista ajatellut Mirja-tyttö sai mukaan ystävänsä Leenan suunnitelmaan, jossa he perustivat kerhon, jonka tehtävänä oli valmistaa joululahjoja sotaorvoille. Tarvikkeita lahjojen tekoon lapset hankkivat omista säästöistään sekä vanhemmiltaan. Mirja ja Leena saivat suuren määrän koululaisia mukaan kerhoonsa, ja saatuaan lahjat valmiiksi ne jaettiin sotaorvoille koulun joulujuhlassa. Lopuksi Leena kiitti Mirjaa siitä, että tämä oli auttanut Leenaa ymmärtämään, miten oli autuaampaa antaa kuin ottaa.¹³⁸ Suomessa oli toisen maailmansodan seurauksena tutkimanani ajanjaksona yli 50 000 sotaorpoa. Sotaorpojen kokemukset ja menetykset eivät Sari Näreen mukaan sodan jälkeen juuri päässet kuuluviin, sen paremmin kouluissa, orpojen kesken, eikä edes taiteilijoiden tai tutkijoiden töissä.¹³⁹ Joululehdissä kuitenkin sotaorvot näkyivät sodan jälkeen useamman kerran.

Piirisihteeri Otto Laitinen kirjoitti vuoden 1947 *Talvikukia*-lehteen dialogin muotoon puettuna nuoren avioparin jouluista. Ensimmäinen yhteinen joulu oli tuonut nuorille paljon hyvää uutta. Toisena jouluna avioparina taas he olivat saaneet pienen pojan. Kolmantena jouluna olikin jo murhetta, sillä perheenäiti joutui pidemmäksi aikaa sairaalaan. Neljäntenä jouluna perheen isä oli talvisodan rintamalla, eikä päässyt kotiin joulua viettämään. Viidentenä jouluna perhe oli joutunut evakkomatkalle ja koti oli jäänyt rajan taa. Kauhein oli kuitenkin vielä edessä, sillä perheen isä kaatui perheen kuudentena yhteisenä aatonaattona. Tämän äärimmäistä dramatiikkaa sisältäneen kirjoituksen sanomana oli, että joulu oli joka kerta uusi, eikä tulevan joulun kulusta ollut varmuutta. Kalle Väre kirjoitti seuraavan vuoden *Talvikukkiin* kolmisäkeistöisen runon "Kuule, kellot soi!" Runon alussa maailman kansoilla on epävarmuutta ja tuskaa, sillä todellisen rauhan tuominen ihmisten keskuuteen on vaikeaa. Väre kirjoitti että "Etupyteet

¹³⁷ Rapeli 1947, 4–5.

¹³⁸ Ahokainen 1947, 10–11.

¹³⁹ Näre 2010, 123–124.

ryntää toista vastaan. Kolmannessa säkeistössä kuitenkin kuvattiin jo kellojen ja enkelikuoron ilmoittamaa joulun ilosanomaa, joten loppu oli toiveikas.¹⁴⁰

Vuoden 1948 *Betlehemin tähdessä* piispa E. G. Gulin kirjoitti otsikolla ”Joulun todellisuus” ihmisarvosta. Gulinin mukaan Jumala oli tullut ihmiseksi, koska oli nähnyt kaikki ihmiset pelastamisen arvoisiksi. Tämä Jumalalta tullut rakkaus antoi äärettömän arvon kurjimmallekin ihmiselle. Gulin katsoi, että ihmisten tuli oppia elämään sopuisasti niin kodin, yhteiskunnan kuin kansainvälisen tasonkin elämässä. Kansainväliset pyrkimykset sopuun olivat Gulinin mielestä välttämättömiä, ”sillä muutoin atomipommi tuhoaa meidät kaikki sukupuuttoon”. Rakkauden tuli voittaa viha, ja Jumalan tahdon tuli antaa ohjata elämää. Piispa Gulin kirjoitti 1948 myös *Joulutähteen* kirjoituksen ”Jouluna 1948”. Gulin siteerasi Iso-Britannian pääministeriä Clement Attleeta, jonka mukaan ihmiskunnalla oli vaihtoehtoina vain itsemurha uusia aseita käyttäen tai elää soveltamalla Jeesuksen periaatteita. Näiden periaatteiden mukaan ihmisten tulisi laittaa toisten ihmisten rakastaminen ensi sijalle. Gulin katsoi, että Jeesus esimerkiksi ei tehnyt eroa naisen ja miehen välillä. Ihmiselämää häiritsivät Gulinin mielestä eniten se, että ihmisiä jaoteltiin erilaisiin luokkiin ja ihmisryhmien välille rakennettiin muureja. Gulin katsoi kirjoituksensa lopussa, että jokainen ihminen oli Jeesukselle saman arvoinen ja että hänen rakkautensa ylitti kaikki muurit. Joulua vietettäisiin Gulinin mielestä oikein, jos tahdottaisiin saada samaa Henkeä elämään kuin mitä Jeesuksella oli. Gulinin kirjoituksesta välittyi toisaalta huoli sotaista ja riitaisasta tulevaisuudesta, toisaalta taas ihanne yhteiskunnasta, jossa tasa-arvo ja lähimmäisenrakkaus tuovat rauhan. Kaiken kaikkiaan Gulinin kirjoitukset ilmensivät sekä huolta kansainvälisestä ja kansallisesta ihmisryhmien välisestä rauhattomuudesta kuin myös kehotusta pyrkiä Jeesuksen esimerkin mukaiseen työhön rauhan ja tasa-arvon saavuttamiseksi.¹⁴¹

Toivo Rajalinnan kirjoitus ”Joulu, suuren toivon juhla” vuoden 1948 *Joulutähdessä* käsitteli jouluevankeliumin sanomaa kansojen toivon näkökulmasta. Rajalinnan mukaan evankeliumin toivo ei niinkään ollut siinä, että kristityt pääsevät aikanaan taivaaseen, vaan toivo siitä, että Jumalan valtakunta tulee maan päälle. Tämä toivo kansoille ei Rajalinnan mukaan ollut oppi, toteutettava ohjelma tai järjestelmä. Toivo oli sen sijaan Jeesuksessa henkilönä.

¹⁴⁰ Laitinen 1947, 15–16; Väre 1948, 3.

¹⁴¹ Gulin 1948 a, 3; 1948 b, 3–4.

Rajalinnan mielestä Jeesuksessa niin yksilö, kirkko kuin kokonainen kansakin saisi helpotuksen. Elävään, evankeliumin mukaiseen kristillisyyteen sisältyisi niin paljon rakkautta, että esimerkiksi erillistä ”sosiaalista kristillisyyttä” ei tarvittaisi. Sellainen kristillisuus, joka taas ei uudistanut ihmisten sosiaalisia suhteita, ei Rajalinnan mukaan ollut aitoa. Tällaisen itsekkyyden estäisi ainoastaan Jeesuksen seuraaminen aidosti. Rajalinna katsoi, että ”Kansojen syvin tarve tällä hetkellä on sovinto ja rauha”. Kansojen ja yksilöiden rauha oli mahdollinen vain, mikäli lähdetäisiin Jeesuksen mukana ”vanhasta itsekkyyden järjestelmästä, joka tukee määrättyjen yhteiskuntaryhmien etua, mutta ei tunne kansan parasta, niiden, joita Jeesus kutsuu työtätekeviksi ja raskautetuiksi”. Rajalinna vetosi lukijoihin, että he antaisivat ”joulun koko totuuden valaista meitä”. Rajalinnan kirjoituksesta kävi ilmi, että hänen kristilliseen vakaumukseensa sisältyi ajatus yhteiskuntaluokat ylittävästä, uudistavasta sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta, joka takaisi rauhan sekä yksilöille että kansoille.¹⁴²

Aino Voipio kirjoitti vuoden 1948 *Kotimaan Jouluun* novellimaisen, noin sivun pituisen tekstin otsikolla ”Arkenakin juhlaa”. Kirjoitus kertoi perheenäiti Maijan, hänen miehensä Laurin ja heidän lastensa arkisesta elämästä. Tarinan alussa Maija oli läheisellä koululla seuraamassa sankarivainajien muistotaulun paljastamista. Rehtori kertoi, että taistelua tulee jatkaa ”rauhan aseilla”, korkeimpien arvojen puolesta. Kirjoituksessa verrattiin Maijan raskasta arkea sotaan. Kotitöiden raskauden täyttämä arki metelöivän lapsilauman keskellä ei ollut helppoa, ja lasten keskinäiset riidatkin kuvastivat samanlaisia vahvemman oikeuteen ja elintilaan liittyviä vaatimuksia, joita maailman sotatantereilla oli nähty. Koululta kotiin palattuaan Maija kuitenkin huomasi kodissa vallitsevan rauhan, sillä Lauri oli keksinyt lapsille junaleikin, joka piti heidät tyytyväisinä. Maijakin pyysi päästä junaleikkiin mukaan, ja Lauri tokaisi mielikuvituksen mahdollistavan juhlan keskelle arkeakin. Tämän jälkeen Lauri lähti työhön. Kun Maija sitten palasi kotiaskareiden pariin, hän näki ne uudessa valossa. Arki saattoi olla taistelua, jopa taistelua isänmaan puolesta, sillä isänmaan onni riippui hyvästä kodinhoidosta, samoin kuin taistelua uskonnon ja iankaikkisen elämän puolesta. Tällainen taistelu saattoi kuitenkin juuri tuoda juhlan arjen keskelle. Kun puoliset illalla keskustelivat, Maija kertoi Laurille, että hänen kutsumuksensa perheenäitinä oli vasta nyt kirkastunut. Kotia hoitaessa oli mahdollista taistella

¹⁴² Rajalinna 1948, 13–14.

kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta. Tästä sai kiittää Jumalaa iltarukouksessa. Lauri taas kertoi ymmärtäneensä puolisoaan silloinkin, kun elämä oli ollut ”vain arkea”. Hän totesi, että vaikka Maija oli nuori ja terve, taistelu on taistelua, ja taisteluun kotonakin oli mahdollista varustautua, kuten maailman armeijat varustautuivat sotaan. Lauri mainitsi sitten, että naisten tulisi saada kunnollinen koulutus kodinhoidollisiin tehtäviinsä. Lisäksi koteihin tulisi hankkia nykyaikaisia kodinhoitoa helpottavia laitteita, kuten astiankuivauskaappeja ja jopa sähköhelloja. Lauri totesi vesijohdonkin puuttuvan vielä monelta maalaisäidiltä, vaikka sekin oli tarpeellinen. Kirjoitus päättyi puolisoiden kauniisiin sanoihin toisilleen ja tämän tilanteen keskeyttäneeseen lastenkamarista kuuluneeseen itkunparahdukseen. Kirjoituksen kuvituksena oli neljä kuvaa, joissa kuvattiin modernia keittiövarustusta ja äitejä työn touhussa niitä hyödyntäen.¹⁴³

Kirkon perheneuvonta oli aloittanut toimintansa syksyllä 1944, aluksi Tampereella Matti Joensuun toimesta. Helsingissä reagoitiin asiaan välittömästi, ja Joensuu kutsuttiin pääkaupunkiin keskustelemaan useamman pastorin ja erään psykiatrin kanssa kokemuksistaan. Jo tammikuussa 1945 Kristillinen palvelukeskus vetosikin lehti-ilmoituksella, ettei avioparien tulisi erota, vaan hakeutua keskustelemaan sodasta palanneiden nuorten pappien kanssa. Pastori Voitto Viro ryhtyi johtamaan työtä. Neuvontapäivystäjinä toimi sekä vapaaehtoisia että pappeina työskenteleviä. Yhdistyspohjalta toiminut neuvonta siirtyi sittemmin seurakuntien työmuodoksi.¹⁴⁴ Neuvonnalle olikin tarvetta, sillä sodanjälkeisessä perhe-elämässä oli paljon ongelmia.¹⁴⁵ Toisaalta sodassa omaksuttu miesten maskuliininen auktoriteetti lisäsi aviovaimojen taakkaa ja johti myös ahtaaseen perheenäidin rooliin. Naisten tuli olla epäitsekkeitä ja uhrautuvia, sillä miehet olivat kantaneet uhrinsa sodassa.¹⁴⁶

Walde Kivinen kirjoitti *Tulkoon Valtakuntasi*-lehden 1948 numeroon kirjoituksen ”Autuaat ovat rauhantekijät”. Kirjoittajan mukaan monesti tuntui kaukaiselta ja oudolta puhua joulun rauhasta sukupolvelle, joka oli syntynyt ja kasvanut sodan melskeiden keskellä. Jouluevankeliumin enkeleiden ilmoittama ilosanoma tuntui kuin kaukaiselta utopialta. Kuitenkin Kivisen mukaan rauha oli realiteetti, jonka tuhannet ihmiset olivat saaneet jouluna kokea. Nämä ihmiset ”muistavat rauhan keskellä maailman myllerrystä ja sotapsykoosia”. Kivisen

¹⁴³ Voipio 1948, 8–9.

¹⁴⁴ Myyrä 2004, 38–39.

¹⁴⁵ Holmila & Mikkonen 2015, 110–116.

¹⁴⁶ Holmila & Mikkonen 2015, 116–119.

mielestä ihmiset olivat armottomia ilman joulun sanomaa, ja erityisesti kristillisen yhteiskunnan keskellä elävä ”luopio ja jumalaton” oli petoon verrattava olento. Rauhan omaan elämäänsä saaneesta ihmisestä taas tuli rauhantekijä. Lähetysoöntekijät rakensivat Kivisen mielestä rauhaa myös paikoissa, joissa rauhankonferenssit ja poliittiset sopimukset olivat epäonnistuneet. Evankeliumin voimasta rauhan tekemisessä todistivat Kivisen mukaan myös useat poliittiset johtajat, kuten Yhdysvaltain presidentti Truman sekä Japanissa olleiden yhdysvaltalaisien miehitysjoukkojen komentaja, kenraali Douglas MacArthur. Kivinen tarttui myös kysymykseen, oliko niin, ettei evankeliumi rauhan sanomana vastannut tarkoitustaan, kun kerran kristityt kävivät toistuvasti verisiä sotia. Kivisen mukaan maailmansota ei kuitenkaan ollut suinkaan syttynyt siksi, että kansat olisivat kokeneet herätyksen ja kumartuneet ristin edessä. Pikemminkin asia oli niin, että evankeliumi oli hylätty ja jouluna syntyneelle Vapahtajalle oli käännetty selkä. Jumalaa oli alettu pilkata ja ihmistä ja ihmissaavutuksia taas jumaloida. Kivisen mukaan nykyinen maailma oli tulosta ihmisen halusta rakentaa maailma ilman Jumalaa. Kivisen mielestä Jumalan kansa oli nyt kutsuttu rakentamaan uudenlaista tulevaisuutta. Tässä rakennustyössä kaikilla Jumalan lapsilla oli paikkansa, ja jokainen Jumalan lapsi oli myös kirkon lähetysoin solun. Kristus-kuningas oli kutsunut lapsensa aseiksi evankelioimiseen. Kivinen katsoi, että ”pakanamailla” oli selvästi nähtävissä lähetysoin mukanaan tuoma evankeliumin rauhan sanoma, esimerkiksi vähenevinä heimosotina. Toisenlaisiakin esimerkkejä valitettavasti oli: mikäli ”jumalattomuuden vihurit” tai ”lähetysoin yrmivät siirtomaahallitukset” irtisanoutuivat evankeliumista, edessä oli rauhaton aika. Aune Krohn kirjoitti samaan *Joulutähti*-julkaisuun runon ”Mä näen unta...”. Runon minäkertoja ilmaisi näkevänsä unta, jossa kansat eri mantereilla antavat veljeskättä toisilleen. Herran tunto ja kiitoslaulu Karitsalle toivat ihmiset kaikkialta yhteen ”isän talohon”. Siten oli tullut suuri ja pysyvä rauha. Sekä Krohn että Kivinen siis toivoivat kirjoituksissaan rauhaa, ja tie sinne kulkisi uskonnollisen heräämisen kautta.¹⁴⁷

Kaarlo Airas kirjoitti *Herättäjän talvikynttilöihin* 1948 epävarmoista tulevaisuudenkuvista otsikolla ”Tulevaisuuden edessä.” Hänen mukaansa kuluneina vuosina oli useasti oltu levottomina oman Kansan puolesta ja maamme kohtalosta. Nytkään asiat eivät näyttäneet edellisvuosia paremmilta, sillä

¹⁴⁷ Kivinen 1948, 5; Krohn 1948, 15.

“Näemme ympärillä suuren maailman kiehuvana ja kuohuvana”. Airaksen mukaan nyt peräti kysyttiin “räjähtääkö jo, ja kuinka pian”. Kuitenkin kohtalon sai jättää Jumalan haltuun. Jumalan lupaus uskollisuudestaan pitää. Airaksen mukaan voitiin nähdä uskottomuuden hengen valtaavan kansoja.¹⁴⁸

Voi todeta, että sodan ja rauhan kysymyksiin suhtauduttiin vuosien 1947–1948 joululehdissä vaihtelevasti. Toiset kirjoittajat näkivät ympäröivässä maailmassa rauhattomuutta ja vahvempien hallintaa. Suomen kohtalo saatiin nähdä vaarantuneena valtioiden etupyyteiden välissä. Kuitenkin osa kirjoittajista nimesi konkreettisia keinoja, miten rauha, tasa-arvo, epätsekkyys ja veljeys voisivat maailmassa voittaa. Rauhaa tulisi rakentaa sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Perhe-elämän ongelmatkin sodan jälkeen näkyivät lehdissä.

4.2. Tarinat kertovat evakkojen ja rintamamiesten kokemuksia 1947 ja 1948

1947 *Joulurauha*-lehdessä T. W. Paavonkallio kirjoitti tarinan ”Raunioille sarastaa aamu”. Tarinassa oli Jaakko-niminen mies, joka hiihti Lapissa pitkän matkan kotinsa raunioille jouluksi. Jaakon puoliso ja lapset olivat evakossa Ruotsissa. Talon olivat polttaneet vetäytyvät viholliset, ja rakennuksista ainoastaan sauna oli jäänyt jäljelle. Puoliso Leena oli kirjeessä luvannut palata lasten kanssa kevään koittaessa, mikäli Jaakko saisi jälleenrakennustyöt vauhtiin. Jaakon ajatuksena oli sijata vuode saunan parvelle, nukkua yö, ja jo seuraavana päivänä käydä ”katselemassa kaatopuita ja silmäämässä, jos Leenan kätköjä löytyisi”.¹⁴⁹

Joulutähden vuoden 1947 numerossa oli Juhani Salokanteleen runo ”Karjalaisen joulu uudessa kodissa.” Viisisäkeistöinen runo on sävyltään positiivinen ja Jumalaa kiittävä. Vaikka karjalan evakot olivat saaneet kokea, ”minkälainen on elämän koulu”, oli nyt joulu rauhaisa ja siunattu. Hävitetyistä entisistä kodeista huolimatta kauniit muistot olivat jääneet, ja ahkeralla työnteolla oma tulevaisuus voisi vielä kirkastua.¹⁵⁰

Lauri Pohjanpää kirjoitti *Kirkkokansan Jouluun* 1947 otsikolla ”Onnellinen juhannus”. Tarinan päähenkilönä oli Karjalan siirtolainen nimeltään Antti Karhu. Antti oli nähnyt juhannusyönä unta evakkomatkastaan. Antin perhe oli joutunut pikaisesti pakenemaan ilmapommituksia, pakomatka kesti pitkään. Paenneet

¹⁴⁸ Airas 1948, 13–14.

¹⁴⁹ Paavonkallio 1947, ei sivunumerointia.

¹⁵⁰ Salokannel 1947, 5.

evakot eivät kuitenkaan saaneet aina ymmärrystä paikalliselta väestöltä. Antin perhe asettui lopulta evakkoon ison talon muonamiehen mökkiin. Siirtokarjalaiset työskentelivät ahkerasti, se helpotti kaipausta, joka vaivasi kovasti. Unen muistelun jälkeen Antti kohtasi perheen mummon, joka ilmoitti sinä päivänä tulevan ruokavieraita, nimittäin sodassa kadonneen perheenjäsenen Vilhon. Antti ei uskonut Vilhon olevan elossa. Tämän jälkeen talon isäntäväki tuli mökkiin vierailulle, ja ilmoitti, että Karhun perhe saisi jäädä mökkiin pysyvästi. Heille myös lohkaistaisiin omaa viljelysmaata. Kirjoitus päättyi kuvaukseen, jossa Vilhon näköinen mies käveli mökkiä kohti, ja mummo veisasi kiitosvirttä.¹⁵¹

K. A. Santavuori kirjoitti muistelmaksi merkityn tekstin ”Karjalan kansa kärsimysten ulapoilla” vuoden 1948 *Joulu Ulapoilla ja Kotona* -lehteen. Sivun mittaisen kirjoituksen keskiössä olivat kolmantena Pyhän kolminaisuuden päivän jälkeisenä sunnuntaina vuosina 1943 ja 1944 Santavuorelle sattuneet tapaukset. Santavuori kertoi saarnanneensa kirjoituksen vuonna 1948, ja tämän saarnatilanteen tuoneen mieleen myös takavuosien tapahtumat. Vuonna 1943 oli vietetty Karjalan kannaksen Kirvun kirkon uudelleen käyttöön vihkimisen juhlaa. Santavuori toimitti vihkimisen. Saarnan taas piti seurakunnan oma pappi, joka oli käsitellyt Jeesusta hyvänä, seurakuntansa kokoava paimenena. Koolle saatu seurakunta olikin sittemmin ryhtynyt ”monipuoliseen jälleenrakennustyöhön”. Seuraavana vuonna Suomen sotaonni oli taas kääntynyt, ja Kirvun seurakuntalaiset olivat joutuneet uudestaan evakkotielle. Santavuori oli vuoden 1944 kolmantena sunnuntaina Pyhän kolminaisuuden päivästä pitänyt saarnan evakossa Valkealassa. Tässä saarnassa Santavuori oli kertonut, että Jeesusta tuli seurata nytkin, evakkotiellä ja sateisena, koleana päivänä. Santavuoren mukaan Herran apu olikin ollut ihmeellinen monelle evakkotaipaleen käyneelle. Vuoden 1948 samana kirkkovuoden ajankohtana Santavuori oli nähnyt, että hyvä Jumala oli pannut lapsensa polvelleen ”tunnustamaan ja kiittämään”. Santavuori sanoi iloitsevansa niiden kanssa, jotka jakoivat samat kokemukset Jumalasta. Toisaalta Santavuori pyysi armoa rukoilla myös niiden karjalaisten puolesta, jotka vielä vaelsivat ilman oman kodin tuntua. Santavuoren mukaan historiassa kovia myrskyjä kokenut Karjalan kansa varmaankin muisti usein niitä merimiehiä, jotka taistelivat ulapoiden aalloilla ”valtavia luonnonvoimia vastaan tärkeässä elämänsä tehtävässä”.¹⁵²

¹⁵¹ Pohjanpää 1947, 25–31.

¹⁵² K. A. Santavuori 1948, 13.

Erilaiset rintamakokemukset näkyivät lehdissä myös vuosina 1947–1948, jolloin sodasta oli ollut aikaa jo useampi vuosi. Eero I. Pimiä kertoi lyhyessä kirjoituksessaan "Olimme hiljaa" vuoden 1947 *Joulutähdessä* neljän vuoden takaisesta kenttähartaudesta, jonka hän piti teltassa sotilaille. Sotilaiden ulkoinen ja sisäinen hiljaisuus ihmetytti kirjoittajaa. Sotilaat eivät halunneet hartaudessa veisata virttä, sillä se olisi altistanut vihollisen vaaralle. Pimiä kuitenkin kykeni lukemaan lähes kaikkien sotilaiden kasvoilta ajatuksen siitä, että on olemassa ihmistä suurempi voima. Pimiän mielestä oli ihanaa, että tuolloin nuoret miehet kaipasivat ja myös vastaanottivat ”Jumalan voimaa omaksi pelastukseksi”.¹⁵³

Simo Palosuo kirjoitti vuoden 1948 *Kodin Joululehteen* kertomuksen ”Tuli ihmisten kaltaiseksi”. Kertomus sijoittui vuoden 1942 joulun sotarintamalla. Rintamalinjaa taaempaan olleen komppanian sotilaat oli koottu jouluaaton hartauteen. Allapäin olevien sotilaiden ajatukset liikkuvat kotona, puolisoitten ja lasten parissa. Hartauden pitoon saapui sotilaspastori, joka oli kiertänyt eri komppanioita jo aamusta asti. Pastori toivotti joulurauhaa, mutta hänen mieltään kaiheri kysymys, miksi nämä miehet eivät voineet olla jouluna kotonaan. Kuitenkin Raamattu avasi uuden näkökulman joulun: Ensimmäisen joulun viettäjistä kukaan ei saanut todistaa Jumalan lapsen syntymää kotonaan. Tarinan kertojan mukaan rintamamiesten sydämet alkoivat vähitellen joulukertomuksen valossa sulaa, eikä hiljaisuus tuntunut enää sulkeutuneelta.¹⁵⁴

Jorma Kauko kirjoitti *Kodin Joululehteen* 1948 otsikolla ”Esirukous”. Tarina kertoi eräästä miehestä, joka sodan jälkeen kuoli tapaturmaisesti, mutta joka oli jo nuorena ajautunut alkoholin liikakäyttöön. Sotarintamalle jouduttuaan mies oli kerran joutunut kolmeksi viikoksi putkaan juopumuksen vuoksi. Putkassa vieraili useita kertoja eräs pappi, joka myöhemmin kaatui rintamalla. Pastorin sanat eivät kuitenkaan saaneet miehessä vastauksia. Kerran pastori totesi, ettei ollut kelvollinen puhumaan, mutta ojensi putkassa olleelle miehelle Uuden testamentin. Seuraavana yönä mies näki unta, jossa hänen edesmennyt isänsä kehotti häntä sovittamaan asiat Jumalan kanssa. Nähdessään pastorin seuraavan kerran mies itki. Tämän jälkeen mies muutti elämäntyyliään. Hän kertoi uskoneensa vanhempiensa esirukousten vaikuttaneen siihen, että uusi ratkaisu oli mahdollinen.¹⁵⁵

¹⁵³ Pimiä 1947, 17.

¹⁵⁴ Palosuo 1948, 5.

¹⁵⁵ Kauko 1948, 9–10.

1948 *Joulurauha*-lehdessä oli Veikko Hintikan kirjoitus ”Eikös, pojat, veisata se ’Enkeli taivaan’!” Hintikka kertoi viimeisestä sotarintamalla viettämästään joulusta, joka ei sinänsä paljoa poikennut rintaman muista päivistä. Hintikan mukaan romanttiset kuvat, joissa muka esiteltiin etulinjan korsujen joulukuvia koristeltuine joulupöytineen, olivat vain propagandaa. Jouluruoaksi tosin kukin sai pienen siivun kinkkua, jonka lisäksi oli lanttulaatikkoa ja veteen keitettyä riisipuuroa rusinasopan kanssa. Omaisilta oli tullut paketteja rintamalle, pula-ajasta huolimatta. Myös lotat yrittivät parhaansa joulutunnelman luomiseksi. Puolijoukkuekorsoon pyrittiin saamaan aikaan joulutunnelmaa: eräästä paketista oli saatu joululiina, pieni kuusi oli asetettu kranaatinkuoreen tehtyyn ”maljakkoon”. Paketeista tulleet joululehdet välittivät hieman joulun tunnelmaa. Eräs puolijoukkueen miehistä, iso-Aaltonen kysyi, eikö Enkeli taivaan -virttä voitaisi laulaa. Miehet veisasivat virren yhteen ääneen. Tämän jälkeen joulutunnelma kuitenkin katosi, kun vihollispartio hyökkäsi. Taistelun jälkeen muut miehet kantoivat ison-Aaltosen ruumiin pois asemista. Kirjoittajan mukaan kukaan ei tulisi unohtamaan Aaltosen sanojaan ennen kuolemaansa, kun tämä ehdotti virren veisaamista.¹⁵⁶

1948 *Vartijan Äänen Joulussa* oli Vilho O. J. Laurialan kirjoitus ”Risti Taivaalla”. Lauriala kertoo erään perheen yliluonnollisista kokemuksista talvi- ja jatkosodassa. Eräs rintamalla sotinut mies oli havainnut kesken taistelujen taivaalla ristin juuri sillä hetkellä, kun miehen veli oli kaatunut rintamalla. Myöhemmin sama toistui myös miehen toisen veljen kaatuessa. Miesten isä taas oli kotonaan nähnyt poikansa, joka oli juuri kaatunut rintamalla, mistä isä vasta myöhemmin kuuli. Laurialan mielestä risti ei ollut ensisijaisesti kärsimyksen, tuskan ja kuoleman symboli, vaan ennen kaikkea voiton merkki. Lauriala pohdiskeli mahdollisuutta, että ristiinnaulitun näkeminen taivaalla saattoi antaa rauhan kuoleman edessä, viestinä näkymättömästä maailmasta oman maailmamme taistelujen keskelle. Kirjoituksensa päätteessä Lauriala toivoi ristin saavan keskeisen paikan ihmisten sydämissä.¹⁵⁷

Anna-Lea Tiilikainen kirjoitti vuoden 1947 *Kodin Joululehteen* kirjoituksen ”Tähti yössä” sodassa invalidisoituneesta Eemelistä. Eemeli oli kirjoituksessa perheenisä, jolla oli alkoholiongelman. Eemeli vietti paljon aikaansa lähistöllä asuvan sepän kanssa, joka myös oli sodassa vammautunut. Seppä oli opettanut

¹⁵⁶ Hintikka 1948, ei sivunumerointia.

¹⁵⁷ Lauriala 1948, 14–15.

Eemelin juomisen tavoille. Eemelin vaimo taas oli kokenut uskonnollisen herätyksen sodan aikana ja rukoili usein. Eemeli lähti jouluiltanakin juopottelemaan naapurin kanssa, mutta tullessaan kotiin huomasi vaimonsa rukoilevan hänen puolestaan. Eemeli tokaisi, ettei ollut rukouksen arvoinen, mutta hieman myöhemmin murtui ja pyysi anteeksi. Kirjoituksen päätteeksi puoliset rukoilivat yhdessä.¹⁵⁸

Helsingin ilmapommituksia muisteltiin vielä vuosien 1948 joululehdissä. *Kirkkokansan Joulussa* oli kirjoitus ”Herran Ehtoollinen”, jonka kirjoittajaksi oli merkitty Lauri Pohjanpää, mutta jonka todelliseksi kertojaksi ilmoitettiin ”nuori ylioppilas Inkeri Tuominen”. Kirjoitus ajoittui Helsingin kolmansiin ilmapommituksiin jatkosodan aikana. Tarinan kertoja kuvasi Helsinkiä pommitusten jälkeisenä päivänä sekä ihmisten toimeliaisuutta kaaoksen keskellä. Kertojan täti eli huvilassa Eläintarhan kaupunginosassa, ja kertoja päätti mennä katsomaan syöpää sairastavan tädin vointia. Tädin mies ja kaksi poikaa olivat kuolleet, taloudessa oli jäljellä enää kehitysvammainen poika ja palvelijatar, sillä tädin tytär eli muualla. Kertoja keskusteli tädin ja palvelijattaren kanssa, esimerkiksi lähenevästä kuolemasta ja sitä, miksi täti ei halunnut muualle evakkoasuntoon pommitusten vielä jatkuessa. Keskustelun jälkeen paikalle saapui pappi, joka jakoi ehtoollisen tädille ja palvelijattarelle. Kirjoituksessa kuvattiin tädin saaneen ehtoollisen vastaanottamisesta rauhan.¹⁵⁹

Kirjailija Martti Santavuori kirjoitti *Kotimaan Jouluun* 1948 Kahden sivun pituisen novellin otsikolla ”Hänet oli tuomittu elämään”. Kirjoituksen päähenkilönä oli Erkki Vainio, joka perheineen joutui Helsingin esikaupunkialueella asuessaan vihollisen ilmapommitusten uhriksi. Erkin talo oli pommittajalentokoneiden kulkureittien varrella, ja hän koki velvollisuudekseen suojella vaimoan ja kahta lasta pommitusten keskellä, ennen kuin pystyisi itse siirtymään taas sotarintamalle. Novellissa kerrottiin, kuinka perhe valmistautui eräänä iltana ilmahyökkäyksen varalta, ja kun hälytysääni soi, perhe kokoontui yhteen huoneeseen ollakseen tukena toisilleen. Vihollisen pommi osui ensin talon lähistölle ja sen jälkeen itse taloon. Erkki Vainio kadotti hetkeksi tajuntansa ja herättyään ymmärsi vaimonsa ja toisen poikansa kuolleen pommin iskeytyessä taloon. Vanhemman pojan, Paavon, äänen Erkki kuuli, vaikkei kyennytkään liikkumaan sortuneissa rakenteissa tai auttamaan poikaansa. Erkki sanoi pojalleen,

¹⁵⁸ Tiilikainen 1947, 7–8.

¹⁵⁹ Pohjanpää 1948, 12–18.

että pelastusmiehiä pitäisi odottaa raunioissa aamuun asti. Kirjoittaja Kuvasi Erkin ajatuksia pimeässä, kotinsa raunioilla. Hän ei poikansa kanssa kyennyt liikkumaan. Erkki tunsu olevansa ”tuomittu elämään”, kantamaan raskasta taakkaa menetettyään läheisensä. Hän koki menettäneensä melkein kaiken, mikä oli kiinnittänyt hänet elämään. Menetyksen keskellä Erkki koki, että elämä saattoi olla myös välttämättömyys, kuolemaakin raskaampi osa. Erkki toivoi, että edes vanhempi poika jäisi eloon pommituksesta, jotta Erkillä säilyisi edes jokin muisto menneestä kodista. Avun odottaminen yöllä oli tuskallista, mutta aamun kajon osuminen silmiin ja pelastushenkilökunnan äänien kuuleminen ja auttajan käteen tarttuminen saivat Erkin kokemaan kuin kuolleista nousemisen, ja tämän ”jatkoelämän” tarkoitusta oli vaikea ymmärtää, vaikka Erkki ymmärsikin elämän jatkumisen omaksi kohtalokseen.¹⁶⁰

Erkin vanhempi poika säilyi hengissä, mutta reidet murtuneina. Kirjoituksen loppupuolella kerrottiin, kuinka Erkin vaimo ja nuorempi poika haudattiin, ja Erkki koki velvollisuudekseen viettää aikaansa rampautuneen vanhemman poikansa seurassa. Kuukauden päästä Erkki palasi sotarintamalle takaisin. Vaikka rintamalla tuli vastaan kovaakin tykkitulta, Erkki tiesi, että hänen osansa oli elää.¹⁶¹ Sotarintamalta palaavissa miehissä saattoi näkyä erilaisia henkisen rauhan kriisin merkkejä. Kirjoitus, jossa Erkki oli "tuomittu elämään", tuntui rajulta neljä vuotta sodan jälkeen. Antero Holmilan ja Simo Mikkosen mukaan kuitenkin monet miehet etsivät tapaansa jatkaa elämäänsä sodan jälkeen.¹⁶²

Martta Oesch kirjoitti *Kirkkokansan Jouluun* 1948 otsikolla ”Jumala yllätti”. Kertoja oli sotatilanteessa tavannut Nadjan, joka oli tuomittu kuolemaan partisaanena toimineen perheenjäsenensä avustamisesta. Kertoja ei olisi halunnut Nadjan kuolevan, mutta kuolemantuomiota ei kumottu. Kertoja oli pahoillaan siitä, ettei hänellä ollut rohkeutta viettää viimeistä yötä Nadjan seurassa. Kertoja kuvasi, kuinka juuri ennen kuolemantuomion täytäntöönpanoa Nadja kääntyi kuitenkin Kristuksen puoleen, vaikka oli eläessään vastaanottanut ainoastaan uskonnonvastaista propagandaa, eikä ollut saanut kristillistä kasvatusta. Oeschin kertomus toi kiinnostavaa naisnäkökulmaa usein miehisiin kokemuksiin

¹⁶⁰ M. Santavuori 1948, 10–11.

¹⁶¹ M. Santavuori 1948, 10–11.

¹⁶² Holmila & Mikkonen 2015, 109–114.

sotatilanteista.¹⁶³ Erkki kansanahon mukaan Oesch toimi jatkosodan aikana Petroskoissa Itä-Karjalan luterilaisen nuorisotyön johdossa.¹⁶⁴

Pastori Toivo Koskikallio kirjoitti vuoden 1947 *Tulkoon valtakuntasi* -lehteen kertomuksen ”Kaksi joulua” kahdesta joulusta Kiinassa, Kiinan vallankumouksen ja toisen maailmansodan levottomuuksien keskellä. Ensimmäisessä kuvailemassaan lähetysjoulussa huolenaiheena oli kasvanut viha ulkomaalaisia ja kristittyjä kohtaan. Koskikallio pelkäsi lähetysaseman ja kirkon joutuvan hävitetyksi ollessaan vähän aikaa poissa poikansa syntymän vuoksi, mutta palattuaan lähetysasema olikin säästynyt ja joulunvietto sai jatkua rauhallisena. Toisessa kuvailemassaan tapauksessa lähetysaseman seutu oli joutunut japanilaisvalloittajien hallitsemaksi. Sotilaat halusivat kirkon omaan käyttöönsä, mutta Koskikallio kieltäytyi luovuttamasta kirkkoa tai edes sen penkkejä muuhun kuin jumalanpalveluskäyttöön. Sotilaat lopulta varastivat kirkosta penkkejä, mutta palauttivat ne keskustelun jälkeen. Alueen kristityt pääsivät sen jälkeen viettämään joulun jumalanpalvelusta.¹⁶⁵

Lapin vaikeita sodanjälkeisiä oloja käsiteltiin parissa kirjoituksessa vuonna 1947. *Joululyhteen* vuoden 1947 numerossa A. Raninen kirjoitti otsikolla ”Terveisiä Lapista”. Kirjoituksessa esiteltiin Lapin ihmisten elämää, pitkiä etäisyyksiä, porotaloutta ja saamelaisten vaatetusta. Raninen mainitsi, että Lapissa oli yöllä pimeää, etenkin kun sähköä ei ollut, ja sodan mukana olivat menneet öljylamput. Sodanjälkeisessä puutteessa lapinpukujen kankaiden hinnat olivat hurjan korkeita. Lisäksi sota oli tuhonnut lähes kaikki kodit, ja monet asuivat tilapäisrakennuksissa tai peräti teltoissa. Räjähävät miinat aiheuttivat vielä vahinkoa. Raninen kertoi, että kuitenkin Lapin puutteen keskellekin tuli joulu ja Kristuksen tuoma valkeus pimeyteen. Myös ”kauniit ja hyvät vaatteet” oli saatu kasteessa, jossa jokainen oli puettu Kristuksen vanhurskauteen. Tuhottujen kotienkin tilalla oli kristityillä koti taivaassa. Vuoden 1947 *Lasten Joulukirkossa* oli Maija-Leena Ylimaulan kertomus ”Riepunuket”. Kirjoituksessa kerrottiin Lapissa eläneistä tytöistä, jotka ompelivat riepunukkeja, jotta myös köyhemmillä lapsilla olisi mahdollisuus nukkeleikkeihin. Lapin sodanjälkeisiä asutusoloja Ylimaula kuvasi ankeiksi: ”Lapin rajoilla, missä itse Joulu-ukonkin sanottiin

¹⁶³ Oesch 1948, 26–29.

¹⁶⁴ Kansanaho 1991, 330.

¹⁶⁵ Koskikallio 1947, 10–11.

majailevan, oli sota vienyt ihmisiltä kodit ja monet perheet asuivat vielä korsuissa maan alla”.¹⁶⁶

Lapin väestöä evakuoitiin sodan alta pois syyskuusta 1944 alkaen. Yli 100 000 Lapin asukasta joutui evakkoon, joista noin puolet Ruotsiin. Saksalaiset käyttivät poltetun maan taktiikkaa, ja lähes puolet Lapin rakennuskannasta tuhoutui. Paluu evakosta oli vaikea, sillä koti ei välttämättä ollut säästynyt. Saksalaisten miinoitukset ja ammukset aiheuttivat myös suomalaisten siviilien kuolemia vielä sodan loputtua.¹⁶⁷

Vuoden 1947 lehdissä nousi selvästi esiin teema lapin hävityksestä sekä Lapin sodan jälkeisestä tarvikepulasta ja huonoista asumisolosta. Kenties tarvittiin hieman aikaa keväällä 1945 loppuneen sotatilan jälkeen, ennen kuin näitä oloja tohdittiin joululehdissä käsitellä.¹⁶⁸ Karjalaa ja sen evakkojen kohtaloita muistettiin sekä vuoden 1947 että 1948 joululehdissä. Evakkokohtaloita käsiteltiin nyt vähemmän idealistisesti ja enemmän, vaikkakin ikävä kuvastui niissä edelleen. Jatkosodan ilmapommitukset Helsingissä näkyivät lehdissä edelleenkin. Hartauselämä sotarintamalla kuvastui joululehtien sivuilla vieläkin, mutta nyt kirjoituksissa saattoi nähdä ajatuksia siitä, että rintamajoulut tai elämä sodassa olivat erilaisia kuin joulut nyt kotona. Myös sekä sodan aiheuttamat fyysiset että sielulliset haavat mainittiin kirjoituksissa.

¹⁶⁶ Raninen 1947, 15; Ylimaula 1947, 8–9.

¹⁶⁷ Oksanen 2010, 82.

¹⁶⁸ TÄHän jotain ursinin kirjasta

5. Johtopäätökset

Tutkimanani ajanjaksona 1944–1947 tarkastelemissani 17 joululehdessä julkaistiin suurehko määrä kirjoituksia, jotka käsittelivät sotaa ja rauhaa, noin 130 kappaletta. Lehdistä kaksi, *Seimen luokse* ja *Joulujuhla*, eivät sisältäneet aiheeseen liittyvää kirjoittelua. Kaikissa muissa tutkimissani lehdessä esiintyi sodan ja rauhan teemoja käsitteleviä kirjoituksia vähintään kerran. Tutkimani teemat näkyivät Suomen kristillisissä joululehdissä vielä pitkälle sodanjälkeisiin vuosiin asti. Eri lehdissä kuitenkin painottuivat teemat eri tavoin.

Odotusteni mukaisesti eniten sodan ja rauhan teemoja käsiteltiin vuoden 1944 lehdissä, jolloin maailmansota oli vielä käynnissä ja Suomikin oli vasta solminut rauhan. Kyseisenä vuonna ilmestyi lähes puolet tutkimistani sodan ja rauhan kirjoituksista, vaikka jotkut joululehdet eivät kyseisenä vuonna edes ilmestyneet. Kirjoitusten määrä laski alle puoleen tästä vuoden 1945 julkaisuissa. Määrä jatkoi laskuaan, mutta vielä 1947 julkaistiin 14 ja vuonna 1948 16 kappaletta sotaa ja rauhaa käsitteleviä kirjoituksia.

Sotaa ja rauhaa käsiteltiin joululehdissä eri tyyppisissä ja eri tekstilajeja edustavissa kirjoituksissa. Sodasta saatettiin kirjoittaa niin runossa, tarinassa, hartauskirjoituksessa kuin asia-artikkelissakin. Vuoden 1944 lehdille ominaiset välittömiltä silminnäkijähavainnoilta vaikuttavat kirjoitukset saivat myöhempinä vuosina tehdä tilaa tarinanomaiselle kerronnalle, jossa yksilöiden tapahtumien kautta tuotiin esille ihanteita tai moraalisia opetuksia.

Lehtien kirjoittajissa yksi henkilö oli tekstin kokonaismäärässä ylitse muiden. E. G. Gulin toimi vuoden 1944 joululehtien aikaan vielä eksegetiikan professorina, mutta nousi jo ennen vuoden 1945 joululehtien julkaisua Tampereen piispaksi. Gulinin kirjoituksissa oli johdonmukainen sanoma: ihmisten tuli ottaa Jeesuksen käsky lähimmäisenrakkaudesta todesta ja ryhtyä palvelemaan toisia sen sijaan, että pyrkisi hallitsemaan muita. Gulinin mukaan Jeesuksen opetuksessa ei ollut rajoja ihmisryhmien välillä, ja konfliktit voitaisiin estää toteuttamalla kristillistä lähimmäisenrakkautta ja ystävyyttä eri kansojen ja ihmisryhmien kesken. Gulin piti tällaista välttämättömänä, jotta voitaisiin estää tulevat suursodat.

Gulinin lisäksi enemmistö muistakin virassa olleista evankelisluterilaisista piispoista kirjoitti joululehtiin sodan ja rauhan teemoista. Joistakin kirjoittajista

tuli tutkimusajankohdan jälkeisinä vuosina piispoja. Joululehtiin kirjoitti piispojen lisäksi muitakin merkittäviä henkilöitä, kuten professoreita ja upseereita.

Sotaa ja rauhaa saatettiin joululehdissä käsitellä koko maailmaa kohdanneena tragediana. Tällaisissa kirjoituksissa voitiin käyttää voimakkaita kielikuvia. Usein raakuuksiin yhdistettiin ihmisen syntisyys ja tottelemattomuus Jumalaa kohtaan. Sodassa saattoi olla kyse myös ihmisten sokeudesta, itsekkyydestä tai kyvyttömyydestä sopia asioita. Sota nähtiin toisaalta synnin, toisaalta luonnottomuuden ilmentymänä.

Suomen maan ja kansan osalta sota saattoi näyttäytyä joululehdissä Jumalan keinona herätellä syntistä kansaa. Toisaalta voitiin ajatella, että Jumala kyllä on pienen ja heikon kansan puolella. Sankarivainajien uhri isänmaalle muistettiin monessa kirjoituksessa. Monissa kirjoituksissa käsiteltiin ristiriitaa joulun hyvän rauhansanomien ja sodasta kärsivän maailman välillä. Kirjoittajat saattoivat nähdä Jeesuksen seimeen syntymisessä sotaan verrattavan ristiriitaisen tapahtuman. Jeesus syntyi seimeen keskelle rauhatonta ympäristöä. Samoin Jeesus voisi tulla myös sodasta kärsivien ihmisten luo. Jeesuksen kodittomuus jouluna saattoi vertautua evakuidun väestön kodittomuuteen. Suomen tai kirkon toimintaa toisessa maailmansodassa ei kirjoituksissa problematisoitu.

Erilaiset sodasta johtuvat vaikeudet ihmisten elämässä puhuttivat tutkimissani joululehdissä. Sota ja sen jälkeinen aika oli tuonut aineellisen niukkuuden, jota sivuttiin monessa joululehden kirjoituksessa. Sodassa perheitä oli särkynyt ja monet olivat menettäneet rakkaimpiaan. Monet myös olivat menettäneet kotinsa tai joutuneet muuttamaan paikkakunnalta toiselle. Sota oli joululehtien kirjoituksissa tuonut ihmisille sekä sielullisia että ruumiillisia haavoja. Sodassa invalidisoituneet ihmiset mainittiin useammassakin kirjoituksessa. Perhe-elämään tuli uusia vaikeuksia sodan jälkeen, kun sodasta traumatisoituneet ihmiset käyttivät liikaa alkoholia, käyttäytyivät huonosti ja ailahtelivat tunne-elämältään. Nuorison huonot tavat puhututtivat kirjoituksissa myös. Sota oli toisaalta saanut aikaan myös monia uskonnollisia kääntymyksiä. Kääntymykseen oli saattanut vaikuttaa läheisen menetys sodassa tai muu dramaattinen sotatapahtuma.

Kirjoituksissa peräänkuulutettiin sosiaalista vastuuta. Erityisesti sodassa eniten kärsineitä, kodin, terveytensä tai perheenjäsenensä menettäneitä, kohtaan tuli olla myötätuntoinen ja avulias. Useissa kirjoituksissa tuotiin esiin myös se, että sodanjälkeisessä Suomessa oli tarvetta ratkaista poliittisesti erilaisia

sosiaalisia kysymyksiä. Näissä kirjoituksissa saatettiin esittää, että yhteisponnistukset olisivat avain Suomen tulevaan menestykseen.

Joululehdissä esiintyi eri aiheisia fiktiivisiä kertomuksia. Eräissä kertomuksissa esiintyi lapsia. Tällaisissa tarinoissa oli tyypillisesti joku sodan seurauksista kärsinyt ihminen ja neuvokas lapsi tai lapsijoukko. Lehdissä oli myös useita tarinoita Helsingin ilmapommituksista. Eräs kertomustyyppejä liittyi sotarintamalla koettuihin tapahtumiin. Rintamakokemuksissa oli yleensä läsnä jonkinlainen hengellinen taso. Kertomuksilla saatettiin käsitellä esimerkiksi sotilastoverin kuolemaa. Jotkut kertomukset käsittelivät Lapin sodan jälkeistä elämää pohjoisen ankeissa oloissa.

Merkittävin sotaan ja sitä seuranneeseen rauhaan liittynyt kertomustyyppejä olivat evakkokertomukset. Evakoista kerrottiin jo vuoden 1944 joululehdissä, ja evakkotarinat jatkuivat aina vuoden 1948 joululehtiin asti. Evakot huomioitiin myös muun tyyppisissä kirjoituksissa kuin kertomuksissa, esimerkiksi runoissa ja asia-artikkeleissa. Evakkotarinat kehittyivät tutkiminani vuosina tiettyyn suuntaan. Vuoden 1944 evakkotarinoissa kuvastui ikävä ja henkilökohtainen kokemus. Kun evakkotaipaleesta oli kulunut ajallisesti hieman pidempään, olivat tarinat keskimäärin hieman idealistisempia. Tyypillisesti evakkotarinoissa evakot kohtasivat uusilla asutuspaikkakunnilla ihmisiä, jotka eivät olisi halunneet näitä naapureikseen. Tarinassa tapahtui sitten käänne, joka liittyi usein uskonnolliseen heräämiseen. Tämän jälkeen aluksi epäluuloinen ihminen ymmärsi evakkojen kokeneen kovempia aikoja kuin hän itse. Kertomukset päättyivät yleensä ystävyyteen. Evakkoja kuvattiin ihanteellisina ihmisinä, jotka usein olivat uskonnollisesti aktiivisia, vaikka olivat menettäneet maansa ja koko omaisuutensa.

Tyypillisesti rauhasta ei puhuttu tutkimissani lehdissä iloiseen sävyyn. Maailma kuvattiin epävarmana, rauhattomana ja jopa sotaishana vielä vuosien 1947–1948 joululehdissäkin, jolloin toinen maailmansota oli jo selvästi takana päin. Kirjoituksissa kuvastui yleinen epäluulo rauhan pysyvyydestä tai aikojen kulusta kohti parempaa. Tähän saattoi vaikuttaa esimerkiksi Euroopassa tapahtuneet levottomuudet ja suurvaltojen kireät välit vielä sodan päättymisen jälkeen. Vuosien 1947–1948 joululehtien kirjoitukset saattoivat tältä osin näyttää yllättävän samanlaisilta kuin aiempien vuosienkin. Ylipäänsä iloinen kirjoittelu tai joulutunnelmointi ei ollut tutkimissani lehdissä yleistä. Positiivissävytteistä rauhaan liittyvää puhetta saattoi olla lähinnä runoissa tai hartauskirjoituksissa.

Evakko- ja rintamatarinoiden jatkuminen läpi vuosien 1944–1948 joululehdissä oli mielestäni kiinnostavaa. Tutkimuksen jatkaminen vuodesta 1948 eteenpäin voisi tuoda valaistusta evakko- ja rintamamiesmyyttien mahdollisesta rakentumisesta suomalaisessa joululehdistössä.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Painetut lähteet

Airas, Kaarlo

1948 Tulevaisuuden edessä. – HT 1948.

Ahokainen, Ester

1947 Joululahjakerho. – LJK 1947.

Alanen, Yrjö J. E.

1944 Perikato vai pelastus? – KMJ 1944.

Bogdanoff, Orvo

2005 Joudu joulu jo Pohjolaan. Joulukorttien ja joululehtien historiaa. Helsinki: Multikustannus.

2011 Joulukorttien ja joululehtien historiaa: joutui joulu Pohjolaan. [Helsinki]: (Orvo Bogdanoff).

von Bonsdorff, Max

1944 Näetkö Jumalan lahjan? – JUJK 1944.

Enqvist, Hilding

1944 Muistelmia edellisen maailmansodan ajoilta. – JUJK 1944.

Erviö, H. K.

1944 Taivasten valtakunta on tullut lähelle. – HT 1944.

Forssell, Karl-Erik

1946 Reimari. – JUJK 1946.

Gulin, E. G.

1944 Ihmisen harha ja Jeesuksen tie. – BT 1944.

1945 a Joulun todellisuus. – JUJK 1945.

1945 b Rakastakaa vihollisianne. – KKJ 1945.

1946 Jouluna 1946. Piispan sana Suomen työväelle. – JT 1946.

1948 a Jouluna 1948. – JT 1948.

1948 b Joulun todellisuus. – BT 1948.

Haatanen, Martta

1946 Pisara saviruukussa. – KMJ 1946.

Hakala, Eeli J.

1944 Kristus tyhjensi itsensä. – TK 1944.

Hambraeus, Axel

1944 Sotamies Janhunen joululomalla. – KJL 1944.

Hanhinen, A. I.

1944 Jeesus kärsivien auttaja. – TK 1944.

Harju, Taavi

1944 Sotilaitten kirjeistä poimittua. – TK 1944.

Hintikka, Veikko

1948 Eikös, pojat, veisata se "Enkeli taivaan"! – JR 1948.

Ilkka, Elli-Marja

1944 Teidän edestänne annettu. – TK 1944.

Jalkanen, K. V. L.

1944 Historian ääni. – KKJ 1944.

Jauhiainen, Aino

1944 a Hurri. – JK 1944.

1944 b Jouluyönä koditon. – JK 1944.

1944 c Kun suljettu aukenee. – KJL 1944.

Jääskeläinen, Lempi

1944 Jouluyö tsasounassa. – JR 1944.

Kahra, Uuno

1944 Herra tulimuurina. – HTK 1944.

Kaila, Martti

1945 Mistä johtuu hyvän tahdon puute perhe-elämässämme. – KMJ 1945.

Kaitera, Pentti

1945 Jälleenrakennustyömme. – KMJ 1945.

Kalliolahti, K. A.

1947 Etsikää ensin Jumalan valtakuntaa. – JT 1947.

Kansanaho, Erkki

1944 Muuan kevätsunnuntai Vepsän rannoilla: Muistelma itä-Karjalasta. – KMJ 1944.

Karén, Artturi

1945 a Hopearisti. – JL 1945.

1945 b Juhla sittenkin. – TK 1945.

Karhumäki, Unto

1944 Jouluksi kotiin. – KMJ 1944.

Karilas, Yrjö

1947 Kohotetut kädet. – KJL 1947.

Kauko, Jorma

1948 Esirukous. – KJL 1948.

- Kaukoma, Arvi
1944 Verraton joululahja. – JT 1944.
- Kekkonen, J. V.
1944 Sosiaalinen uudistyö lähiaikoina. – JT 1944.
- Kerola, Veikko
1946 Kairalan väen evakkotiellä. – JT 1946.
- Kilpeläinen, Irja
1944 Ethän toki ole tänä jouluna yksin. – KMJ 1944.
1946 Jumalan vanki ihmisten vankina. – KMJ 1946
- Kivinen, Walde
1948 Autuaat ovat rauhantekijät. – TV 1948.
- Koskikallio, Toivo
1947 Kaksi joulua. – TV 1947.
- Koskinen, Lyyli
1944 Oikea jouluilo. – JT 1944.
- Krohn, Aune
1948 Mä näen unta... – TV 1948.
- Kuoppala, J. K.
1945 Taas annoit joulun tulla. – HT 1945.
- Kurki-Suonio, Erkki
1944 Loppumaton rauha. – JUJK 1944.
- Laitinen, Otto
1947 Joulukuukuu on aina uusi. – TK 1947.
- Lammi, Jaakko
1946 Isiemme Jumala – tämänkin hetken Jumala. – HT 1946.
- Lauha, Aarre
1944 Ristiriitojen joulu. – KKJ 1944.
- Lauriala, Vilho O. J.
1948 Risti taivaalla. – VÄJ 1948.
- Lehtola, Saara
1944 Jumalan kutsu. – TV 1944.
- Leppäsaajo, Paavo
1945 Joulun sanoma. – KJ 1945.
- Lumme, Alpo
1944 Nuori elämä on myrskyssä. JT 1944.
1945 Kestämmekö ajan murroksessa? JT 1945.

Malmivaara, Väinö

1944 Eijaa, veisatkaa! – HTK 1944.

Mohell, Erkki W.

1945 Isäntä Matikkakin murtuu. – JT 1945.

Moilanen, J.

1945 Puolueeton Jeesus. – JT 1945.

1946 Pyrkikää rauhaan! – JT 1946.

Mäkisalo, Jorma

1946 Kristitty ja atomipommi. – KMJ 1946.

Nikolainen, Aimo

1946 Joulun ilo. – JT 1946.

Nieminen, Heikki-Tapio

2011 Piispainkronikka. Sodanjälkeiset arkkipiispat, piispat ja kenttäpiispat lähikuvissa. Helsinki: Edico.

Nummelin, Juri

2012 Joululehtien historiaa. Teoksessa Hauskaa Joulua. Vanhoja joulukertomuksia. Toim. Juri Nummelin. Turku: Turbator.

Oesch, Martta

1948 Jumala yllätti. – KKJ 1948.

Ojajärvi, Eino

1945 Kullakin haavansa. – HT 1945.

Ojala, Ellen

1944 Kirkkomatka. – JL 1944.

Ojala, Esteri

1944 Aamu eräessä sotasairaalassa. – TK 1944.

Ojamies, Anna-Liisa

1944 Tule, koitto korkeudesta. – TV 1944.

Orädd, Daniel

1944 Jumalan suuri joulukirja. – JUJK 1944.

1946 Joulukirje meripojilleni. – JUJK 1946.

Paavonkallio, T. W.

1947 Raunioille sarastaa aamu. – JR 1947.

Pakkala, E. W.

1944 a Herran oikea käsi tukee. – LJK 1944.

1944 b Se sana seisoo vahvana. – KMJ 1944.

- Palosuo, Simo
1948 Tuli ihmisten kaltaiseksi. – KJL 1948.
- Paunu, Uno
1944 Älkää peljätkö. – TV 1944.
- Pentikäinen, Kaino
1946 Kuin tähdenlento. – JT 1946.
- Perko, O.
1945 Armo on ilmestynyt. – TK 1945.
- Pimiä, Eero I.
1947 Olimme hiljaa. – JT 1947.
- Pohjanpää Lauri
1944 Kesäkuu 1944. – KKJ 1944.
1945 Totuus, joka kestää. – KKJ 1945.
1946 a Ihme. – KKJ 1946.
1946 b Paimenet. – KMJ 1946.
1947 Onnellinen juhannus. – KKJ 1947.
1948 Herran ehtoollinen. – KKJ 1948.
- Ponsimaa, E.
1944 Joudu Joulu Suomenmaalle! – HT 1944.
- Porio, Ensio
1944 Invaliidin joulu. – LJK 1944.
- Pukkila, Antti
1946 Kärsivä maa. – HT 1946.
- Pyy, Pentti
1944 Riisuttu kuva. – HT 1944.
- Rajalinna, Toivo
1948 Joulu, suuren toivon juhla. – JT 1948.
- Raninen, A.
1947 Terveisiä Lapista. – JL 1947.
- Ranta, Jaakko
1944 Vaivojen alla. – HT 1944.
1946 Synkät pilvet maan... – HT 1946.
1947 Maassa rauha... – HT 1947.
- Rapeli, Toivo
1945 Siirtolaisen mietteitä. – KMJ 1945.
1947 Joulumietteitä. – KMJ 1947.
- Rauhala, Lauri
1944 Risti Kannaksella. – TK 1944.

Rautavaara, A.

- 1944 Tulimyrskyä pahempi – ihanteiden puute. – KMJ 1944.
1945 Sodan salamoiden jäljet maamme kansoissa. KMJ 1945.

Salokannel, Juho

- 1944 a Jouluiloa surun keskellä. – JL 1944.
1944 b Sota-ajan joulu. – JT 1944.
1947 Karjalaisen joulu uudessa kodissa. – JT 1947.

Salomies, Ilmari

- 1944 Rakas äiti. KKJ 1944.
1945 Väkevä – väkevämpi – väkevin. – KKJ 1945.

Santavuori, K. A.

- 1948 Karjalan kansa kärsimysten ulapoilla. – JUJK 1948.

Santavuori, Martti

- 1948 Hänet oli tuomittu elämään. – KMJ 1948.

Sarkia, Elias

- 1946 Siitä tuli käännteentekevä juhla. – TK 1946.

Saukkonen, Jussi

- 1944 Yhdessä kantakaamme sodanuhrien kohtalo! – KMJ 1944.

Savelainen, Martti

- 1944 Suomalaisen sotilaan vaivoja. – TK 1944.

Siimes, Anni

- 1944 a Jouluksi kotiin. – JK 1944.
1944 b Kaksi karjalaisvanhusta. – BT 1944.
1945 a Minä ilmoitan teille suuren ilon. – JK 1945.
1945 b Raitiovaunussa. – JK 1945.

Simojoki, Martti

- 1944 Eilinen päivä on mennyt, huomisesta emme tiedä mitään, tänään auttaa Herra. – KKJ 1944.
1945 Rauhan jouluna. – KJL 1945.

Sormunen, Eino

- 1946 Tervehdys Suomen pyhäkoululaisille. – LJK 1946.

Syväntö, K. O.

- 1944 Minä ilmoitan teille suuren ilon. – JT 1944.

Tamminen, K. V.

- 1944 a Ilosanoma. Viesti lapsille. – KMJ 1944.
1944 b Saavutettu tavoite. – TK 1944.

Talvio, Ester

- 1944 Pysähdy. – KJL 1944.

Tiilikainen, Anna-Lea
1947 Tähti yössä. – KJL 1947.

Virkkunen, Helmer
1944 Siunattu joului. – KJL 1944.

Voipio, Aino
1948 Arkenakin juhlaa. – KMJ 1948.

Vuorinen, Liisa
1944 Neljä adventtia. – TK 1944.

Väre, Kalle
1948 Kuule, kellot soi! – TK 1948.

Wilkama, K.
1945 Sattuma vaiko Jumalan johto. – KKJ 1945

Ylimaula, Maija-Leena
1947 Riepunuket. – LJK 1947.

Sanoma- ja aikakauslehdet

- BT Betlehemin Tähti 1944–1948
HT Herättäjän Talvikynttilät 1944–1948
JJ Joulujuhla: Suomen Vapaan Evankelisluterilaisen Seurakuntaliiton
joululehti 1944–1948
JK Joulukuusi 1944–1948
JL Joululyhde: Lasten joululehti 1944–1948
JR Joulurauha 1944–1948
JT Joulutähti 1944–1948
JUJK Joulu Ulapoilla ja Kotona 1944–1948
KJ Kristityn Joulu 1945–1948
KJL Kodin Joululehti 1944–1948
KKJ Kirkkokansan Joulu 1944–1948
KMJ Kotimaan Joulu 1944–1948
LJK Lasten Joulukirkko: Suomen Ev. Luth. Pyhäkoulu yhdistyksen julkaisema
joululehti lapsille 1944–1948
SL Seimen luokse 1944–1948
TK Talvikukkia: Evankelinen joululehti 1944–1948
TV Tulkoon valtakuntasi: Suomen Lähetyseuran joululehti 1944–1948
VÄJ Vartijan Äänen Joulu 1946, 1948

Kirjallisuus

Antikainen, Marjo-Riitta

2006 Suuri sisarpiiri. NNKY-liike Suomessa 1890-luvulta 1990-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1075. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Heikkilä, Johannes

2017 Kristillisen Työväen Liiton politiikasta vetäytyminen 1917–1922. Suomen historian pro gradu -tutkielma. JYX-julkaisuarkisto.

Heikkilä, Markku

1991 Uskonnolliset lehdet 1905–1980. Teoksessa Suomen lehdistön historia 9. Päätoim. Päiviö Tommila. Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet. Kuopio: Kustannuskiila.

Heino, Harri

1997 Mihin Suomi tänään uskaa. Toinen painos. Helsinki: WSOY.

Holmila, Antero ja Mikkonen, Simo

2015 Suomi sodan jälkeen. Pelon, katkeruuden ja toivon vuodet 1944–1949. Jyväskylä: Atena.

Ijäs, Hanna

1987 Suomenkielisten aikuisten joululehtien historiaa vuoteen 1930 ja Kulkuset-lehden sisällön erittely. Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Hhkki.

Kansanaho, Erkki

1988 Kirkko ja lapset. Suomen Evankelis-luterilainen Pyhäkouluyhdistys 1888-1988. Helsinki: Lasten Keskus.

1991 Papit sodassa. Helsinki: WSOY.

Kirves, Jenni; Kivimäki, Ville; Näre, Sari ja Siltala, Juha

2010 Sodassa kasvaneiden tunneperintö. Teoksessa Sodan kasvattamat. Toim. Sari Näre, Jenni Kirves ja Juha Siltala. Helsinki: WSOY.

Kivimäki, Ville

2010 Sodan rampauttama vanhemmuus. Teoksessa Sodan kasvattamat. Toim. Sari Näre, Jenni Kirves ja Juha Siltala. Helsinki: WSOY.

Krapu, Jenni

2009 E. G. Gulinin ekumeeninen työ ja ajattelu. SKHST211. Diss. Helsinki. Helsinki: SKHS.

Kukkola, Ritva

2015 Suomalainen jouluperinne 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkuvuosikymmeninä: tarkastelua esikristillisten juhlaperinteiden, suomalaisen kansanuskon ja kristillistymisen pohjalta. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Hc.

- Jussila, Osmo; Hentilä, Seppo ja Nevakivi, Jukka
2009 Suomen poliittinen historia 1809-2009. Helsinki: WSOY
Oppimateriaalit.
- Lauha, Aila
1999 ”Syyttömyyden” taakka. Suomen luterilainen kirkko ja sotasyllisyys.
Teologinen Aikakauskirja 1/1999. Helsinki: Teologinen julkaisuseura.
- Lehto, Ilkka
1999 Kirkon muutos 1948. Avartuva kansankirkko. Suomen ja Skandinavian
kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. Hc.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko
1992 Monipuolistuva aikakauslehdistö 1880–1917. Teoksessa Suomen
lehdistön historia 10. Aikakauslehdistön historia. Aikakauslehdistön
kehityslinjat. Kuopio: Kustannuskiila.
- Leppäluoma, Anu
2003 Kommunismien pelko Suomen kirkollisessa lehdistössä vaaran vuosina
1944–1948. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu -
tutkielma. Hc.
- Meinander, Henrik
2009 Suomi 1944. Sota, yhteiskunta, tunnemaieama. Helsinki: Siltala.
2012 Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2010–luvulle. Toinen,
uudistettu laitos. Helsinki: Schildts & Söderströms.
- Meriläinen, Juha
2009 Suomi ja Euroopan kirkollinen jälleenrakentaminen 1945-1948.
Helsinki: Suomen tiedeseura.
- Myyrä, Maiju
2004 ”Syvä on menneisyyden kaivo”. Helsingin perheasiain
neuvottelukeskukseen historiaa. Sielunhoidon aikakauskirja 16. Helsinki:
Kirkon perheasiat, Kirkon koulutuskeskus, Kirkon sairaalasielunhoito.
- Näre, Sari
2010 Sotaorpojen mykkä ikävä. Teoksessa Sodan kasvattamat. Toim. Sari
Näre, Jenni Kirves ja Juha Siltala. Helsinki: WSOY.
- Nylund, Sven-Erik
2008 Suomalaisten merimiesten internoinnit toisen maailmansodan aikana.
Teoksessa Sotavangit ja internoidut. Kansallisarkiston artikkelikirja.
Toim. Lars Westerlund. Helsinki: Kansallisarkisto.
- Oksanen, Atte
2010 Evakkolasten kadotettu koti. Teoksessa Sodan kasvattamat. Toim. Sari
Näre, Jenni Kirves ja Juha Siltala. Helsinki: WSOY.

- Raninen, Tarja
1995 Siirtokarjalaisuus muuttuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa Rintamalta raivioille. Sodanjälkeinen asutushistoria 50 vuotta. Toim. Erkki Laitinen. Jyväskylä: Atena.
- Ripatti, Jaakko
1989 Suomen kirkon ulkomaansuhteet ja kansainvälinen politiikka 1944–1946. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 149. Diss. Helsinki. Helsinki: SKHS.
- Seppo, Juha
2013 Martti Simojoki I. Kirkonmies ja muuttuva maailma. Helsinki: WSOY.
- Sihvo, Hannes
1995 Lunastettava maa. Kaanaanmaat ja Egyptinkorvet. Teoksessa Rintamalta raivioille. Sodanjälkeinen asutushistoria 50 vuotta. Toim. Erkki Laitinen. Jyväskylä: Atena.
- Soukola, Timo
2010 "Yksi kansamme ryhmä, se on merimiehet, on jäänyt ilman". Internoituina olleille suomalaisille merenkulkijoille vuonna 1957 myönnetty korvaukset. Teoksessa Sotatapahtumia, internointeja ja siirto sodanjälkeisiin oloihin. Kansallisarkiston artikkelikirja. Toim. Lars Westerlund. Helsinki: Kansallisarkisto.
- Tommila, Päiviö ja Salokangas, Raimo
1998 Sanomia Kaikille. Suomen lehdistön historia. Helsinki: Edita.